SAYI: 19 FİYATI: 1000 TL. (K.D.V. da

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ HAZİRAN 1988

Eylül İmparatorluğu çocukların geleceğini doğrudan ilgilendiriyor. İmparatorluk yönetimi, yeni doğan çocuklar aramıza katıldığında ülkeyi bir büyük yalan fabrikasına çevirmişti. Biz, tartışmanın başkaldırının ve kavganın tadını biliyorduk. Biz kitabı, şiiri, edebiyatı, bilimi ve politikayı biliyorduk. Onlar tüm bunlardan yoksun kılınmak isteniyordu.

TEKTAŞ AĞAOĞLU VE YURDA DÖNÜŞ

YASAL PARTİ VE SOLCU AYDINLAR

Günümüz Türkiye'sinde solcuların yasal siyaset sahnesini kullanmalarının mümkün tek yolu var: Yasal bir parti oluşturmak. Kaldı ki, yasal bir parti oluşturmakla yasala çıkmak birbiriyle çelişmez: Bunlardan biri, diğerinin karşıtı olarak görülemez. Aksine yasal parti yasallaşma sürecine hız katar. Çünkü yasal partinin varlığı ve faaliyeti demokrasi mücadelesine ivme kazandıracaktır.

1 MAYIS DERSLERİ

İÇİNDEKİLER

"TEZ MİTİNG YAPILA!"

Her şey gözlerinizin önünde cereyan eder, ne yapıldığını da pekala anlarsınız ama yine de yapılanları tam olarak kavramak zaman alır. 1980 sonundan 1983'e, ekonomi değil ama devlet "yeniden yapılandırılmıştır". Anayasa ortadan kaldırılmış, beş generalin kararları anayasa hükmü haline getirilmiştir. Sonra topluma bir inzibatname dayatılmıştır. Yüzlerce, binlerce kanun, onbinlerce kanun maddesi değiştirilmiştir. Temyizi olmayan hapis cezaları, idam istemiyle yargılanan sendikacılar, tutuklamalar, gazete kapatmalar, kitap toplatmalar, işkenceler, işkenceler, işkenceler. Ölümler. Olup bitenlerden ambale olmuşsunuzdur. Oysa daha farkında olmadığınız neler olmuştur. Hangi kanun maddesi değişikliğinin ileride canınızı nasıl yakacağını daha kavramamışsınızdır.

Zaman geçer. Devletin tüm kurumlarıyla nasıl bir "Ali kıran baş kesen" haline geldiğini bir kere daha görürsünüz. Tüm valileri sözbirliği etmişçesine 1 Mayıs gösterilerinin hiçbirine izin vermez. "Yahu olağanüstü hal olmayan yerlerde valilerin bu yetkisi de mi varmış?" dersiniz. Evet vardır.

Kitaplar çıkmaya başlar, gazetelerde eskiden yazılmayan şeyler yazılır. "Bunlar da mı yapıldı?" dersiniz. Evet yapılmıştır. Süleyman Ege'nin kitapları, Yılmaz Güney'in filmleri yakılmıştır.

Beraat eden işkencecileri okursunuz, 1 Mayıs göstericilerini polisin nasıl ağız-burun kırarak götürdüğünü gözlerinizle görürsünüz. Birileri tembih etmiştir, "dayak yiyen yılmasa da iyi ki bu dayağı ben yemiyorum diyen yılar" denmiştir. 12 Eylül yaşamaktadır.

Televizyonda 12 Eylül'ün lideri karşınıza yine çıkar. Gözlerini kısarak kindar bir ifadeyle bakmaktadır. Garip, anlamsız bir merak kaplar içinizi. Acaba bu devlet mitinglerinin masrafları bütçenin hangi kaleminden karşılanmaktadır? Miting yapılmasına nasıl karar verilmektedir? Her halde "tez bir miting yapıla!" deniyor olmalıdır.

Uluslararası Basın Enstitüsü'nde Özal konuşur. "Türkiye'de Batı demokrasilerinde olmayan, basını sınırlayıcı yasalar olmadığı aşikardır" der. Toplumsal Kurtuluş dergisinin yazı işleri müdürünün tutuklandığını gazeteler yazar. Olağandır. Kağıt üzerine basılan her fikir basın özgürlüğü sınırları içine girmez. Türkiye'de "ideolojik basına özgürlük yoktur". Sanki ("Muzır" basın dahil!) ideolojik olmayan basın varmış gibi. Olağandır.

Olağan olmasa Çanakkale cezaevinde sıram sıram yazıişleri müdürünün işi ne?

□

BİZİ YAZIN! Bu başlıkla yapılan çağrıya katılıyoruz.

"Biz hemşireler sizin sayfalarınızda çok az yer alırız. O çok az zamanlarda da genellikle bizim hastalara karşı ilgisizliğimizden ve kötü davrandığımızdan yakınılır... Örneğin; 'kapıcıdan geçtim ama o suratsız hemşirenin yüzünden hastâmı göremedim', 'hemşire yanlış ilaç verdi', 'hemşire bizimle ilgilenmedi' vb. Bu yakınmalarda kuşkusuz haklılık payı var. Ama biraz bencillik, biraz cahillik, biraz hoşgörüsüzlük ve kolay suçlamacılık da var. (...) Hemşirenin mesaisi biter ama ameliyata hasta alınır, yeni bir hasta gelir, işi bitmez. (...) Hemşire, sadece hemşireliğin gerektirdiklerini yapmalı • Hemşire başına 60-70 değil, 6-7 hasta düşmeli • Hemşirelik eğitimi standartlaştırılmalı • İki yıllık, altı aylık kurslarla hemşire yetiştirmeye son verilmeli • Hemşirelik idari yönden hekimlikten ayrılıp, başlıbaşına bir meslek olma düzeyine pratikte ulaşmalı • Halkın sağlık kültürü yükseltilmeli • Hemşirelerin nöbet, kreş, lojman, servis, branşında çalışamama, sosyal haklar vb. sorunları ülke şartlarında asgari çözüme kavuşmalı • Hemşirelere tatmin edici ücret verilmeli.

Evet... Meleklere benzetilmek hoş olabilirdi... Biraz da olsa gerçeklerle çakışsaydı." ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş
AYLIK DERGİ HAZİRAN 1988

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Burhanettin Kök* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 1000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 9000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

MAKSADI AŞMAK

Devlet başkanının sözleri hiç de maksadını içermiyor değil. O sözlerin söylenebilmiş olması dahi, bizatihi bir kastın ifadesidir. Demokrasinin pabucunun pahalı olduğunun herkese hatırlatılmasında yarar görülmüştür.

ANAP'ın ve yönetimin başı, devlet başkanının Trabzon konuşmasını aradan birkaç gün geçtikten sonra yorumladı. Devlet başkanının, o konuşmada, "maksadını aştığı"nı söyledi.

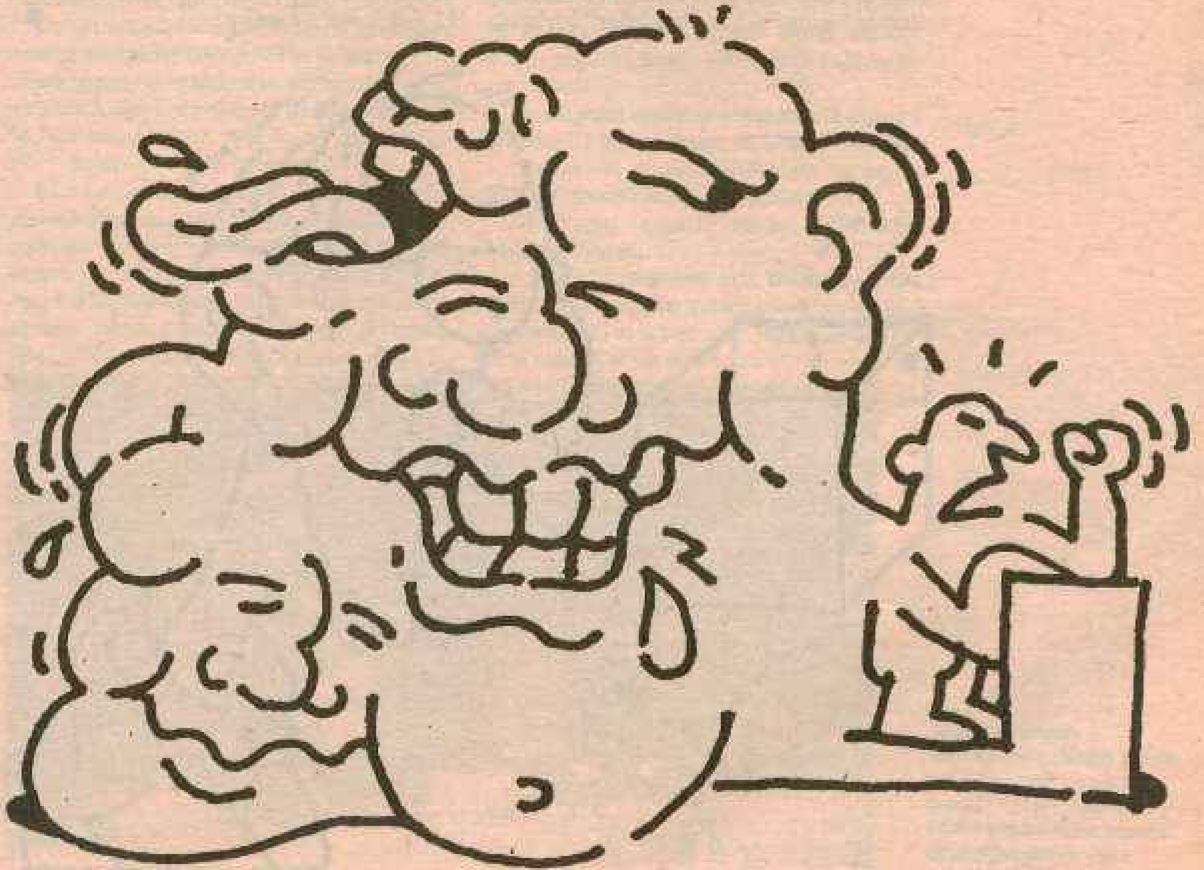
Yönetimin ve ANAP'ın başının böyle bir yorumla ne demek istediği açık: Bugün için ve ANAP varken askeri müdahaleye gerek yoktur. Asker 12 Eylül'de ülkeyi kurtarmış, gönül huzuruyla ANAP'a emanet etmiştir. Askerin doğrudan yapacağını biz ondan aldığımız destekle daha iyi yaparız. Yapıyoruz. Devlet başkanı da bunu bilir. "Kendisini yakından tanırım. Bu konularda devamlı temasımız var," diyor! Daha sonra ekliyor: Memleketin sulha ve huzura ihtiyacı vardır. Kalkınmanın, gelişmenin temeli sulhtur. Vatandaşın Türkiye'yi 12 Eylül'e getiren durumlara düşmek istemediğini biz çok iyi biliyoruz. ANAP'ın kuruluş gayesi de budur. Parçalanmış olan Türkiye'yi bir araya getirmektir. Bu formül başarıya ulaşmıştır."

12 Eylül'den beri "o formülü başarıya ulaştıran" açık emrivakilerin en son örneği 87 Kasım "genel seçim"i oldu. O "seçim"in hangi koşullarda yapıldığı ve sonucu hatırlanırsa, "parçalanmış olan Türkiye"nin hangi yöntemlerle "bir araya" getirildiği ve bir arada **tutulduğu** bir kez daha vurgulanmış olur. Yüzde 36 azınlık oyuyla parlamentoda sağlanan mutlak çoğunluk ve bundan ANAP'a ve başına düşen "yetki" payesi, Türkiye'nin "sulh ve huzur ihtiyacı"nın kimler adına ve nasıl karşılandığını, sulhun da, huzurun da ne bahasına ve nasıl sağlandığını gösterir. ANAP'ın ve yönetimin başı bunun bir **vakıa** olduğunu, devlet başkanının da bunu pekâlâ bildiğini, dolayısıyla, aslında söylenmesine gerek ve ihtiyaç olmayan bir şeyi söylemiş olduğunu söylüyor. [Büyük holding sahipleri ve temsilcilerinin de bu konuda görüşlerini ifade tarzı genelde yönetimin başının dediklerine denk düşüyor.]

Oysa devlet başkanının sözleri, **bizce** ve gerçekte, hiç de maksadını içermiyor değil. O sözlerin söylenebilmiş olması dahi, bizatihi, bir **kastın** ifadesidir. Demokrasinin pabucunun pahalı olduğunun herkese hatırlatılmasında yarar görülmüştür! Kasıt, yeni bir açık askeri rejim hazırlığını ilân değil, ekonomide çıkmazın bir kere daha gözler önüne serildiği, halkın ekmeğinin son lokmasına da göz dikildiği, sosyal çalkantının yükseldiği bir ortamda toplumda kendiliğinden de olsa ortaya çıkan az buçuk demokratikleşme belirtilerinin şimdiden üzerine yürümektir. Toplumsal muhalefete gözdağı vermektir.

Devlet başkanı Trabzon'dan sonraki "tavzih" konuşmalarında **asıl** maksadının 12 Eylül'ün tartışılmasına karşı çıkmak olduğunu bildirdi. Ama bu arada 12 Eylül'ü "gerekli" kılan 12 Eylül öncesi olumsuzlukların salt "anarşi" ve "terör"den ibaret olmadığını eklemeyi de ihmal etmedi. [Demek ki asıl söylenmek istenen şeyin önce Trabzon'daki sözlerle ifade edilmiş olması -o kadar "ileri" gidilmesi- bir sürçi lisan değil, depolitizasyonun kırılmaya başlamış olmasından duyulan tedirginliğin çarpıcı bir biçimde dile getirilmesiydi.] Devlet başkanı 12 Eylül ertesinde sık sık tekrarladığı "Türkiye'de bir daha darbe olmasını önleyecek temel düzenlemeleri yapmadan gitmeme" sözü doğrultusunda konuşuyordu.

İçinde yaşadığımız söylenen "demokrasiye geçiş" dönemine damgasını vuran politik olgu, rejimin üzerinde duragelen 12 Eylül ağırlığı değil mi? O halde ülkede depolitizasyon koşullarının ne ölçüde olursa olsun kırılıp aşılabilmesinin ilk şartı, 12 Eylül'le de, 12 Eylül'e ve bütün yaptıklarına sahip çıkanlarla da doğrudan hesaplaşmaktır. Böyle olması toplum hayatında ve politikada eşyanın doğasının gereğidir. Ne ki bunu kavramak ne devlet başkanının ne de yönetimin ve ANAP'ın başının sorunudur. Asıl başkalarının, demokratlığı her daim göğüslerinde rozet gibi taşıyarak rejime muhalefet işlevini kendilerine yakıştıranların bunu yeterince ve gereğince kavramaları gerekiyor. ▶▶

Gerekiyor, çünkü Trabzon'da ortaya salınan heyûla karşısında ANAP "ehveni şerri"ne sarılma eğilimlerinin hemen yine nüksettiği görülüyor. Özellikle SHP genel başkanı tuzağa hiç vakit geçirmeden, koşa koşa düştü. "Biz iktidarla bir araya geliriz. Öyle ihtimalleri önleriz" sözü ve niyeti, ülkede demokrasi üzerinde duragelen ANAP + Asker ağırlığının sürüp gitmesi için ANAP'ın da, askerin de gökte ararken yerde bulacakları bir teminattır. (Süleyman Demirel'in öyle bir niyeti ağzına dahi almaktan özenle kaçınması da "câlibi dikkat"tir!) Tıpkı, SHP genel başkanının 87 Kasım seçiminin şaibesini, rejimin sahipleriyle bütün toplum adına paylaşmasını andırıyor.

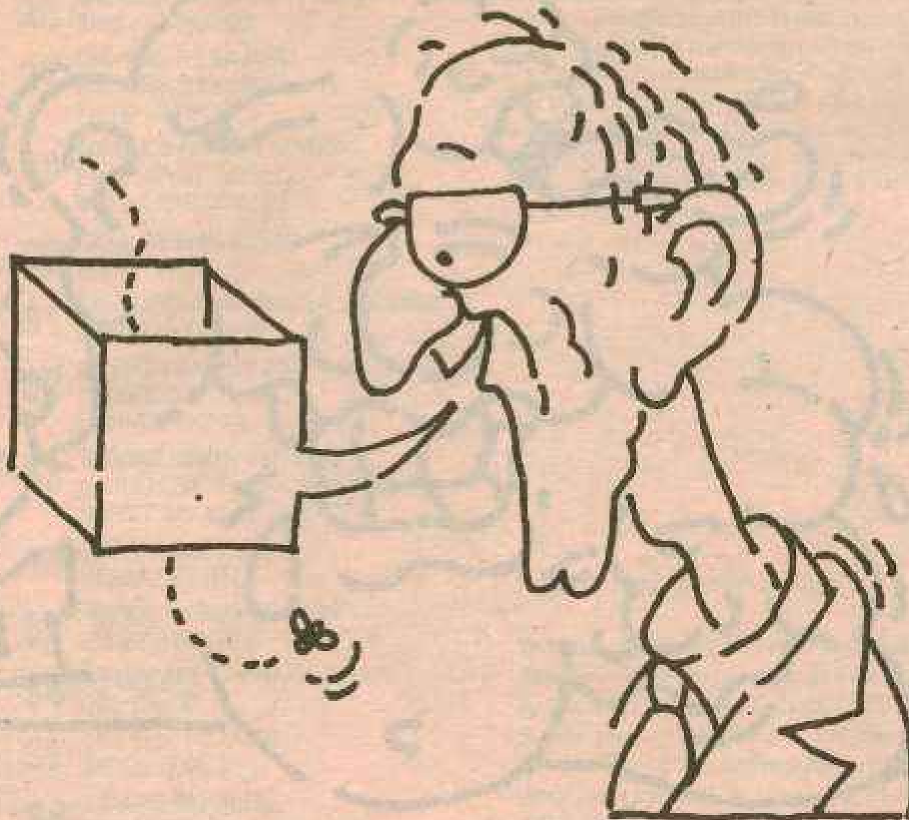
"Öyle ihtimaller karşısında" iktidarla birleşiriz demek, öyle ihtimaller daha henüz **ihtimalden** ibaretken, hem ANAP iktidarının ardındaki **vakıaya** bile bile göz yummak, hem de ANAP iktidarını o vakıanın sürmesindeki sorumluluğundan tenzih etmektir. ANAP'ın başı, "O sözü söyleyen 1 Mayıs'ın peşinde koşmaz," diyerek, "öyle ihtimaller" karşısında ANAP iktidarıyla birleşmenin politik **özünün** ne olacağını ortaya koymuştur.

SHP genel başkanı 3 Mayıs'ta parti meclis grubu toplantısında yaptığı konuşmada bir hayli sert sözler söyledi. Ne ki söyledikleri, her zaman olduğu gibi, sözde sert, özde yumuşaktı. Devlet başkanını bu konuda adeta hakem yerine koydu; çözümü ondan beklediğini açıkça ilân etti. 12 Eylül'de anayasayı fesheden kişi "anayasanın dışına çıkmayı kimsenin düşünmemesi gerektiğini, silahlı kuvvetlerin de bundan istisna olmadığını" söylerse; "başka hayaller besleyenlere ışık yakmazsa", vb., vb., kendisi (SHP genel başkanı) ferahlayacak, yüreğine su serpilecek! SHP genel başkanı bu tavrıyla "öyle ihtimaller"e kararlılıkla karşı çıkmaktan çok, onların **gölgesine** sert çıkıyordu ve anlı şanlı grup üyeleri kendisini ayakta alkışlıyorlardı!

TBMM'de temsil edilen muhalefet, "yaptırmayız, ettirmeyiz!" diye ihtimal üzre celâdet göstereceklerine, Trabzon'da söylenen sözlerin, yani açık bir anayasa ihlâlinin derhal **hesabını** sormalıydı. O hesabı vermekle yükümlü olan, doğrudan bakanlar kuruludur. Hem silahlı kuvvetlerin yaptıklarından, yapacaklarından, hem de cumhurbaşkanının davranışlarından TBMM'ye karşı bakanlar kurulu siyaseten sorumludur. Ana muhalefet partisi ANAP iktidarına burdan kancayı takıp olaya tepkisini kuvveden fiile çıkaracağına, bir yandan 12 Eylülcüler'in "demokratik izan"ına sığınırken, bir yandan da hiç tereddütsüz "ANAP iktidarıyla birleşiriz" anlayışı içine girmiştir. Politik körlüğün şahane bir örneğini daha sergilemiştir. ANAP'ın ve yönetimin başını yakından tanıyan, bu konularda kendisiyle devamlı teması olan devlet başkanı buna neden teşekkür beyan etmesin?

Sorunun gölgesiyle uğraşmayı bırakıp kendisine yönelmek gerekiyor: ANAP iktidarının **bugün** ardında duran vakıaya gerçekten karşı çıkmaya var mısınız, yok musunuz? Varsanız, "öyle ihtimaller" karşısında asıl yapılması gereken şey, **bugünden**, hayatın her alanında ve olanca kararlılıkla ANAP iktidarının üzerine yürümek, ona dünyayı dar etmektir, ülkeyi ve insanlarını hiçe sayan pervasız politikaları sonucu şu sıra içine sıkıştığı köşeden sıyrılıp kurtulmasına hiçbir fırsat tanımamaktır. Tam da şu sıra ortaya sürülen "Yeni 12 Eylüller olur!" tehditleri karşısında ANAP iktidarına elini uzatan, kolunu 12 Eylülcüler'e kaptırır! ■

Muhalefet, "yaptırmayız, ettirmeyiz!" diye celâdet göstereceğine, Trabzon'da söylenen sözlerin, yani açık bir anayasa ihlalinin derhal hesabını sormalıydı.

Demokrasi bir karmaşadır. 12 Eylül ise sadeleştirme, indirgeme, sıralama ve sınıflandırmadır ▶

Ordunun rejime müdahale nöbetlerinin on yılda bir tutması gibi Evren'in siyasete müdahale nöbetleri de aşağı yukarı altı ayda bir tutuyor. Resmi kabuller, çocuk bakımevi ve öğrenci yurdu teftişleri falan ancak beş altı aylık bir "salâh" dönemi sağlayabiliyor. Sonra birden kurtarıcı, ermiş, önder, baba vs. karışımı, iyi biçimlenmemiş bir kimliğe ait sanrılar başlıyor. Dalga dalga alkış sesleri, yüzleri seçilemeyecek kadar bir uzaklıktan can kulağıyla onu dinleyen kitleler, tercihan hafif boğuk sesli bir eski zaman mikrofonundan meydanlara ve baştan başa bütün ülkeye yayılan unutulmaz bir söylev. Bir bakış, bir el hareketi, gümüş saplı bir asa, bir İngiliz kasketi ya da bazı sözcükler... Sonra belki uykusuz ya da sadece uyuyarak geçirilen karar(sızlık) geceleri, kahvaltıyı ya da koruma görevlileri eşliğinde yapılan "sağlıklı yaşam" yürüyüşlerini izleyen "danışmanlar" toplantısı. Hep bir "görev" teması, zamanın geldiğini gösteren ipuçları, sahibi belirsiz bir çağrı, hedefi belirsiz bir öfke, zaman zaman baş veren bir pişmanlık ve yalnızlık duygusu.

Sinir sisteminin bazı basamaklarında, ikiden fazla değişkeni olan durumlar, paradokslar, karmaşıklıklar, iç içe geçen sistemler, kesişen paraleller, eğri-doğrular, düzensiz ritmler huzursuzluk yaratır. Somut, sade, durağan, düzenli, sıralı ve alışılmış olanlar dinginlik verir. Huzursuzluktan kaçma eğilimindeki organizma hem maddi gerçeği kavramada hem de ona biçim vermede, karmaşıktan sadeye, çok boyuttan iki boyuta, soyuttan somuta, yeniden eskiye ve alışılmışa yönelir. Bu basamaktan dünyaya bakanlar, engebeleri silerek, renk farklarını azaltarak, eğrileri düzelterek yüklendikleri misyonun gücü oranında çevrelerindeki dünyayı huzur verici bir düzene sokmaya çalışırlar.

Bu açıdan baktığımız zaman örneğin 12 Eylül'de, ülkenin siyasal rejimine müdahale edilirken aynı zamanda huzursuzluğun kaynağı olan karmaşıklıklara ve düzensizliklere de müdahale edildiğini görürüz. Partileri, sendikaları, dernekleriyle demokrasi bir karmaşadır. 12 Eylül ise bir sadeleştirme, indirgeme, sıralama ve sınıflamadır. Orada ülke huzuru ile onun yaratıcılarının zihinsel huzurları çakışmaktadır.

Bu yüzden 12 Eylül'ü "korumak ve kollamak" Evren için hem bir görev, hem de adeta biyolojik bir zorunluluktur. Ülkedeki siyasal ortama belirli aralıklarla müdahale etmesi de kendi çapında bir mutluluk arayışıdır.

Ölüm cezasına mahkûm edilenler için "onları asmayıp da besleyelim mi?" demesi, baskıya, işkenceye, antidemokratik uygulamalara tepki gösterenleri "vatan hainliği" ile suçlaması ve silahlı kuvvetlerin rejime müdaha-

REJİME EVREN'SEL MÜDAHALE

12 Eylül'ü "korumak ve kollamak" Evren için hem bir görev hem de adeta biyolojik bir zorunluluktur. Ülkedeki siyasal ortama belli aralıklarla müdahale etmesi de kendi çapında bir mutluluk arayışıdır.

lesini "kurtarıcılık" olarak nitelendirmesi, hep bu arayışın ifadesidir. Bu çıkışların ortak özelliği hepsinin ilk kez kitlelerin huzurunda açıklanmasıdır. Bu yöntem tercihindeki amacın, sadece konunun önemine uygun bir mizansen hazırlamaktan ibaret olmadığını sanıyorum. Evren, silahlı güvenlik güçlerinin oluşturduğu barikatın arkasında toplanan, okul çocuklarının ve amorf kalabalıkların kolektif algılama düzeyine eşdeğer bir basamaktan seslendiği için, eşitler arası ilişkinin rahatlığına kolayca ulaşabilmektedir. Dinleyen kitlenin kendini ifade edebilme olanakları sadece susmak ya da alkışlayıp lehte tezahüratta bulunmakla sınırlı olduğu için de, pratikte bu rahatlığın meyvasını sadece Evren toplamaktadır. Orada, çok yıldızlı armalar ve bayrakların süslediği, alçak tepeler gibi duran, o görkemli kürsülerden aşağıdakilere seslenirken, % 92,5'unun bir zamanlar verdiği "EVET" oylarını, ebedi geçerli noter senedi farzederek, kendine uygun bulduğu "tatlı-sert kurtarıcı", "halk adamı", "mütevazi hemşehri", "sert komutan", "öncü politikacı", "kıymeti bilinmeyen fedakâr baba" gibi çeşitli "ego idealleri" arasında dilediğince gidip gelmekte, varoluşunun tadını çıkarmaktadır. Önceden hazırlandığı bilinmekle birlikte bu konuşmalar, zaman zaman çok özel bir ruh halini yansıtmakta, gittikçe artan bir güven duygusunun peşine takılarak, yaşanan siyasal gerçekliğin tepkisizlik sınırlarını zorlayan alanlara kaymaktadır. Bu sıralarda kullanılan sözcükler, düşünceler ve ifade biçimleri, her türlü iç denetimden kurtulup gelişigüzel sıralanmaktadır. Fakat sınırları o kadar iyi tahkim edilmiştir ki, tepki ancak toplumun bazı marjinal kesimlerinde kendini göstermekte, onlar da geriye doğru etkili bir mesaja dönüşememektedir.

Ne var ki, bardağın taşmasından mı, zamlardan mı, yoksa bir türlü gelmeyen bahara karşı duyulan özlemden mi? Her nedense, bu kez Trabzon'lu "hemşehriler" söylevin en kritik anlarında alkışı esirgediler ve sessiz kaldılar. Kürsüdeki konuşmacı bir an bu değişimin farkına vardı ve yüzünde belirli belirsiz bir endişe esintisi gelip geçti. Tam o sırada 12 Eylül müdahalesinin "milletin" desteği ile yapıldığını kanıtlamaya çalışıyordu. Seçiği (ya da içine gerdiği ruhsal durum bilinçli bir seçme yapmaya olanak tanımadığı için, "lapsus" sonucu dudaklarından dökülen) iki sözcük, meydandakileri ve söylevi izleyen milyonlarca TV seyircisini şaşkına çevirdi: "Millet bunu tasvip etmeseydi, silahlı kuvvetlerin bunu gerçekleştirmesi mümkün olabilir miydi? Lüzumsuz, durup dururken bir müdahele olsaydı, millet o güçleri o zaman **tükrükle boğardı.**"

Konuşmanın bundan sonraki bölümünde, arka plandaki imaj bir "kurtarıcı"dan çok omuzlarda taşındığı eski şampiyonluk günlerini unutanlara sitemler yağdıran "emekli bir boksörü" andırıyordu. Öğleden sonra 48. Piyade Tugayı'na gitti. "Bowling" salonunda 6 lobutu 2 atışta devirerek moral yükseltti. Sonra da "Ahi Evran Dede Türbesi"ni, huzurevini, çocuk yuvasını ziyaret etti.

Daha ünü söylevin üzerinden bir gün geçmeden muhalefet liderlerinden ve değişik çizgileri temsil eden basından alabildiğine sert ve kararlı tepkiler yağmaya başladı. Özal bile "Cumhurbaşkanı yine metin dışına çıkıyor" demek zorunda kaldı.

Rize konuşması, tepkileri usulünce yumuşatmak amacını güden bir geriye dönüştü. Bir süre, vurulması kolay hedefler üstüne bol bol ateş açılıp öfke boşaltıldıktan sonra konuşmaya iyice yumuşak ve alttan alan bir üslup egemen olmaya başladı. Bu kez arkadaki imaj, göçüp gitmeyi aklına koymuş, dini bütün bir aile babasıydı ve yine göz yaşartan sitemler ediyordu: "İnsanın ne kadar yaşayacağı belli olmaz. Allah her insanın alnına yazmış. Ondan ne bir saniye evvel ne bir saniye sonraya kalmak mümkün değil. Öyle olunca cumhurbaşkanlığından ayrıldıktan sonra oturmak için bir ev alayım dedim. Çocuklar git İstanbul'da al dediler. Temelden bir apartmana girdik. Bir sene içinde taksitlerini ödedik. 30 milyonu geçti. Şimdi cumhurbaşkanı 50 milyonluk daireyi 2 milyona aldı diye yazdılar. Ben öldükten sonra çocuklarım var. Başka kimsem yok. O evi de çocukların üstüne yaptım. Ben öldükten sonra sıkıntı çekmesinler diye. Öyle yaptığım için çocuklarına aldı dediler."

Trabzon konuşmasının yankıları 2 gün içinde çığ gibi büyürken Evren gezi programının son duraklarından biri olan Tonya'ya geldi. Meydanı dolduran kalabalık içinde kürsüye doğru yükselen pankartları gördü ve birer birer okudu.

-Düşünceler manasız ve mantıksız olursa o düşünceler hastalıklıdır. M.Kemal Atatürk.

-Hakimiyet ve saltanat yalnız ve ancak TBMM'nindir. M.Kemal Atatürk

-Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. M.Kemal Atatürk.

4 Mayıs'ta gezi sona erdi. Birkaç ay sonra Evren belki yeni bir gezide yine Evrenli'ğini sürdürebilir, ama herhalde Türkiye eski Türkiye olmayı artık sürdüremez. ■

◀ **Kürsülerden seslenirken.** Halkın yüzde 92,5 onun bir zamanlar verdiği "Evet" oylarının, ebedi geçerli noter senedi olmadığını biliyor mu?

Erbil Tuşalp 12 Eylül'ü ve kitabını değerlendirdi:

EYLÜL İMPARATORLUĞU

Onlar güçlü insanların, imparatorların, diktatörlerin tarih yaptığını sanıyorlar. Tarih yapıyoruz diye kürsülere çıkıyorlar, tarih yapıyoruz diye kentlerin sokaklarına tanklarını salıveriyorlar.

Gazeteci Erbil Tuşalp'ın damarına 12 Eylül darbesi bastı. Ve Tuşalp **Bin İnsan, Bin Belge, Bin Tanık, Artık Demokrasi İsteyin!** kitaplarını yazdı. **12 Eylül İmparatorluğu, Doğuşu ve Yükselişi** Tuşalp'ın yeni kitabı İmparatorluğun Çöküşü kitabını çabuk yazmasını dileyerek başladık söyleşiye.

▶Son birkaç yıl içinde 12 Eylül dönemini çeşitli yönleriyle ele alan bir çok kitap yayınlandı. Eylül İmparatorluğu'nun şimdiye dek yazılanlardan ayrımı ne?

Hiçbir ayrımı yok bence. Bilinmeyenlerin bir bölümünü daha açığa çıkarmaktan başka, hiçbir ayrımı yok. Şiirden romana, öyküden araştırmaya dek 12 Eylül'den sonra yazılanların tümü, bir gerçeği anlatıyor. Gerçek; 12 Eylül gerçeğidir. Yapılan iş bu gerçeğin değişik boyutlarıyla araştırılması, sergilenmesi ve bir ölçüde de sorgulanmasıdır. 12 Eylül'den sonra yazılanlardan hiçbir ayrımı yoktur, derken yazılanların tümünün ortak bir yanından da söz etmek gerektiğine inanıyorum. Ayrım bir yana, ortak yanları var 12 Eylül'ü olumlamayanların yazdıklarının. Resmi tarih anlayışının dışına çıkmak isteyenler, böyle bir gereksinim duyanlar, son birkaç yıl içinde yazılanlara **"tarihsel çelişki açısından"** baktıklarında baskı teorilerinin Türkiye'de 1980'li yıllarda yaşanan pratiğini çok kolayca görebilirler, anlayabilirler.

Darbecilerin yazgısı dünyanın her yerinde aynı; onlar yanlış yapmak için yaratılmışlar, yanlıştan kaçınamıyorlar.

ERBİL TUŞALP

Eylül İmparatorluğu

Doğuşu ve Yükselişi

▶Görmek isteyenleri niçin ayırıyorsun?

Uzun süre görmek istenmedi de ondan. Eylül darbesinin erdemlerinden söz edenler bile oldu. Adları bile var; Eylül Yazıcıları.

▶Birçok yanıyla irdelenmesine karşın 12 Eylül'ü yeniden niçin yazdın, yazarken neyi amaçladın?

Eylül İmparatorluğu'nu yazarken şunu yapmaya çalıştım: 12 Eylül sonrasında bugüne uzanan süreç içinde yaşanılan pratikle demokrasinin evrensel kurum ve kurallarını karşılaştırmak istedim. Bunu yaparken de bazı tarihsel benzerlikler yakalamaya çalıştım. Siyaset bilimi açısından uygun düşüp düşmediğine bakmaksızın, Nazi İmparatorluğu'ndan örnekler taşıdım Eylül İmparatorluğu'na. Bugünlerde her ne kadar aksi ifade ediliyorsa da, gerilerde bıraktığımız yıllarda demokrasiye çok değişik anlamlar kazandıran öylesine çağdışı uygulamalar gündeme getirildi ki, bunların toplumsal ve kültürel açıdan tek tek araştırılıp sorgulanması gerekiyordu. Bireye yansımalarını ortaya çıkarmak gerekiyordu. İnsanların ideolojik olarak nasıl tutsak edildiğini anlatmak gerekiyordu. Rejimin insanlara neler getirdiğinin, onlardan neler götürdüğünün herkesce bilinmesiydi, doğru olan bence.

▶Eylül İmparatorluğu'nun ötekilerden ayrımı bu mu?

İlle de bir ayrım ortaya koymak gerekiyorsa Eylül İmparatorluğu'nun anlatımını bir ayrım olarak görebilirsiniz, sanıyorum. Belgelerin dilinden, belgelerle anlatımın kuraklığından kaçınmaya çalıştım ilk kez. Bir bakıma çok uzun bir öykü çıktı ortaya. Belgelere dayalı uzun bir öykü.

▶Aslı gibi yani?

Evet, tıpkı aslı gibi. Sayın Kenan Evren'in Milli Güvenlik Konseyi Başkanı edasıyla Karadeniz'den estirdiği fırtınaya bakılırsa gerçekten uzun bir öykü bu. Aslında tamamlanmamış bir öykü bile denilebilir. Bitmeyeceğini sanıyorlar, bitmesin istiyorlar üstelik. Tarih bilinçleri yok; bilgileri de. Güçlü insanların, imparatorların, diktatörlerin tarih yaptığını sanıyorlar. Tarih yapıyoruz diye oturuyorlar masalarının başına, tarih yapıyoruz diye kürsülere çıkıyorlar. Tarih yapıyoruz diye salıveriyorlar tanklarını kentlerin sokaklarına.

▶Darbeciler açısından bakıldığında öğretici, daha öte eğitici bir yanı da var Eylül İmparatorluğu'nun.

Böyle bir değerlendirme doğru olabilir. Darbe heveslilerinin yinelemekten kaçınacağı, öğreneceği çok şey var Eylül İmparatorluğu'nda doğru. Ama darbecilerin yazgısı dünyanın her yerinde aynı; onlar yanlış yapmak için yaratılmışlar, yanlıştan kaçınamıyorlar. Böyle olmasa 8 yıl önce bir eylül sabahı radyodan okunan darbe bildirisi 8 yıl sonra yeniden okunmazdı.

▶7 yaşındaki kızına ve arkadaşlarına adıyorsun Eylül İmparatorluğu'nu, niçin?

Eylül İmparatorluğu onların geleceğini doğrudan ilgilendiriyor, etkiliyor. Devlet aygıtını en küçük birimine dek ele geçiren imparatorluk yöntemi, onlar aramıza katıldıklarında ülkeyi bir büyük yalan fabrikasına çevirmişti. O günleri yaşayan pek çok insan bu tuzağa çok kolay düştü. İşin aslını kavramakta güçlük çekti. Anlamadık, belki de anlamak istemedik. İmparatorluk yalanları ile birlikte yaşamanın bedel ödemeyi gerektirmeyen, kolay bir seçim olduğunu gördük. Çocuklarımızın, o küçük insanların aynı yolun yolcusu olmasına gönlüm razı olmadı. Bir de şu var; onlar için hazırlanan gelecek, bizim içine düştüğümüz tuzaktan daha tehlikeliydi. Biz tartışmanın, başkaldırının ve kavganın tadını biliyorduk. Onlara tartışmasız, başkaldırısız, kavgasız bir gelecek öngörülüyordu.

◀ *Beşi bir yerde. Darbecilerin "samimi itiraflarını" elde etmek olanaklı olsa darbe planlarının çok önceden ve ayrıntılı yapıldığı görülürdü.*

Biz kitabı, şiiri, edebiyatı, bilimi ve politikayı biliyorduk. Onlar bunlardan da yoksun kılınmak isteniyordu. Sonra bir de şu var: O yıllarda doğan kızıma ve tüm çocuklara, imparatorlukların tümünden korkmak ve imparatorlukların tümü ile savaşmak gerektiğini söylemek istedim. Çünkü anne ve babalarına darbeleri alkışlamayı öğretmişlerdi. Aralarında hiçbir ayrım olmadığını, birinin daha önce, birinin bir süre sonra aynı acıları ürettikleri bilinsin istedim. En temel neden ise onların yalansız yaşamalarını istememdi. Yalan içinde boğulmanın acısını biz tatmıştık çünkü.

▶Önceki kitaplarına oranla Eylül İmparatorluğu'nda daha az belge var. Belgelerini kendi yorumunla mı aktarıyorsun bize?

"Kendi yorumum" sorunundan başlayalım istersen. Yorum tekeli mi var? Benim değer yargılarımı biçimlendiren bir dünya görüşüm de var üstelik. Yadsınamıyor. Çağa damgasını vuruyor. Böyle bakınca yorumlar benim olmaktan daha çok bir dünya görüşünü yansıtmıyor mu? Belgeleri kendi yorumumla vermekte bir yanlışlık yaptığımı sanmıyorum. Belgeler ve içerikleri sorununa gelince söylemek istediğim şu: Eylül İmparatorluğu, bence, baştan sona bir belge çalışması. İmparatorluk belgelerini anılar, söyleşiler ve kendi gözlemlerimle süslemeye çalıştım. örneğin 1980'de darbenin bir numaralı adamı, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'in **"Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni cumhurbaşkanının sivil olacağını"** söylediğini herkes duymuş ve okumuştu. Ama darbenin iki numaralısı olacak Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'in **"sergiden mal seçer gibi"** ülkeye yeni cumhurbaşkanı aradığını pek bilen yoktu.

Bir başka örnek: Darbenin başarısı için ordunun genç tabanının içine sokulduğu oyunu bilen yoktu. Onların kobay gibi kullanıldığını bilen yoktu. Onları okullarında faşizm ve demokrasi, NATO ve ulusal savunma, gelir dağılımı, tekeller gibi konularda düşünmeye zorluyorlar; hukuk, ekonomi, azgelişmişlik, doktrinler tarihi okutuyorlar, sonra da düşünüp tartıştıkları için yargılayıp mahkûm ediyorlar. Vatan haini ilan ediyorlar. Yazdıklarımın içinde bilinenler elbette var ama böylesine bilinmeyen tuzaklar ağırlık taşıyor bence.

Seçildiklerinde 1961 Anayasası'na bağlılık sözü veren AP'li İhsan Sabri Çağlayangil'in, CHP'li Cahit Karakaş'ın anayasayı değiştirme toplantılarına başarı telgrafları çektiği biliniyordu. Ama Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın, korumakla yükümlü olduğu anayasayı değiştirmek isteyenleri kutladığı, inanıyorum ki, bilinmiyordu.

Milyonlarca insanın izlendiği biliniyordu, ama nasıl, hangi yöntemlerle izlendikleri bilinmiyordu. Milyonlarca insanın fişlendiği biliniyordu ama kentlerin köylerin, mahalle ve sokakların, konutların fişlendiği bilinmiyordu. Bakanlıkların genelkurmaya bağlandığını, ben de o dönemi bir gazeteci olarak çok yakından izlememe karşın, yazarken öğrendim. Haklarında kesin kanıt bulunmayanların, aklanmış olsalar bile sol görüşlü insanların izlenmesine kimsenin inanmaması gerekiyor, valilerinin peşine polis takan bir devlet, bakanlarının Ankara dışına çıkışlarını kısıtlayan bir hükümet olamaz diye düşünüyordum. Hepsi oldu, yaşandı. Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nu genişletecek bir örnekle Sıkıyönetim Yasası'nı değiştirmeyi amaçlamak kolay kolay inanılır gibi gelmiyordu bana da, Milli Güvenlik Konseyi'nin tutanaklarını okuyuncaya dek. 300 bin liralık fino köpeği ya da 700 bin liralık altın çakmak alarak adalet dağıtan bir askeri yargıcı ya da anarşiyi önleyen bir sıkıyönetim komutanını düşünmek elbette zordu. Yeraltı dünyasının 12 Eylül rejimi ile ilişkilerini düşünmek de zordu bir kısım insanlar için. Ordu komutanlıkları karargâhlarında **Devletin Yeniden Teşkilatlandırılması** için kurmay çalışmaları yapıldığına inanmak da güçtü. Eylül İmparatorluğu'nda bunların tümü oldu. Zoro ve Tarzan gibi resimli dergileri yasakladılar, Atatürk Ansiklopedisi'nden Nâzım Hikmet maddesini çıkarttılar. TRT televizyonunu "psikolojik hareket vasıtası olarak" kullandılar. Çin seddinin yapımından 2197 yıl sonra yüzbinlerce kitap, yüzlerce film yaktılar.

▶Kitabın kurgusunun getirdiği bir sorun belki, 12 Eylül'ün çok önceden planlandığını anlatıyorsun.

Bildiklerimiz bizi ister istemez bu yargıya götürüyor. Onar yıl arayla yaşanan son üç darbeye baktığımızda, yargıyı doğrulayacak ciddi ipuçları bulabiliyoruz. 12 Mart'ın da, 12 Eylül'ünde hava kuvvetleri komutanı darbeden birkaç gün önce ABD'ye niçin gidiyorlar? Darbeden birkaç gün önce, 10 Eylül 1980'de Türk-İş'e, darbe yapacağız bize destek verin diye niçin telefon ediliyor? Darbeden bir hafta sonra nasıl oluyor da Türkiye'de "Askeri Yönetimler ve Demokrasi" konulu uluslararası düzeyde bir panel düzenlenebiliyor? Darbe sırasında Anadolu topraklarında 3 bin kişilik bir yabancı askeri gücün işi ne? Darbecilerin "samimi itiraflarını" elde etmek olanaklı olsa darbe planlarının nasıl çok önceden, nasıl ayrıntılı bir biçimde yapıldığını görüp anlamak daha kolay olurdu.

▶Son bir soru; belgelerin pek çoğu ilk kez gün ışığına çıkıyor değil mi?

Evet, ama imparatorluk belgelerinin çok azı bunlar. Ele geçenler; sızanlar, sızdırılanlar. Bunu önlemek için bugünlerde kimsenin ayrımında olmadığı önlemler alıyorlar. Sessiz sedasız kabul edilen bir kanun hükmünde kararname var. Devlet arşivlerine çeki düzen verilmesine ilişkin bu kararnamede bakın ne deniliyor: Elinde arşiv malzemesi bulunan kurum ve kuruluşlardan TBMM, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve MİT, belgelerini kendi mevzuatına göre saklayacaklar ve böyle bir dönemin belgeleri yok olup gidecek.

▶ Kitabının adı Eylül İmparatorluğu- Doğuşu ve Yükselişi. Ya çöküş?

Bir eksiklik gibi geliyor insana, değil mi? Çöküş süreci başladığına göre elbette çöküşü de yazılacak. Çöküşün ilk ipuçlarını son birkaç aylık gelişmelerde görmek olası. İmparatorlukların tümü için kaçınılmaz bir çöküş süreci var. Doğan ve yükselen tüm imparatorlukların bir gün çöktüğünü yazıyor insanlık tarihi. Eylül İmparatorluğu da çökecek, çatırdamaya başladı bile. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

YETKİ VE CUMHURBAŞKANI

Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme yetkisi cumhurbaşkanının tekelinde değildir. Bu amaçla yapabileceği şeyler sınırlanmıştır.

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, 1982 Anayasası'nın 104. maddesinde belirleniyor. 1961 Anayasası'nda cumhurbaşkanının görev ve yetkileri maddeler arasında dağılmışken, 1982 Anayasası bunları uzun bir tek maddede toplamış. Bu madde, klasik parlamenter sistemin devlet başkanının devletin başı olma, devleti ve milleti temsil etme özelliğini belirttikten sonra, cumhurbaşkanına bir de genel **gözetim** yetkisi veriyor: "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir". Bunun ardından, 104. madde cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili görev ve yetkilerini ayrı ayrı ve tek tek sayıyor. Ancak, saymaya geçmeden önce çok önemli bir ifadeye yer veriyor: "Bu amaçlarla anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır(...)"

Öte yandan, cumhurbaşkanının, göreve başlarken içeceği antta da bazı görevler üstlendiği izlenimi var: Cumhurbaşkanı bir yandan kendisini bazı ilkelere bağlı tutacağına söz verirken öte yandan devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız şartsız egemenliğini koruyacağına ant içiyor.

Ama, görevler "anayasanın uygulanmasını gözetmek" kavramı içinde zaten var. Çünkü, antta yer alan hususlar, 1982 Anayasası'nın başka maddelerinde de yer alıyor.

104. madde incelendiğinde, genellikle, 1982 Anayasası'nın cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini arttırdığı, yürütme organı içindeki yerini daha önemli kıldığı, hatta bir yarı başkanlık sistemi kurduğu söylenebiliyor.

Gerçekten, cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı alanına giren konularda sahip olduğu yetkiler, 1961 Anayasası'na göre daha çok. Ayrıca, kendisine tanınan gözetim yetkisinin genel bir yetki olduğu, bu yüzden de cumhurbaşkanının bakanlar kurulunun, hatta öbür anayasal organların üzerinde bir yere sahip olduğu söylenebiliyor.

Bu doğru mudur?

Hemen belirtilmesi gereken bir şey var: Anayasanın uygulanmasını gözetme, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme yetkisi cumhurbaşkanının tekelinde değildir. Tam tersine, bu amaçla yapabileceği şeyler 104. maddede **sınırlayıcı** bir biçimde sayılmıştır. Oysa, örneğin parlamentonun anayasaya uymasını, gözetmenin de ötesinde, sağlayacak organ Anayasa Mahkemesi'dir. Cumhurbaşkanının bu konudaki yetkisi, anayasaya uygun bulmadığı yasaları yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye geri göndermek ve Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açmaktan ibarettir, ayrıca dava açma tekeline de sahip değildir. Oysa Anayasa Mahkemesi, anayasaya uygun olmayan yasa ya da yasa hükmünü iptal ederek ortadan kaldırma, yani anayasanın uygulanmasını sağlama yetkisine sahiptir. Örneklerin sayısı çoğaltılabilir. Ama belirtmek istediğim şu: 1981 Anayasası, anayasaya uyulmasının gözetimi konusunda cumhurbaşkanını ayrıcalıklı bir yere oturtmamıştır.

Belirtilmesi gereken ikinci bir şey daha var: Cumhurbaşkanı ne başka bir organın yerine karar alabilir ne başka bir organın yerine işlem yapabilir ne de başka organların işlemlerini bizzat düzeltebilir. Anayasa kendisine böyle bir yetki vermemiştir.

Bu durum karşısında, **gözetim** yetkisinin genel bir yetki olduğu düşünülürse, bazı soruların yanıtlarını bulmak gerekecek.

Anayasaya uymayan meclis ise, cumhurbaşkanı 104. maddede sayılan yetkilerin dışında hangi yetkileri kullanacaktır?

Anayasaya uymayan hükümet ise, ne yapacaktır?

Anayasaya uymayan vatandaş ise, ne yapacaktır? Onu yargılayacak mıdır?

Eğer, 104. madde dışında yetki kullanacaksa, bunun araçları neler olacaktır? 1982 Anayasası bu soruların yanıtlarını vermemektedir.

Burada 1924 Anayasası'nın bir hükmü anımsanmalıdır. 1924 Anayasası'na göre kanunlar anayasaya aykırı olamazdı. Ancak, kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi öngörülmüyordu. Yani, kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması somut anayasa maddeleriyle düzenlenmemişti. Bu yüzden de, 1924 Anayasası'nın uygulandığı dönemde anayasaya uygunluk denetimi yapılamadı.

Bu yüzden, anayasanın bir devlet organına genel bir yetki vermesi halinde, bunun kullanılmasının somut olarak düzenlenip düzenlenmediğini araştırmak gerekiyor.

Burada bir başka soruyla karşılaşmak kaçınılmaz oluyor: 1982 Anayasası cumhurbaşkanına genel bir gözetim yetkisi vermediyse, bu ifadenin 104. maddede yer almasının anlamı nedir?

Aslında bunu açıklamak zor değil. Başta da belirttiğim gibi, cumhurbaşkanı gözetim yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki genel bir yetki değildir. Tam tersine, bu gözetim yetkisinin nasıl kullanılacağı, bu yetkinin kullanılmasının araçları tek tek sayılmıştır. Üstelik, gözetim yetkisinin kullanılmasının araçları olan yetkiler de ancak ilgili maddelerdeki şartlara uyarak kullanılacaktır. Yani bu araçların kullanılmasında da cumhurbaşkanına sınırsız bir takdir yetkisi verilmiş değildir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi üyelerini cumhurbaşkanı atar. Ama dilediği kişileri atayamaz, anayasanın 146. maddesine göre gösterilen adaylar arasından birisini seçerek atar.

O halde, cumhurbaşkanına tanınan gözetim yetkisi, genel bir yetki değildir. Cumhurbaşkanı gözetim görevini, anayasanın bu amaçla kullanacağını belirttiği dışında yetkiler kullanarak yerine getiremez. Tam tersine, kendisine verilen yetkileri ancak gözetim görevini yerine getirmek için kullanabilir, başka bir amaçla değil.

Kısacası, gözetim görev ve yetkisi, cumhurbaşkanının yetkilerini artırmakta ya da genişletmekte değil **tam tersine** yetkilerini hangi çerçevede kullanacağını belirterek **sınırlamaktadır.** 1982 Anayasası'nın güçlü bir cumhurbaşkanlığı yarattığı ifade edilirken, durumu abartma tehlikesine düşülmemelidir. ■

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI BİLE...

Anayasa Mahkemesi Başkanı Mahmut Cuhruk'un Kenan Evren'in önünde yaptığı konuşma birçokları için anayasa konusunda uyarıcı olmalı.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Mahmut Cuhruk, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş yıldönümünde bir konuşma yaptı. Cumhurbaşkanının da hazır bulunduğu toplantıda, Cuhruk, anayasa yargısının varlık nedeni, 1982 Anayasası'nın niteliği, anayasanın değiştirilmesi gereği üzerine son derece ilginç şeyler söyledi. Anayasa Mahkemesi başkanının doğrudan ve satır aralarında söyledikleri, birçokları için son derece uyarıcı olmalı.

Başkanın anayasa yargısının ve Anayasa Mahkemesi'nin varlık nedenleri üzerine söyledikleri, "anayasa yargısı ve Anayasa Mahkemesi kişi hak ve özgürlüklerini korumak için vardır" cümlesinde özetlenebilir. Başkan son derece yerinde bir saptamayla, Avrupa'da, 2. Dünya Savaşı'nın ardından, faşist rejimlerin ardından, anayasaların kişi haklarını güvenceye almak için önlem aldıklarını belirtmektedir. Kuşkusuz, anayasalar yalnızca devletin yönetim biçimi, devlet organlarının görev ve yetkileri, birbirleriyle ilişkilerine ilişkin hükümler taşımaz. Bunların yanında, kişi hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesi de anayasalarda önemli yer tutar. Haklara anayasalarda yer verilmesi de yetmez. Bunların güvence altına alınması, sınırlanmalarına sınır getirilmesi ve sınırlama sınırının aşılıp aşılmadığının denetlenmesi de gerekir. İşte, Anayasa Mahkemesi'nin önemli rolü burada ortaya çıkıyor.

Bu önemli saptamadan sonra, Mahmut Cuhruk bir başka ve son derece önemli noktaya dikkat çekiyor: "Hazırlanışlarında hangi yol ve usuller seçilmiş olursa olsun, anayasa hazırlığının gerisinde toplumsal bir bunalım söz konusu ise, bu koşullarda düzenlenen anayasaları reaksiyoner hükümlerden tamamiyle arındırmak kabil olmamaktadır". Bu sözler hemen 1982 Anayasası'nın hazırlandığı koşulları anımsatıyor. 1982 Anayasası'nın, kendisinden önceki döneme tam bir tepki anayasası olduğu biliniyor. İşte, Anayasa Mahkemesi başkanının da vurgulamak istediği bu. Bu tepki, en başta da kişi haklarının güvencesinde beliriyor. 1982 Anayasası, devlet otoritesinin sağlanmasıyla kişi hak ve özgürlükleri arasında bir denge kurmak yerine, devleti ön plana çıkararak kişi hak ve özgürlüklerini büyük ölçüde feda ediyor. Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına, hakların düzenlenmesinden çok daha fazla yer veriyor. 1961 Anayasası'nın, hakların özüne dokunulamayacağı hükmü yeni anayasada yer almıyor. Olağanüstü hallerde ise hakların kullanılması tümüyle olanaksız kılınabiliyor. Kuşkusuz, bu konuda yazılacak daha çok şeyler var. Ancak, Anayasa Mahkemesi başkanının konuşmasına dönersek, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alması gerekirken buna tepki olarak otoriteyi güvence altına almayı yeğleyen anayasada değişiklikler yapılması zorunluluğu doğuyor.

Ülkemizin sosyal, ekonomik ve kültürel yönden oldukça hızlı bir değişim süreci içinde olduğunu belirten Cuhruk, siyasal partilerin uzlaşmalarıyla yapılacak bir anayasa değişikliğinin özgürlükçü demokratik rejimin geleceği açısından yararlı olacağını vurguluyor. Cuhruk'a göre, siyasal rejimin sürekliliği anayasaların yeni ihtiyaçlara uydurulmasına bağlıdır. Bu yola girilmemesi, "toplumda anayasayı ihmal gibi bir alışkanlığın hoşgörü ile karşılanmasına neden olması bakımından daha da tehlikelidir".

1982 Anayasası, daha en baştan, özgürlüğe tepki olduğundan değiştirilmesi gereken bir anayasadır. Anayasanın bu niteliği, ülke koşullarına uyumunu zaten zorlaştırmaktadır. Kaldı ki, Anayasa Mahkemesi başkanının saptadığı gibi ülke hızla da değişmektedir. Bu bakımdan, anayasanın gözden geçirilmesine katılmama olanağı yoktur. Başkan Anayasa Mahkemesi açısından aksaklıklardan örnekler vermekte ve somut değişiklik önerilerini getirmektedir. Kuşkusuz, aksayan yönler bunlarla sınırlı değildir.

1982 Anayasası, kişi hak ve özgürlüklerini düzenleyen hükümlerden milletvekilliğinin düşmesine ilişkin hükme, yurttaş topluluklarını siyasetten uzaklaştıran hükümlerden devlet organlarının rejim içindeki yerlerini belirleyen hükümlere, geçici hükümlerinden diline, yargı yetkisinin kullanılmasına sınırlamalar getiren hükümlerine kadar düzeltilmeye muhtaç hükümlerle doludur.

Sayın Evren'in izlediği bir toplantıda ve Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak yaptığı konuşmada, Mahmut Cuhruk'un, "bu anayasanın yerine yenisi yapılmalıdır" demesi elbette beklenemezdi. Ancak, kısmi değişikliklerle 1982 Anayasası'nın günün koşullarına uydurulmasının sağlanıp sağlanamayacağı önemli bir soru olarak önümüzde duruyor. Bu konu, anayasanın neredeyse yürürlüğe girdiği andan beri tartışılıyor. **İki Anayasa** adlı incelemesinde Bülent Tanör şunları söylüyor: "1982 Anayasası kusurlarından arındırılabilir mi? Anayasada yapılacak değişikliklerle sakıncalar giderilebilir mi? 1982 Anayasası'nın felsefesi, sistematiği ve hükümleriyle bir bütün oluşturması ve üstelik çok ayrıntılı ve birbiriyle bağlantılı kurallara yer veren bir metin olması nedeniyle, bu sorulara olumlu cevap verebilmek son derece güçtür. Bu nitelikteki bir anayasanın neresine dokunulsa, bir başka yerinden bir tuğlanın oynaması kaçınılmaz bir şeydir. Kısmi değişiklikler daha büyük çelişki ve sorunlar yaratacaktır".

Temel hak ve özgürlükleri güvence altına alması gerekirken buna tepki olarak otoriteyi güvence altına almayı yeğleyen anayasanın değiştirilmesi zorunlu oluyor.

Her şeye karşın, Anayasa Mahkemesi başkanının, anayasada kişi hak ve özgürlüklerinin önemini vurgulaması, hakların güvence altına alınması gerekliliğini ortaya koyması, 1982 Anayasası'nın tepki anayasası olma niteliğiyle değişen koşullara uyum sağlamadaki yetersizliğini ortaya koyarak siyasal partilerin uzlaşmasıyla gerekli değişikliklerin yapılmasını demokratik rejimin işleyişinin gereği sayması son derece yerinde ve önemlidir. ■

ANAVATAN GERÇEĞİ

Bütün olumsuzluklara karşın, ANAP'ın bugünden yarına dağılıp çözüleceğini beklemek yanlıştır

Günümüzün iktidar partisi **Anavatan,** durup dururken ortaya çıkıvermiş, bugün varsa da yarınlarda kolayca silinip gidiverecek bir parti gibi görülmemelidir.

Türk siyasal yaşamında o tür partiler çok, kök salmış ve kolay kolay ortadan silinemeyenleri ise az görülmüştür. Bizim kanımızca **Anavatan Partisi** de ikinci türden, yani kökleri çok derinlere kadar uzanmasa da gelecekte de dalları görülecek bir partidir.

Seksen yıllık Türk siyasal yapılaşmasında (1908-1988), günümüzde pek çoğunun adını bile anımsayamayacağımız sayıları yüzü de aşan parti kurulmuştur. Ancak bunlardan uzantılarıyla da olsa kalıcı olanların sayısı üçü-dördü geçmez. Bunlardan iktidarda söz sahibi olabilenler ise sadece ikidir: İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası...

İttihat ve Terakki'nin uzantıları Cumhuriyet Halk Partisi, Halkçı Parti, SODEP ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti'dir... Bunlardan sadece ikisi, İttihatçılar ve ardılları Halk Partisi iktidar olabilmişlerdir.

ANAP iktidarı, devletin iflası bahasına ortaklarına çıkar dağıtma işini hiç aksatmamıştır.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ardılları ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyetçi Serbest Fırka, Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Doğru Yol Partisi'dir. Bunlardan ilki hiçbir zaman dört başı mamur iktidar partisi olamamışsa da zaman zaman iktidar üzerinde ağırlığını duyurmuş (1912-1913 ve 1919-1921), buna karşılık ardıllarından DP ve AP uzunca sürelerle iktidar koltuğunu doldurmuşlardır.

Anavatan Partisi'ne gelince; bu partiyi ne İttihatçı ne de İtilafçı çizgisinin süregeni saymak olasıdır. **Anavatan** kurulmasında önce uzun uzun düşünülüp taşınılmış, çeşitli olasılıklar gözönüne alınıp kimi veriler iyice incelendikten, hesaplar yapıldıktan sonra ortaya çıkarılmış, tezgâha sürülmüş bir partidir. Bu hesaplamaların, bunca ince elenip sık dokumaların Türkiye'de yapıldığını sanmıyoruz. Ayrıca ülkemizde siyaset bilimcilerin bunca sağlam sonuçlar verecek sentezlere varabilecekleri sanı ve kanısında da değiliz.

İşe biraz evveliyatından bakarsak, bu partinin genel başkanı olarak ortaya sürülen bay Turgut Özal'ın başlangıçtaki bir tanımlamasını anımsamadan geçemeyiz. Turgut Özal, 1983 seçim kampanyasında, ANAP'ın "dört eğilimi" temsil ettiğini söylemiştir. Uzunca bir süre de bu söz sık sık yinelenmiştir.

Neydi bu dört eğilim?

12 Eylül 1980 yönetiminin nokta koyduğu siyasal yaşamda adı edilen AP ile CHP ve MSP ile MHP eğilimleri... Yani ortanın sağı ve solu ile şeriatçı ve ırkçı eğilimler... İşte **Anavatan Partisi** belirli ölçülerde de olsa ve kalsa da bu sentezi gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirmiş ve 1983'te iktidar olmuştur. 1987 seçimlerinde de bu iktidarını korumuştur.

Sezar'ın hakkını Sezar'a, Anavatancılar'ın hakkını da Anavatancılar'a ya da akıl hocalarına vermek gerekir. Beşinci yıldır ki bu parti iktidardadır ve çok büyük dalgalanmalar olmaz ise daha bir süre de iktidarda kalacaktır.

Anavatan iktidarının ve partisinin hiç mi zayıf yanı yoktur? Belki de bilgisayarlardan çıkmış ince hesaplar, hiç mi bir yerde hata payı taşımamaktadır? Elbette ki bu da söylenemez. Kapitalist ekonominin siyaset bilimcileri hesaplarını bunca yanlışsız ve eksiksiz yapsalar, ABD Vietnam batağında boğulmaz, Küba tatsız şakasıyla burun buruna gelmez, Orta ve Güney Amerika'da köşeye sıkışmaz, SSCB ile pazarlık masasına oturmaz ve dünyanın tek egemeni olurdu. Ama olamamıştır, olacağa da benzememektedir. Hesaplar, hep bir yerlerde aksamaktadır.

ANAP için yapılan hesaplarda da böylesi boşluklar ve aksaklıklar var.

Bir kere, Türkiye'deki eğilimler dikkate alınırken çok fazla kıymeti harbiyesi olmadığı var sayılan, oy potansiyeli hep göz ardı edilebilecek sosyalist eğilim, sol eğilim göz ardı edilmiştir. Sanılmıştır ki 12 Eylül silindiri sosyalist solu tümden ezip yok edecektir. Ama görülmüştür ki evdeki hesap çarşıdakine pek uymamaktadır ve şimdilik çok zayıf ve etkisiz gibi de görülse sosyalist sol tümden yok edilememiştir, beklenmeyen bir direniş göstermiştir.

Hesabın ikinci zayıf noktası, ANAP hareketinin başından bu yana, iyi seçilmiş tek bir lider kişiliğine oturtulmuş olmasıdır. Yüreği beklenmedik bir noktada tekleyen ANAP liderine pat diye bir hal olsa, takımını hemen çekip çevirecek ve düzenin bozulmasını önleyecek ikinci adamlar kadrosu, baştan, yeterince düşünülmemiştir. Günümüzde dahi bu boşluğun giderildiğini söyleyebilmek kolay değildir. Bu yaz başında toplanacak ANAP genel kurulunda da bu düğümün kolaylıkla çözülmesi beklenmemelidir.

▲ **Özal'ı destekleyen az değil.** Düş kırıklığına uğrayanlar bir de bunları deneyelim diyor.

Ne var ki, bu olumsuzluklara karşın, ANAP'ın hemen bugünden yarına dağılıp çözüleceğini beklemek de yanlıştır. Bay Süleyman Demirel ve kurmaylarının yaptığı hesaplarla, ANAP içinde bir grubu ayartarak Meclis içi iktidar darbesi yapmak ya da yapılacak ilk genel seçimlerde oyların çoğunu toplayarak ANAP'ı bir kısım anketlerde gösterildiği gibi üçüncü parti durumuna düşürmek de o kadar kolay değildir.

Geride kalan beş yıl içinde ANAP kendine oldukça geniş bir taban sağlamıştır. Bu taban sanıldığı ve söylendiği gibi salt çıkar dağıtılarak sağlanmış bir taban da değildir. Kuşkusuz ki ANAP iktidarı beş yıl boyunca, halka açık bir ticaret şirketi gibi, devletin iflası bahasına da olsa, ortaklarına çıkar dağıtma işini hiç aksatmamıştır. Dolayısıyla geniş bir çıkar ortaklığı ANAP'ın bel kemiğini oluşturmaktadır. Ama bunun yanı sıra eski partilerinden umut kesmiş ya da çeşitli nedenlerle yılgınlığa, düş kırıklığına uğramış veya eskilerden bir şey görmediğimize göre bir de bunları sonuna kadar deneyelim ve destekleyelim diyen insanların sayısının hiç az olmadığını da dikkate almak gerekir. Dahası da var:

Bir kısım insanlar muhalefeti ANAP karşısında hâlâ bir alternatif olarak görmemekte, kurulu düzenlerini bozacak yanlış bir ata oynamaktan da korkmaktadırlar. Dahanın da dahası, Türkiye'de bu gün, ANAP'ın izleyegeldiği politikaların, politikaların en iyisi olduğuna içtenlikle inanmış bir takım insanlar da vardır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, kısa vadede Türkiye'de bir iktidar değişikliği beklemek ve bu değişiklik sonunda da ANAP'ın haritadan silinip gideceğini sanmak bizce bir boş hayalden başka şey değildir. ■

İğdiş edilmiş insanlar ülkesinde, ayıp yeri yerinde kalmış biri

Bu öykü yaşanmış bir olaydır. Ama nerede?

Önce öykünün adından başlamalıyım. anlatacaklarım, gerçekten yaşanmış bir olaydır; yani masa başında uydurulmuş yada bir fantezi değildir. Kabul ediyorum, yine de inanılması zor, hatta olanaksız şeyler bu anlatacaklarım. Ama şu dünyada inanılamayacak öyle çok olaylar yaşıyoruz ki... İşte benim anlatacağım yaşanmış olay da onlardan biri.

Önce öykünün adı demiştim. Neden kimi sözcükleri söylemek ayıp yada bayağı sayılır da, o sözcüklerin yerine, aynı anlamı veren yabancı sözcükler kullanılınca ayıp sayılmaz? Bunu hiç düşündünüz mü? Örneğin, sidik yerine Arapça idrar denilir; ikisi de aynı şey değil mi? "Çay, çiş getirir." yada "Çay çok işetir." denilmesi çok ayıp, ama "Çay diüretiktir." dersek ayıp olmuyor.

Dildeki bu ikiyüzlülük beni sinirlendiriyor. Üstelik bu dil ikiyüzlülüğümüz gittikçe yayılıyor, yani bir anlama gittikçe sözde kibarlaşıyoruz. Çocukluğumda dona herkes don derdi ve don demek de ayıp sayılmazdı. Şimdilerde çok ayıp. Frenkçesi "Külot" dersek kibarlaşıyoruz. Don, kıçımızı kapadığı için mi ayıp sayılıyor? E peki, don kıçımızı örtüyor da külot neremizi örtüyor?

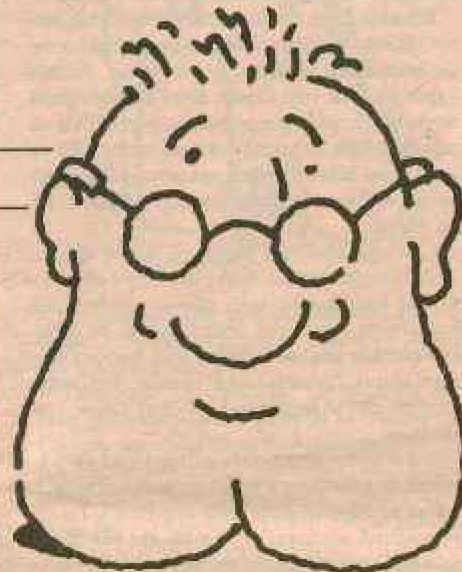

Eskiden gebe sözcüğünü kullanmak da ayıp sayılmazdı. Şimdilerde onun yerine "yüklü" anlamına gelen Arapça "hamile" sözcüğü kullanılıyor. Gebe hayvanlar için bile kibarlaşan köylüler "İnek hamile kaldı" diyor. Gebe sözcüğü, bir kadının gebe kalması için gerekli işlemi anımsattığı için mi ayıp sayılıyor? İyi de, kadınlar hamile kalmak için başka bir işlem mi yapıyorlar?

Ne biçim insanlarız? Helâ yada ayakyolu demeyi bile ayıp sayıp onun yerine Fransızcadan numarasız demek olan "sans numero" yerine yüz numara demek olan "cent numero"yu almışız; hem de "sans" ile "cent" ikisi de Türkçe'de "san" okunduğu için Fransızın "Numarasız" dediği ve çift sıfırla (00) gösterdiği helaya biz "Yüz numara" demişiz. İşte kibarlık diye ben buna derim, ama orman kibarlığı... Kibarlık uğruna dünyaya rezil olmak da işte budur.

Türkçelerini söylemeyi ayıp saydığımız için yabancı dillerdeki karşılığını yalan yanlış söylediğimiz öyle çok sözcük var ki... Niçin sözü bunca döndürüp dolaştırıyorum, sizlere bir öykü anlatmak için? Çünkü, sözü "taşak" a getireceğim de ondan... Bu öykünün başlığı "İğdiş edilmiş insanlar ülkesinde taşaklı kalmış biri" olacaktı. Ama bizde taşak sözcüğü de, yani şu hepimizin bildiği taşak da nedense ayıp sayıldığından, öyküye taşaklı bir başlık koyamazdım. Ben koyardım da öykünün yayınlanacağı derginin sorumlusu, başlığında taşak olan öyküyü yayınlamazdı. Peki, ne demeliydim? İşte yazıya "Önce öykünün adından başlamalıyım." deyişim bundandı. Diyelim bir Fransız yada İngiliz yada Alman yazarı bu öyküyü yazacak olsaydı, ayıp olur diye taşak sözcüğünün Fransızcasını, İngilizcesini , Almancasını yazamıyacaktı da Türkçe olarak "Taşak" diye mi yazacaktı? Taşağa taşak diyememek bana dil ikiyüzlülüğü geliyor. Evet "orospuya orospu denilmez!" diye bir söz vardır ama, bu sözü bir kadına söylemek onu aşağılamak olacağı için yasayla önlenmiştir. Oysa bir taşağa taşak demek, hiç de taşağı aşağılamak değildir ki...

Taşak demek ayıpsa, ayıp olmaması için taşak yerine ne demeliydim? Fransızcası olan "testicule" mü, yoksa İngilizcesi olan "testicle" mi? O zaman öykünün başlığı şöyle olacaktı: "İğdiş Edilmiş İnsanlar Ülkesinde Testikülü Yerinde Kalmış Biri".

Ben her zaman eşitlikten yanayım. Fransızlar ayıp olmasın diye "testicule" yerine "Taşak" deselerdi, ben de o zaman taşak yerine "testikül" demeyi uygun bulurdum. Ama o zaman da şöyle bir sorun çıkıyor ortaya. Türkçede erkek olanlar, salt erkeklerdir. Oysa Fransızların sözcükleri de erkekli dişilidir. Fransızca erkek sözcüklerin başına "lö", dişi sözcüklerin başına "la" gelir. E taşak da dişi olamayacağına göre, Fransızlar bizim taşağa "Lö taşak" diyeceklerdi.

Güzel bir rakı mezesi olduğu söylenen - ben hiç yemedim - koç taşağı yerine de, yine kibarlık olsun diye koç yumurtası denilir. Öykümün başlığını "İğdiş Edilmiş İnsanlar ülkesinde Yumurtalı Kalmış Biri" koysaydım, bu saçmalıktan kimse bişey anlamayacaktı.

Bizde taşak, kendi doğal işlevi dışında ayrıca bir de yürekliliği simgeler. Bu, salt bizde değil, İngilizlerde de böyledir; açın bakın sözlüklere, orda göreceksiniz. (Aşkolsun İngilizlere!)

Bunca çok taşaktan sözedilen bu öykünün dergide yayınlanıp yayınlanmayacağını bilmiyorum. Yayınlamazlarsa, kendilerinden yayınlamamalarının yazılı gerekçesini isteyeceğim. Örneğin şöyle bir gerekçe: "Öykünüzün konusu taşak olduğu için...", ya da "Öyküde pekçok yer de taşak sözcüğünün geçmesi ahlaka aykırı görüldüğünden..." filan.

Ayrıca taşak sözcüğünün muzur yasasına girip girmeyeceğini de bilmiyorum. Örneğin tele- ▶▶

vizyonda ve radyolarımızda kimi sözcüklerin söylenmesi yasak. Taşak da bu yasak sözcükler arasına giriyor mu? Taşak muzur yasasına girer de, beni bu yüzden mahkemeye verirlerse, yiğitçe savunma yapacağımdan hiç kimsenin kuşkusu olmasın; elbet taşağı değil, kendimi savunacağım ve sonunda ben de o da aklanmış olacağız.

Gelelim, daha adı üzerinde bile bunca açıklama yapmak zorunda kaldığım, iğdiş edilmiş insanlar ülkesinde taşaklı kalabilmiş birinin öyküsüne... Önceden de söylediğim gibi, gerçekten de yaşanmış bir olayı anlatacağım. Ancak, olayın geçtiği ülkenin ve olay kahramanlarının adlarını açıklamayacağım. Adları açıklamayışım korkumdan değil; "Bilin bakalım hangi ülkedir ve bunlar kimdir?" diye okurlarıma bir bilmece sorusu yöneltmek istediğim içindir.

Bilindiği üzere her ülkede azçok birbirine benzer yiğitlik ölçekleri vardır. Kimi ülkede örneğin pazu gücü yiğitliğin göstergesidir. Sağlam yapılı insanlar yiğit sayılır. Kimi ülkede yiğitlik boyla bosla, pazu gücüyle değil, yüreklilikle ölçülür; gözünü budaktan sakınmayanlar yiğit sayılır. Kimi ülkede sözünü sakınmayanlar, eğriye eğri doğruya doğru konuşanlar yiğittirler. Kimi ülkede...

Ülkelerden birinde yiğitliğin ölçüsü taşaktı. Yiğitlik orda taşakla ölçülürdü. Böyle olunca o ülkede kadınlardan yiğit çıkmaz sanılırsa da, arada yiğit, hatta çok yiğit kadınlar da çıkar, böylelerinin taşakları olmasa bile, bunlara simgesel olarak "taşaklı kadın" denilir, bunlardan kimileri de "Amma taşaklı kadın!" diye övülürdü.

Erkeklerden yiğit olanlara "taşaklı adam" denilirdi ve adamların yiğitlikleri taşaklarının ağırlığına ve büyüklüğüne göre ölçülürdü. En üstün yiğitlik gösterenlere "taşağı altı okka" denilirdi. O ülkede taşağı altı okka olmak, başka ülkelerdeki "halk kahramanı" ya da "devlet sanatçısı" ya da "ulusal kahraman" olmak gibi bişeydi. Altı okkalık taşaklı olmak, yiğitlikte rekordu. Hiçbir yiğit bu rekoru kıramamış, örneğin o ülkede altı okka iki dirhemlik taşağı olan yoktu.

O ülkede bıyık da yiğitlik ölçüsü sayılırdıysa da, yiğitlik ölçütü olarak bıyık, taşaktan sonra gelirdi.

İşte bu taşakların yiğitlik ölçütü sayıldığı ülkede günün birinde bir darbe oldu. O ülkede yaşayanların en taşaklıları olduğu söylenilen yedi ağır taşaklı yönetimi ele geçirdi. Yönetimi ele geçiren ağır taşaklıların en taşaklısı da, doğal olarak en başa geçti. Bu en başa geçen taşaklı, öyle taşaklıydı ki, söylendiğine göre, taşaklarını rahat taşıyabilmek için sağ taşağını sağ omuzuna, sol taşağını da sol omuzuna heğbe gibi atarak, sağa sola yalpalaya yalpalaya yürürdü. Yönetimi ele geçiren ötekilerse, taşak ağırlıklarına göre sıraya girip yönetimde koltuklarını almışlardı.

Değil mi ki o ülkede en taşaklı olan en yiğit sayılıyordu, öyleyse en yiğit olanların yönetimi ellerine geçirmeleri de doğal sayıldı ve halk en taşaklılara gönüllü olarak başeğdi. Ancak zaman geçtikçe, yönetimi ele geçiren o yedi yiğidin altı okkalık taşakları olmasına karşılık, taşaklarının çoktanberi işlevlerini yapamadıkları ortaya çıkıverdi; böyle olduğu hergün biraz daha anlaşılmaktaydı. İşlevini yapamayan taşak ne işe yarardı ki, altı okka değil, isterse altmışaltı okka olsun, işlevini yapamadıktan sonra... En başa geçmiş olan o en taşaklı, gerek kendisinin ve gerek arkadaşlarının taşakları için çıkarılan söylentileri sık sık gazetelerde, radyo ve televizyonlarda yalanladıysa da, kendi taşağını kendisinin

övmesi halkı inandırmadı. Taşaklı olduklarını sanarak darbeyle başa geçenlere gönüllü olarak başeğmiş olan halk, yavaş yavaş kendilerini aldatılmış, kandırılmış duyumsamaya başladılar. Demek, bunlar sahteciydi; sahte yargıç, sahte polis, sahte subay gibi, bunlar da sahte taşaklıydılar. İşlevini yapamayan taşak ancak göstermelikti; ha böyle bir taşak, ha boş saman torbası... Halk, yönetimin başında gerçekten taşaklı ve taşakları altı okka çeken insanlar istiyordu. Geceleri sokak duvarlarına badana ya da kara boyayla şöyle sloganlar yazılmaya başlandı: "Çürük taşaklılar sine-i millete çekilsin", "İşlemeyen taşak, ne askı tutar ne kuşak!", "İşlevini yapmazsa taşak, üremez oğul uşak!"

O ülkenin başka taşaklıları da yavaş yavaş taşak yarışına girmeye başladılar. Özellikle ülkenin taşaklı aydınları, basındaki taşaklı gazeteciler, taşaklı bilimciler ve sanatçılar yönetimi ele geçirmiş bulunan sahte taşaklılara ucundan kıyısından laf dokundurmaya başlamışlardı. Bu aydınların çoğu terbiyeli iyi aile çocukları olduklarından ve terbiyeleri müsait olmadığı için doğrudan "taşak" diye yazamıyorlar, bunun yerine "Taş ak olmalı, kara taş olmamalı" gibilerden çok ağır başyazılar, köşeyazıları yazıyorlardı.

Bu durum karşısında yönetimi ele geçiren yedi kişi aralarında konuşup tartışıp aldıkları karara göre, başyönetmen televizyonda bu konuda bir açıklama yapacaktı. Bu başyönetmen "Varım derken yokum, akım derken bokum" diyen, ağzına geleni söyleyen, olmadığı için aklına bişey gelmeyen, ama çok içten bir kişiydi. Ülkenin bir iline gidip ordan bütün ülkeye televizyon aracılığıyla şöyle konuştu:

"Sevgili hemşerilerim,

Çoktanberi güzel şehrinize gelmek istiyordum. Ama fırsat bulup gelemedim, ama bakın bugün geldim işte... Sizlerden, her yere gidiyorsun da bizim şehrimize gelmiyorsun diye şikayet mektupları alıyordum. Benim şehrinize bu ikinci gelişimdir. Bundan yirmibeş sene önce de gelmiştim; burdan otobüsle geçerken, tam işte bu meydanda kaşınma molası vermiştik. O zaman şehrinizdeki hiçbir evde video bile yoktu, kompüter de yoktu. Çünkü o zaman daha bunlar icat edilmemişti. Bakın şimdi ne kadar ilerlemişsiniz ki, inşallah yakın zamanda videonuz da olur, kompüteriniz de, daha daha neleriniz de... Bana buranın şairleri sık sık şiirler gönderiyorlar, sağolsunlar. Çok içli olduğu için bu şiirlerden birini sizlere de okuyayım:

Olunca taş ak olmalı
Olmamalı aman kara
Ah farfara farfara
Taş ak sığmaz şalvara
Altı okka olmalıdır
Tuman şalvar dolmalıdır
Şak şak da şak şak şak da şak
Altı okka gelen taş ak

Bu güzel şiiri yazıp bana gönderen şair vatandaşa teşekkür ederim.

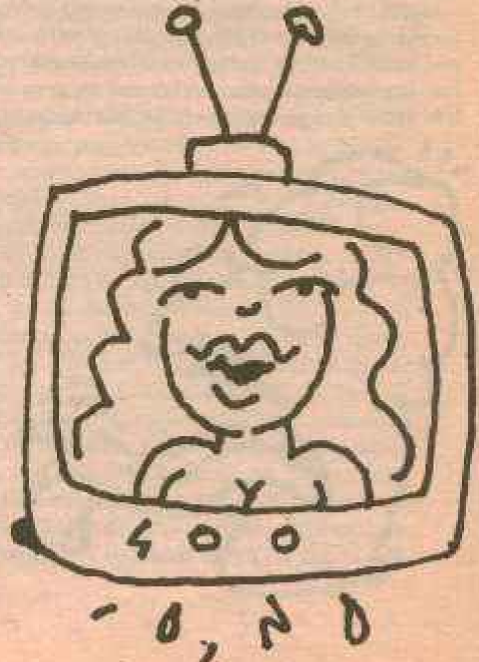
Sevgili hemşerilerim, son zamanlarda taşak konusunda dedikodular almış yürümüştür. Hepsi kulağımıza geliyor. Sakın ola ki vatan hainlerinin sözlerine kanmayın sevgili vatandaşlarım."

Bu sırada coşan halk hep birden şöyle bağırıyordu:

Şak şak da şak şak
En büyük sensin
Senden büyük yok taş ak
Şak şak da şak şak

Televizyonda, radyolarda ve gazetelerde yayınlanan bu önemli konuşma da etkisiz kalınca, ceza yasasına hiçbir yurttaşın ağzına taşak sözcüğünü almaması için bir madde konuldu. Düşünce özgürlüğü olduğundan her isteyen yurttaş taşak üzerine enine boyuna düşünebilir, ama düşüncesini açıklayarak taşak aleyhine propaganda yapamazdı. Ceza yasasına göre, bir kişi, başka hiçkimsenin bulunmadığı yerde içinden geçeni söylemek için bile olsa yüksek sesle taşak dese beş yıldan on yıla, iki kişi söylese (yani biri söyleyip öbürü dinlese) onbeş yıla dek, üç kişi taşak derlerse (gizli örgüt kurmuş sayılacaklarından) onbeş yıl hapisten idama dek cezalandırılacaklardı. Taşak deyip de sonradan pişman olarak, taşak yerine Aktaş, yani Ak Türk Anonim Şirketi diyenlerin cezası pişmanlık yasasına girdiğinden, bağışlanıyorlar ve tanınmamaları için suratları ve taşakları değiştiriliyordu.

Tarih boyunca her zaman ve her yerde olduğu üzere, baskı arttıkça, baskıyı doğuran konu da yaygınlaşıyor, herkesin diline düşüyordu. Artık yönetmenlerin taşaklı olmadıkları (taşaklarının bir işe yaramadığı) herkesin ağzındaydı. Buna karşı kesin ceza önlemleri alındı. Önce taşağın bir işe yaramadığı, bademcik ya da onikiparmak bağırsağı (apandisit) gibi ameliyat edilerek alınmasının sağlığa pekçok yararı olduğu, aile planlamasına da yararı olduğu yolunda propagandalar yapıldı. Slogan şuydu: "Her aileye bir çocuk ve bir taşak!"

Yine her zaman ve her yerde olduğu gibi baskının etkisi halkın tepkisini doğurmuş, halk gizli gizli duvarlara badana fırçasıyla şu sloganı yazmaya başlamıştı: "Yurttaş! Kendi çocuğunu kendin yap ve kendi taşağını kendin koru!"

Bu slogan çok tutmuştu ve herkes iki eliyle ve vargücüyle taşaklarını korumaya başlamıştı.

Bunun üzerine yönetmenler, tek taşak propagandasına başladılar. İnsanın kimi organı tekti. Örneğin bir ağzı vardı insanın ve bir tane şeyi vardı. Şu sloganlar yayıldı: "Tek taşak yeter, çift taşak beter!", "Tek taşak yarar, çift taşak zarar!"

Halk yine tepkisini gösterdi: "Taşak olan taşak, dinler mi hiç yasak!"

Daha sıkı yasal önlemler alındı ve ağır cezalar kondu. Her kim taşaklı ise iğdiş edilecek, yani boğalara yapıldığı gibi taşakları burularak işlevsizleştirilecekti. Böylece azgın boğaların başeğen öküz olmaları gibi, başkaldıran yiğitler de iğdiş edilerek başeğen yumuşak kişiler olacaklardı. Ancak bu yasada zorlama yoktu. Hiçkimse zorla iğdiş edilmeyecekti. Halka iğdiş edilmenin sayısız yararları anlatılarak, kendiliklerinden, gönüllü olarak iğdiş olmaları sağlanacaktı. Televizyonda, radyoda ve iktidar yanlısı gazetelerde ve kitaplarda, iğdiş olmanın yararları anlatılıyordu. İğdiş olan, kavgacı, sinirli olmaz, suskun ve barışçı olurdu. Saldırganlık, sarkıntılık gibi ahlaksızlıklar kalkardı. Kadınların kızların, oğlan çocuklarının ve kimi hayvanların namus ve ahlakı korunurdu. İğdiş edilmenin kolaylığı da anlatılıyordu. Kan bağışlamak gibi bişeydi bu, kan bağışı gibi taşak bağışı yapılacaktı. Halkı iğdiş olmaya özendirmek için, ülkenin önde gelen kişilerinin nasıl iğdiş edildikleri televizyonda gösteriliyordu. İğdiş olanlara iş bulunurken, olmayanlar da işten çıkarılıyordu. Ekmek parası için yabancı ülkelere çöpçü ya da işçi olmak için gitmektense, kendi ülkende kendi taşağını iğdiş ettirmen daha iyi değil miydi?

Bu propagandalar etkisini gösterdiyse de, dünyanın her yerinde halk akılsız olduğundan, kimileri kendi iyiliklerini düşünmeyip, bitürlü taşaklarından vazgeçemiyor, iğdiş olmaktan kaçıyordu. Bu akılsız halka, iğdiş olmanın yararlarını anlatmak için araya bilimciler de girmişti. Hukukçular, tıpçılar, tarihçiler, insanbilimciler ve her türlü bilimciler toplanıp şöyle bir karara varmışlardı. Tanrı insanı çamurdan yaratırken (böyle insanlar başka neden yaratılabilirdi ki...) artan bir parça çamur topağının ziyan olmasını istememiş (O sıra Tanrı'nın her nasılsa cimriliği tutmuştu) o artan çamur topağını insanın orasına burasına yapıştırı yapıştırıvermiş, işte o ek çamurlar insanın bademcikleri, körbarsağı ve taşakları oluvermişti. Ama bu kafasız, beyinsiz halka bilim de sökmüyor, ne söylense "İlle taşağım da taşağım!.." diye tutturup taşaklarından vazgeçmiyorlardı. Erkeğin tersi olarak yaratılmış olan kadınların en feministleri bile, taşak konusunda erkekleri destekliyorlardı.

İşler güzellikle yürütülemeyince zora başvurulmak zorunda kalındı. Sıkı fıkı yönetimden buyruk salındı: Ülkede taşaklı hiçbir erkek kalmayacaktı. Gönüllü olarak iğdiş edilmeyenler yakalanınca, salt iğdiş edilmekle yetinilmeyecek, bütün alt takımları kökünden sökülüp atılacaktı. Bunun üzerine kadınlar başkaldırıp bayrağı açtılar. Taşaklı denilen türden kadınların da yumurtalıkları alınıyordu.

Taşaklarını korumak isteyenler gizleniyorlardı ama, iğdiş edilmiş olanlar, boş torba gibi sarkan işlevsiz taşaklarını boşuboşuna taşımanın aşağılık duygusuyla taşaklıların ardına düşmüşlerdi. Onların gizlendikleri yerleri hükümete haber vererek herkesin de kendileri gibi taşaksız kalmalarını istiyorlardı. Bunlar, iğdiş edilmenin faziletini anlatıp durmaktaydılar. Televizyonda iğdişlik reklamları yapılıyordu. Örneğin dünya güzeli ve yarıdan çıplak bir kız TV camına çıkıp "Ben iğdişleri severim!" diyordu. İğdiş olmuş biri TV de şöyle diyordu:

"Taşaksız hayat
Oh ne rahat!"

Öyle ki, taşaklıları vatan haini ilan edenler bile çıkıyordu.

Taksilerin arka camlarına şu yazı bulunan bantlar yapıştırılıyordu:

"Ben iğdiş oldum, ya sen?"

Taşaklarını korumak isteyenler dağlara çıkmışlar, mağaralarda ve ormanlarda yaşıyorlardı, ama yine de avuç kadarlık taşaklarını koruyamıyorlardı. Çünkü iğdişler ordusu onların ardına düşmüştü.

Sonunda? Evet, sonunda o ülkede bitek taşaklı adam kalmadı; ancak bitek taşaklı adamın kaldığı, onun da nerde saklandığının bilinmediği söyleniyordu. Bunun doğru olup olmadığı da bilinmiyordu.

Gelgelelim, iğdiş işlemleri yüzünden, eskiden yüzde üç olan nüfus artımı birdenbire durmuştu. İğdişlik, nüfus planlamasının bile yapamadığını yapmıştı. Nüfus gittikçe azalıyor, ülke uçuruma sürükleniyordu. Ülke her ne zaman uçuruma sürüklenecek olsa, orda hemen darbe yapılması bir gelenek olmuştu. Yine öyle oldu. Yeni bir darbeyle iktidarı ele geçirenlerin ilk işi yurttaşlara taşak özgürlüğü vermek oldu. Evet, taşak özgürlüğü vardı ama, taşak yoktu, kimse de taşak kalmamıştı ki... Dağlardaki mağaralarda saklanıp taşağını koruyan o tek adamın ardına düşüldü. Kendisine taşak güvencesi verildiği ilan edildi. Hatta taşaklarını korumuş olduğu için kendisine ödüller bile verileceği duyuruldu. Ne var ki, o tek taşaklı, hayır olmadı, o taşaklı tek adam ortaya çıkmadı. Ama halk arasında bir söylenti yayıldı: Ülkenin o taşaklı tek adamı, geceleri bir kır at üstünde uçarak kenti yukardan dolaşıyormuş. Görenlerin dediklerine göre, ak at üstünde uçan adamın taşakları, gecenin karanlığında göz kamaştırıcı nur saçıyormuş.

Tek kalmış taşaklı adamı bulmak için; askerler, siviller, candarmalar, polis köpekleri ve çakaralmazlarla silahlandırılmış muhtarlar dağı taşı aradılar, uçaklar, helikopterler her yeri taradılarsa da taşaklı kalmış o tek adamı bulamadılar. Ama o her gece kentin üstünde taşaklarının iki tostoparlak nurunu saçmayı sürdürdü.

Taşaklı adama verilecek ödül gittikçe arttırıldı. Öyle ki, bu ödülü alan bir adam yaşamı boyunca hiç çalışmadan taşaklarını yayıp yaşayabilirdi. Sonunda bir adam taşakları olduğunu söyleyerek ilgili makamlara başvurup ödülünü istedi. Bu adam ödülünü alınca, birden taşakları yüzünden kahraman oluverdi. Taşak kahramanının boy boy resimleri gazetelerde çıktı. Kendisiyle radyolarda, televizyonlarda konuşmalar yapıldı. En ince ayrıntısına dek taşakları gösterilerek eni boyu halka anlatıldı.

Bu tarihten sonra inanılmaz bişey oldu. Taşaklılara ödül verildiği öğrenilince, günden beş on, derken, hergün bikaç yüz kişi ödül almaya başvurmaya başladı. Özendirmek ve coşkuyu arttırmak için ulusal taşak yarışmaları bile düzenleniyordu. Tıpkı güzellik yarışmalarında olduğu gibi, nasıl güzellik kraliçesi, halkın seçtiği güzel, sempati güzeli, zerafet güzeli, basın güzeli filan seçiliyorsa, bu taşak yarışmalarında da taşak kralı, halkın seçtiği taşak, zerafet taşağı, basın taşağı, sempati taşağı gibi taşaklar derece alıyordu.

Bir zaman sonra öyle çok başvuru oldu ki, taşak ödülü dağıtmaktan az kala ülke bütçesinin dengesi bozulayazdı.

Taşakların yasaklandığı zamanlarda nasıl olup da bunca taşaklı taşaklarını koruyabilmişti. Ülkenin sayın muhbir vatandaşları nasıl olmuştu da, ödül almak için bu taşaklıları ilgili ve yetkili makamlara ihbar etmemişlerdi? Olacak şey değildi. Bu işin içinde bir iş vardı. Neyse ki bilimciler bu işi iyice irdeleyip gerçeği araştırdılar ve buldular. Taşaklı olduğunu söyleyerek ödül alanların hiçbirinin taşağı kendisinin değildi ve gerçek taşak da değildi. Bunlar teknolojik taşaklardı. Teknolojinin bunca ilerlediği bu çağda, takma kirpik, takma meme, takma kamış ve hatta robot insan bile yapılırken takma taşak mı yapılamayacaktı! Takma taşağı taktıran ödül almaya koşuyordu ve taşaklarının okkalı gelmesini isteyenler (Çünkü ödül, tartılan taşaklara ağırlıklarına göre veriliyordu) takma taşaklarını pompalayarak şişiriyorlardı. Öyle ki takma ve şişme taşakları apışaralarına sığmayanlar, taşaklarını el arabalarında taşıyarak ödüllerini almaya geliyordu. Çok şişirmekten taşakları balon gibi patlayanlar bile oluyordu.

Takma taşak olayı öğrenildiyse de, dünyaya rezil olmamak ve ulusal onuru korumak için, hiçbir zaman gerçek açığa vurulmadı. Yiğitliğin taşakla ve taşağın ağırlığıyla ölçüldüğü o ülkede taşakların takma ve şişme olduğu duyulursa, hiçkimse yiğitlik taslayamayacaktı, bununla birlikte takma taşaklılar elbet bol bol övünebilirlerdi.

Takma taşak makma taşak, şişme taşak mişme taşak, her ne olursa olsun, taşak taşaktır ve bu yüzden de eski düzen yeniden kuruldu. Ancak, şimdinin şişme ve takma taşaklılarıyla, eskinin kendinden taşaklıları arasında küçük bir ayrım ortaya çıktı. Eskinin kendinden taşaklıları sırası gelmedikçe yiğitlik taslamazlarken, bu takma ve şişme taşaklılar yerli yersiz durmadan yiğitlik taslamaktadırlar ve bunların başlarında da, önce bir sertlik oldu, sonra boynuzlar çıkmaya başladı. ■

Kahire-25 Mart 1988
Marriott Hotel-1036

Tektaş Ağaoğlu sürgünler için "Yurda nasıl bir dönüş?" sorusunu soruyor

CEVAP TÜRKİYE'DE

Binlerce siyasi sürgünün yurda dönüş sorunu Türkiye'de demokrasi ve insan hakları sorununun bir veçhesidir. Doğru olan, bütün sürgünlerin dönmesini mümkün kılacak koşulların yaratılmasını hedeflemektir.

Siyasi göçmenlerin yurda dönüş sorunu İnsan Hakları Derneği'nin güvenlikli dönüşü sağlama amacıyla kurduğu komisyonla kamuoyunun gündemine yeniden geldi. Tektaş Ağaoğlu ile dönüş sorununu konuştuk:

▶ Yurt dışındaki siyasi sürgünlerin yurda dönüşlerinin yakın geleceğin gündeminde önemli bir yer tutacağı anlaşılıyor. Bu konuda size yöneltmek istediğim ilk soru şu: Nasıl bir dönüş düşünüyorsunuz?

Bizler için yurda nasıl bir "dönüş" ile "yurt dışında" olmamız arasında çok sıkı bağlar var. Dönüşü, yurt dışına çıkışın anlamı belirler. Bizler buralara göçmen olmaya gelmedik. Geldiğimiz yerde göçmen olarak yaşamıyoruz. Bizler siyasi sürgünleriz. Tarihin her çağında, dünyanın her yerinde siyasi sürgünlerin yurtlarına dönüşü önemli siyasi gelişmelere bağlı olmuştur. Yurda dönüş, tek başına siyasi sürgünü ilgilendirmiyor. Öyle olsa zaten ortada bir sorun olmazdı. Oysa sorun var ve sorun yurtta, Türkiye'de. Sorunun çözümü de orada. Bizler için "Yurda nasıl bir dönüş?" sorusunun cevabı Türkiye'de verilecek; halk güçlerinin demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkmalarıyla, özgür ve uygar bir toplumda yaşama hakkını kazanmak için seferber olmalarıyla, o yönde aktif mücadeleyi yükseltmeleriyle. Benim Türkiye'nin bugünkü durumunda yurda dönmem halinde hakkımdaki bir takım uyduruk suçlamaların "hesabı"nı verme durumunda kalacak olmam Türkiye'de yaşayanları doğrudan ilgilendirir. Onlar da orda hergün aynı tür suçlamaların ve insanlık dışı pratiklerin tehdidi, baskısı altında yaşıyorlar. Bu bakımdan ben yurda dönüşümü sağlayacak asgari koşulların oluşmasını kendim için kişisel bir sorun olmaktan çok, Türkiye'de demokrasi ve özgürlüğün kazanılması davasının bir uzantısı olarak görüyorum.

▶ Sözünü ettiğiniz asgari koşullar neler olabilir? Onları Türkiye'de demokrasi mücadelesine bağlayan nedir?

Çok genel olarak şunu söyleyebilirim: Siyasi sürgün yurda döndüğünde sorgulama adı altında işkenceye uğratılmamalı, özgürlüğü elinden alınmamalı, tüm yurttaşlık haklarını serbestçe kullanabilme, gönlünce siyaset yapabilme durumunda olmalıdır. Yurda dönüşle ilgili bu talep bizatihi siyasi sürgünlük olgusunun bir gereğidir. Ama bu talep Türkiye'de insan haklarının geçerli kılınması, demokrasinin ve özgürlüğün kazanılması acil hedefine bağlanmazsa bizler yurda dönmek için özel şartlar ileri süren kişiler durumuna düşeriz, salt kendimiz adına belli ayrıcalıklar istemiş oluruz. Yurt dışında binlerce siyasi sürgünün varlığı Türkiye'deki koşulların bir yansımasıdır. O nedenle onların yurda dönüş sorunu da, dediğim gibi, Türkiye'de insan hakları ve demokrasi sorununun bir veçhesidir. O çerçevede mütalaa edilmek, o çerçevede çözümüne çare bulunmak gerekir.

▶ Ne tür demokratik kazanımlar, sizce, spesifik olarak, siyasi sürgünlerin yurda dönüşünü mümkün kılabilir ya da kolaylaştırabilir?

Buna herkes için tek ve yalın bir cevap vermek mümkün değil. Siyasi sürgünler arasında değişik kategoriler var. Hepsinin birden **aynı zamanda**, diyelim bir iki ay içinde, yurda dönebilmeleri için Türkiye'de çok radikal değişikliklerin olması ve bir hayli beklenmesi gerekiyor. Kimsenin "Herkes o zamana kadar beklemelidir", ya da "Türkiye'ye demokrasi gelsin de öyle dönelim", diye düşündüğünü sanmıyorum. Bence de doğru olan, **bütün** sürgünlerin dönmesini mümkün kılacak koşulların yaratılmasını bugünden hedeflemek, o süreç içinde Türkiye'de sağlanacak kazanımları yurt dışındakilerin tek tek özgül durumlarına göre değerlendirmektir. Mesela 141 - 142'den takıntısı olanların serbestçe dönüşünü sağlayacak koşullar, ola ki, 146. maddeden kovuşturulanlardan önce yaratılabilir. O durumda olanlar gerekli yasal güvencenin sağlanması halinde yurda dönerek siyasi mücadeleyi orda sürdürebilirler diye düşünüyorum. Hatta o takdirde, o durumda olanların hiç vakit geçirmeden yurda dönmeleri üzerlerine farzdır da diyebilirim. Çünkü Türkiye'nin bugünkü koşullarında bile onca insan üzerlerine düşen mücadele görevini onların öyle bir durumda sahip olacakları güvencelerden de yoksun olarak yerine getirmekten geri durmuyor.

Buna rağmen kendisi mesela 159'la suçlanırken yurda güvenceyle dönebileceği koşullar oluştuğunda, bu defa, "141-4 ya da 142-3 iptal edilmeden dönmem" diyen olursa, o kendi bileceği iştir. Ama "bölücülük" suçlamaları ya da 146. madde tepesinde sallananların, ya da Ceza Yasası'nın şu ya da bu maddesinden kesin hüküm giymiş olanların kendi sorunlarını ilgilendiren yasal düzenlemeler gerçekleştirilmeden yurda dönmeleri elbette beklenemez. 12 Eylül'den sonra açılan tüm soruşturmaların, politik davaların yakın bir gelecekte iptal edilebileceği konusunda iyimser olmak için pek bir neden görülmüyor. Daha uzun süre yurda dönmelerini mümkün kılacak asgari koşulların bir an önce yaratılmasını hedeflemek, bunun Türkiye'deki gelişmelere göre kısa ya da uzun zaman alabilecek bir süreç olduğunu kavramak, o süreci hızlandırmanın yollarını zorlamaktır. Ve o süreçte varılan her noktayı, elde edilen her kazanımı her bir özgül duruma göre değerlendirerek yurda dönmeye hazır olmaktır. ■

▼ **Ağaoğlu:** *"Siyasi sürgün yurda döndüğünde özgürlüğü elinden alınmamalı."*

ÇALIŞMAK DA İNSANIN HAKKI

Günümüzde devletin, ekonomik sistemi kapitalist olsa bile çalışma hakkının gereğini şu ya da bu biçimde yerine getirmek görevi vardır.

Çalışma hakkı çağdaş toplumlarda başta gelen temel insan haklarından biridir. Bu hakkın anlamı toplumların malik oldukları, benimsedikleri ekonomik ve siyasal sistemler içinde değişmektedir. Sosyalist toplumlarda çalışma hakkı devlete görev yükleyen, devletin bir edimde bulunmasını gerektiren ve bireye isteme hakkı veren bir nitelik taşır. Başka bir deyimle devlet, çalışma gücünde, yeteneğinde ve isteğinde olan herkese gelir sağlayan bir iş, bir çalışma olanağı sağlamak durumundadır. Burada karşılıklı iki görev vardır. Biri devletin çalışabilecek herkese bir iş bulma görevidir. Öteki de bireyin yeteneklerine uyan ve kendisine önerilen bir işte çalışma görevidir. Devlet görevini yerine getiremezse, bireye insanlık onuruna yaraşacak bir yaşam düzeyi sağlayacak bir gelir sağlamak zorundadır. Kişi de yeteneklerine uygun olarak kendisine önerilen işte çalışmaktan kaçınırsa, zorla çalıştırılma durumu ile karşı karşıya gelebilecektir. Sosyalist düşüncenin bu anlayışı Sovyetler Birliği'nin anayasasına ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da öteki sosyalist ülkelerin anayasalarına yansımış bulunmaktadır. Bu tür bir uygulama daha önce 1848 Fransız Sosyalist Devrimi sırasında Ulusal Atelyeler düzeni içinde görülmüş, fakat ne etkin ne de uzun yaşamlı olmuştur.

Ekonomik sistemi kapitalist olan ülkelerde çalışma hakkı ayrı bir anlam taşıyor. Bu düzen içinde söz konusu olan her şeyden önce bireyin devlet tarafından çalışmaktan alıkonulmaması, istediği işte çalışmasına engel olunmamasıdır. Şu halde çalışma hakkı bir anlamda iş, meslek seçme özgürlüğü niteliğine bürünmektedir. Bu durumda devlet menfi bir edim içinde bulunacak, bunun yanında üçüncü kişilerin çalışma ve meslek seçme özgürlüğünün ihlaline engel olacaktır. Ne var ki, bu anlayış içinde kalınsa bile devlet bütün bu politikanın gereklerini yerine getirmekle de yükümlü sayılmaktadır. o da alacağı önlemler ve izleyeceği ekonomik politikalarla tam istihdamı sağlamak ve iş arayan herkese bir gelir getirecek çalışma ortamını hazırlamaktır. Özellikle devletin nitelikleri arasında sosyal olma niteliği de yer alınca "tam istihdam - çalıştırma" politikasının ısrarla izlenmesi, bunda başarısız kalınırsa işsizlik sigortasının harekete geçirilmesi gerekmektedir. Görülüyor ki, günümüzün devletinde, ekonomik sistemi kapitalist olsa bile çalışma hakkının gereğini şu ya da bu biçimde yerine getirmek görevi vardır.

Türkiye bu konuda oldukça yeni bir konumda görünmektedir: Bir kez 1982 Anayasası, 1) devletin nitelikleri arasında sosyal devlet olmayı öngörmüştür; 2) kişiye çalışma hakkı tanımıştır; 3) İşsizliği önlemek için gerekli önlemleri almayı üstlenmiştir; 4) bir sosyal güvenlik sistemi kurmayı benimsemiştir. Bu durumlarda çalışma hakkının gerçek bir anlama kavuşması ve yalnız anayasada kalmaması için devletin bazı edimlerde bulunması bir görev olarak belirmektedir. Ne var ki bugünkü hükümet, anlaşılması güç bir görüşten yola çıkmakta ve iş arayanlara devletin iş bulma görevi bulunmadığını söylemektedir. Bu şaşırtıcı bir görevsizlik ve devlet anlayışıdır. Şunu da hemen saptamalıyız; yoksullara yapılmakta olan ayni ya da parasal yardımlar çağ dışı kalmış bir yoldur. Geçtiğimiz yüzyıllarda Avrupa'da yaygın bir uygulama idi. Fakat insan onuru ile bağdaşmadığı için zaman içinde terkedilmiştir; onun yerine sosyal güvenlik sistemleri konulmuştur.

Çalışma hakkını geniş anlamda aldığımızda bireysel ve topluca kullanılan çalışma hukuku alanlarına kadar uzanabilir. Onun, devletin yanında başlıca koruyucu olduğu için sendikal haklarla yani sendika, toplu pazarlık ve grev hakları ile yakından bağlı olduğunu görürüz. Özellikle kapitalist toplumlarda devlet, bu haklar yolu ile çalışma hakkını gerçekleştirmeye dönük politikalar uygulamaya, gerektiğinde zorlanır. Tam istihdam politikalarının yürütülmesinde ise, sendikaların desteği kesin olarak gereklidir.

Çalışma hakkı, kuşkusuz özel durumları bulunan insanlar açısından ayrı bir önem taşır. Bunların başında sakatlar gelir; sakat insanı hem beden hem de para açısından bağımlı durumlardan kurtarmak devletin başta gelen ödevlerinden biridir. Burada devlete iki önemli görev düşer: Biri sakat insanın bedensel eğitimi, bir işe alıştırılması; öteki de bu insana durumuna uygun ve gelir getiren bir iş bulunmasıdır. Sakat insanın bu doğrultularda hizmet istemesi toplumun bir üyesi olmak niteliğinden ötürü hakkıdır. Sosyal devletin bu konuda yerine getirmesi gereken ağır bir sorumluluğu vardır.

Yoksullara yapılmakta olan ayni ya da parasal yardımlar çağ dışı kalmış bir yoldur. İnsan onuru ile bağdaşmadığı için terkedilmiş yerine sosyal güvenlik sistemleri konulmuştur.

İster dar ister geniş anlamında alınsın, çalışma hakkı konusunda bugünkü iktidar aşırı derecede duyarsızlık içindedir. Bu durumun en açık kanıtı başta başbakan olmak üzere, resmi makamların işsizlere devletin iş bulma görevi altında bulunmadığını sırası geldikçe açıklamalarıdır. Bu düşünceden yola çıkınca anayasada sosyal devlet niteliği benimsenmesine, herkesin çalışma hakkı bulunduğuna ve tam istihdam sağlamada devletin görevi olduğu vurgulanmasına karşın çalışma hakkı yalnız yasalarda vardır; fiilen yoktur. Böyle olunca da fakirlere yardım fonları gibi çağ dışı uygulamaları da yadırgamamak gerekir. ■

Çalışmak, hem de demokratik ortamda...

İnsan Hakları Derneği, "Çalışma Hakkı ve Çalışma Yaşamının Demokratikleştirilmesi Komisyonu" kuruldu. Komisyon bildirisinde ülkemizde çalışma hakkının büyük ölçüde ihlal edildiği, bu ihlalin temel hak ve özgürlükler bütününe yapılan açık bir saldırı olduğu belirtildi. Çalışma hakkının bütün insan hakları belgelerinde yer aldığını belirten komisyon bildirisi bu hakkın bir yandan devlete bir yandan öteki tüzel ve gerçek kişilere karşı korunması gerektiğini vurguladı. Ülkemizde siyasal iktidarın devletin yurttaşlara iş bulma görevinin bulunmadığını ileri sürdüğünü, bunun çağdışı bir anlayışı ifade ettiğini açıklayan komisyon, çalışma hakkının kapsamını, bu hakkın önündeki engelleri kamuoyuna duyurmak ve çözüm önerileri geliştirmek amacında olduğunu belirtti ve 1 Mayıs'ta emekçilerin toplantı hakkına yapılan fiili engellemeleri kınadı.

Çalışma Hakkı ve Çalışma Yaşamınının Demokratikleştirilmesi Komisyonu

Başkan
Prof.Dr.Cahit Talas
Üyeler:
Prof.Dr.Sadun Aren
Avukat Mebuse Cinmen
Dr.Sabiha Çaycı
Avukat Halit Çelenk
Doç.Dr.Fatih Gümüş
Prof.Dr.Alpaslan Işıklı
Prof.Dr.Yakup Kepenek
Özcan Kesgeç
Oktay Tan

YASAL PARTİ GİRİŞİMİNDE SOLCU AYDINLARIN ROLÜ

Solcu aydınlarımız birleşik bir hareketin oluşmasında oynayacakları rolle kendilerinin de örgütlü mücadeleden yana olduklarını fiilen kanıtlayacaklar; yetenekleri ve kapasiteleri örgütlü mücadeleyi daha zenginleştirip daha güçlendirecek.

Bütün siyasi partiler 12 Eylül rejimi tarafından siyasetten men edilirken, karşı direnenler münhasıran solcular oldu. Direnmekte sonuna kadar haklıydılar, hem toplumun çıkarları açısından hem de tarihi sorumlulukları -isterseniz **misyonları**- açısından... Toplumun çıkarları açısından haklıydılar çünkü 12 Eylül darbesiyle iş başına gelenler demokrasiye son vermişlerdi; önceleri, kitlelerin kendi çıkarlarını savunmak için iyi kötü kullandıkları sınırlı demokratik hak ve özgürlükleri askıya almışlardı; milyonlarca emekçinin geçim şartlarını altüst ederek onları sefalete itmişler ve halkın muhtemel direnişini önlemek amacıyla koyu bir baskı rejimi kurmuşlardı. Bütün bunlar asgari çağdaş hukuk anlayışı için suçtu, yasa dışına düşmekti. Buna karşılık demokrasiyi savunmak esas yasallıktı. Suçsuzları yasal çalışma yapmaktan men etmeleri, kendi suçlarını kamufle etmeye yönelik bir davranıştı. Bu şartlarda siyaset yapmaktan vazgeçmek solcular için hem çağdaş hukuk ve demokrasi anlayışına göre hem de emekçi halk katında suçlu durumuna düşmek olurdu. Dolayısıyla solcular estirilen ağır teröre rağmen ellerinden geldiğince siyaseti sürdürmenin yoluna baktılar.

Yığınların tepkisi bireysel homurdanmalardan ileri gitmiyor. Çünkü onlar, etrafında toplanabilecekleri, güvenerek saflarına katılıp en doğal hakları uğruna mücadele verebilecekleri güvenilir bir örgütlenme göremiyorlar.

Solcular tarihi misyonları açısından da siyasetten men edilemezlerdi. Çünkü onlar kendilerini, ünlü deyişle "dünyayı değiştirmek"le yükümlü görüyorlardı. 12 Eylül rejimi ise Türkiye'yi bulunduğu noktadan da geriye götürmeyi amaçlıyordu. Bu durumda hangi şart altında olursa olsun, bütün imkânlardan yararlanarak diktatörlüğe karşı mücadele etmek, bir başka deyişle Türkiye toplumunu geriye doğru değiştirenleri **"değiştirmek"** solcu olmanın vazgeçilmez gereği oluyordu.

Solcular haklı mücadelelerini sürdürdüler ama, yasal siyasetin dışına itilmiş olmak büyük bir handikap teşkil etti. Denebilir ki, başlıca bu sayede 12 Eylül sonrasında kurulan -ve günümüze kadar gelen- otoriter rejim, kitlelerin depolitize edilmesinde batırı sayılır bir avantaj kazandı. Görüyoruz, işçi, emekçi aleyhtarı politikalar sekiz yıla yakın bir süredir, eşi görülmedik bir pervasızlıkla ve hayasızlıkla uygulandı, uygulanıyor. Sefalet ve toplumsal yozluk Türkiye'nin "alamet-i farika"sı oldu. Buna rağmen yığınların tepkisi bireysel homurdanmadan ileri gitmiyor. Çünkü onlar, etrafında toplanabilecekleri, güvenerek saflarına katılıp en doğal insani hakları uğruna mücadele verebilecekleri güvenilir bir **örgütlenme** göremiyorlar. Bu boşluğu ne sosyal demokratlar doldurabiliyorlar ne de sarı sendikacıların sultasındaki Türk-İş. Sözün kısası, iş başa -yani solculara- düşüyor. Evet, **yasal siyaset sahnesine bir an önce çıkmak.** Bu dün lazımdı, bugün elzem, yarın geç...

Yasal siyaset sahnesine çıkmanın en klasik yolu, yasal siyasetten men edilenlerin yeniden bu hakkı kazanmalarıdır. Dünyada çoğunlukla gördüğümüz böylesidir. Solcuların -dünyadaki tüm demokratların da savunduğu- en doğal haklarıdır bu. Türkiye'de demokrasi olacaksa, hangi türden olursa olsun sol partiler de yasal siyaset sahnesinde yerlerini alacaklar. Bugün ülkemizdeki rejim sol partilerin yasallaşmalarına izin vermiyorsa, bu onun demokrasi olmadığının en gözle görünür kanıtlarından birisidir.

Zaman hızla akıyor

Yasallaşma sol partilerin doğal hakkıdır da, gördüğümüz gibi bu bir demokrasi meselesidir. Bugün Türkiye baştan aşağı bir yasaklar ülkesidir. Kazanılması gereken sayısız demokratik hak ve özgürlük vardır. Bu noktada açık yüreklilikle dile getirmek gerekir ki, demokratik hak ve özgürlükler uğruna verilmekte olan mücadele arzulanan etkinlik, yaygınlık ve hızdan bir hayli uzaktır. Türkiye ve dünya şartlarında çok olağanüstü bir değişiklik olmadıkça mevcut otoriter rejim bir süre daha varlığını sürdüreceğe benzemektedir. Şayet bu tespit doğruysa soldaki partilerin yasal çalışma hakkını elde etmeleri -acil bir talebimiz olsa da- zaman alabilecektir.

Oysa zaman hızla akıyor ve biz solcular hâlâ yasal siyaset sahnesinden yararlanamıyoruz. Öyleyse varolan partilerin yasallaşmalarından önce de bir şeyler yapmak gerekiyor. İşte **solda yasal bir parti** bu ihtiyaçtan doğuyor. Evet, "klasik yol", yani varolan partilerin yasal siyaset hakkını elde etmeleri oldukça yalın, kolay anlaşılabilir bir çözüm. Ama ne çare ki, mevcut şartlarda bu yol **çözüm** olmuyor. Öyleyse özgüllüğümüzü hesaba katan bir yol bulmamız gerekiyor.

Üstelik "klasik yol", genellikle **açık faşist diktatörlüklerden çıkışta tipiktir.** Açık dikta rejimlerinde faşist parti dışında kalan tüm partiler, burjuva partileri de dahil, yasaklıdırlar. Ya da burjuva partileri yasaklı olmasalar bile onların iktidar mücadelesine yönelik siyasi faaliyet yapmalarına izin verilmez. Böylesi durumlarda faşizme karşı mücadelenin şu veya bu yoldan kazanılması halinde sol partiler, burjuva partilerle birlikte yasala çıkarlar. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi işgali altındaki Avrupa ülkelerinde durum böyleydi ve işgalden kurtulan ülkelerde yasaklı olan, yeraltına itilmiş tüm partiler, komünist partiler dahil hep birlikte yasallaştılar. Bu ülkelerin çoğunda işçi sınıfı partilerinin de içinde yer aldığı koalisyon hükümetleri kuruldu. Bu süreç boyunca ülkelerin bir bölümünde burjuva demokrasisine, diğer bir bölümünde de halk demokrasilerine geçildi. Daha yakın geçmişte Yunanistan'da albaylar cuntasının devrilmesinden, Portekiz'de Salazar faşizminin alt edilmesinden ve İspanya'da Frankizme son verilmesinden sonra sonuç olarak burjuva demokrasilerine geçildi ve bu ülkelerdeki sol partiler, burjuva partileriyle birlikte yasal siyaset sahnesinde yerlerini aldılar. Yine benzeri örnekler, daha yakın geçmişte bir kısım Latin Amerika ülkelerinde yaşandı.

İncir yaprağı

Türkiye'nin mevcut manzarası, bütün bu örneklere kıyasla bir hayli farklı. 12 Eylül sonrasında oluşturulan otoriter rejim, özünde köklü bir değişikliğe uğramaksızın varlığını sürdürüyor. Ne ki bu rejim değişik nedenlerle, "parlamenter demokrasi incir yaprağı"yla esas kimliğini kamufle etmek ihtiyacını duyuyor. Bunun için bir kısım siyasi partiler kurulabiliyor, antidemokratik de olsa seçimler yapılıyor, parlamento oluşuyor ve se-

çimle işbaşına gelmiş bir yönetim varmış izlenimi verilmeye çalışılıyor. Dolayısıyla mevcut şartlarda dahi yasal siyaset, bizatihi siyasi partiler aracılığıyla iyi kötü yapılabiliyor. Türkiye'de genel çerçevesiyle demokrasi yok ama sınırlı da olsa partili siyaset yapma, seçimlere katılma hakkı var. "Sınırlı da olsa" diyorum; çünkü solda yer alan bazı ideolojilerin örgütlenme ve seçimlerde temsil edilme hakları yasaklanmış durumda.

Bu durumda "klasik yol"dan yasallaşma hakkını elde etmeyi beklemek, **uzunca bir süre** yasal siyaset sahnesinin imkânlarından yararlanmamayı göze almak olur. Çünkü, demokrasi bir bütündür ve görüyoruz, demokratik hak ve özgürlükler uğruna yürütülen mücadelenin temposu, demokrasi güçlerinin çapı ve etkinlikleri, yığınların mücadeleye duydukları ilgi, otoriter rejimden bugünden yarına kurtulacağımıza işaret etmiyor. Öyleyse günümüz Türkiye'sinde solcuların yasal siyaset sahnesini kullanmalarının mümkün tek yolu var: **Yasal bir parti oluşturmak.**

Kaldı ki, yasal bir parti oluşturmakla yasala çıkmak birbiriyle çelişmez; bunlardan biri, diğerinin karşıtı olarak görülemez. Aksine yasal parti yasallaşma sürecine hız katar, yasallaşmayı çabuklaştırır. Çünkü yasal partinin günümüz şartlarında acil hedefi, demokratik hak ve özgürlüklerin savunulması ve toplumda geçerli kılınması olacaktır. Yasal partinin varlığı ve faaliyeti demokrasi mücadelesine ivme kazandıracaktır. Yasal parti emekçi yığınlara hitap etmeyi, onlar için cazibe merkezi olmayı başarabildiği ölçüde -ki bunun için objektif şartlar bir hayli elverişlidir- toplumdaki demokratlaşma eğilimi de ağırlık kazanacaktır; örneğin sosyal demokratlar, kitlenin demokratik özlemlerine cevap vermekte solcuların çok da gerisine düşmemek güdüsüyle daha bir hareketleneceklerdir. Böylece otoriter rejimin ömrü daha kısalacak, demokratik hak ve özgürlüklerin bir bütün olarak kazanılması, bu kapsamda yasallaşma hakkının da elde edilmesi daha yakınlaşacaktır. Şayet yasala çıkma günümüz dünyasında demokrasinin olup olmadığının ölçütlerinden biri ise, demokratik hak ve özgürlükler genel çerçevesiyle kazanılmadığı müddetçe yasala çıkmak da bir umut olmaktan ileriye gidemez. Amacımız "umut"'u olabildiğince kısa sürede gerçekleştirmek ise, yasal parti bunun başlıca manivelalarından birisidir.

"İkame" sorunu

Yasal parti, yasala çıkmak hedefini güden mevcut sol partileri "ikame" eder mi?

Edecek olsaydı mesele üzerinde bunca kafa patlatmanın anlamı kalmazdı. Çünkü "ikame"nin gerçekleşebilmesi için bugün Türkiye'de iyi kötü işleyen bir burjuva demokrasisinin olması gerekir. Oysa bütün mesele mevcut düzenin demokrasi olmamasından kaynaklanıyor.

"İkame"nin söz konusu edilebilmesi için her şeyden önce demokrasiye geçilmesi şart. Tabii bu kadarı yetmez. Bir de yasal partinin mücadele sürecinde ideolojik, siyasi ve örgütsel doğrultuda nasıl halli hamur olacağı, ne gibi bir gelişme göstereceği sorunu var. Bana kalırsa bütün bunları şimdiden uzun uzun irdelemenin faydası yok. Çünkü sosyal gelişmeyi etkileyen binbir faktör var ve henüz yasal parti için başlangıç adımı dahi atılmış değil. Ama kendi adıma şu kadarını söyleyebilirim. Yasal parti mücadele sürecinde ideolojik, siyasi ve örgütsel olarak bir işçi sınıfı partisine evrimleştiği, her şart altında her tür mücadele verebilecek yeteneğe kavuştuğu, işçilerin, emekçilerin içinde kökleşip yığınsal destek sağladığı takdirde "ikame" fiilen gerçekleşmiş olur. Ve bir işçi sınıfı devrimcisi de bundan olsa olsa sevinç ve mutluluk duyar.

Tabii bu söylediklerim meseleye ilişkin en genel yaklaşımlar. Aslında sorun bir hayli karmaşık ve iş başa düştüğünde çözmemiz gereken çetrefilli problemlerle karşı karşıya kalacağımız şimdiden belli.

Her şeyden önce yasal partinin günümüzde ne gibi bir ihtiyaca cevap vereceği, toplumsal işlevinin ne olacağı sorularını tartışmak gerekiyor. Tartışmak gerekiyor, çünkü yasal parti sol hareket içinde yer alan ve böyle bir partiye ilgi duyanların ortak sorunu. Şayet sol içinde her bakımdan temayüz etmiş, yığınsal desteğe ve saygınlığa sahip -örneğin Portekiz ya da Yunanistan örneklerinde olduğu gibi- bir "**merkez**" olsaydı işimiz çok zor olmayabilirdi; böylesi bir "merkez" neyin nasıl yapılması gerektiğinin belirlenmesinde genel bir onay kazanabilirdi.

Yasal bir parti oluşturmakla yasala çıkmak birbiriyle çelişmez; bunlardan biri, diğerinin karşıtı olarak görülemez. Aksine yasal parti yasallaşma sürecine hız katar.

Ne ki Türkiye solunda durum böyle değil. Ama bu da bizim özgüllüğümüz. Öyleyse bulacağımız çözüm de özgül, belki de **unique** olacak, örnek alabileceğimiz bir başka uygulama yok, en azından ben böylesini hatırlamıyorum. Dolayısıyla sorunu çözmek için olanca yaratıcılığımızı ve yapıcılığımızı seferber etmek gerekiyor.

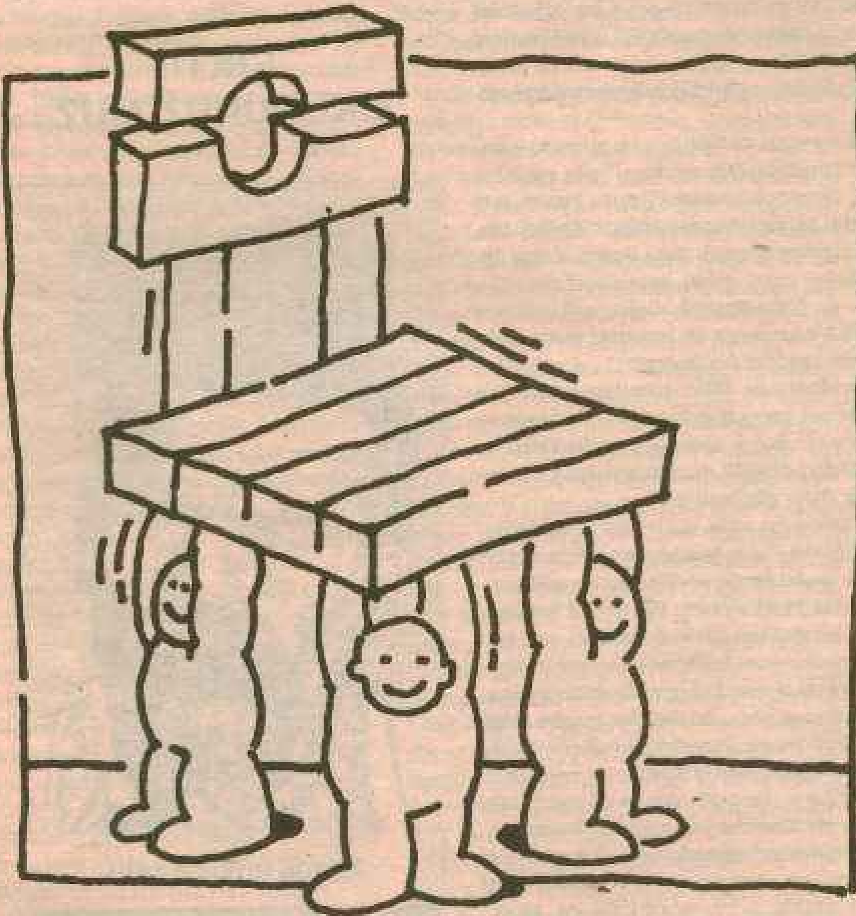
Yeri gelmişken hemen bir parantez açayım. Meseleyi bu kadar zora koşmadan "çözmek" de mümkün. Herkes nasıl bir yasal parti istiyorsa kendi başına işini görür, "olur biter". Hiç kimsenin de başı ağrımaz! Böylesi, yani herkesin bu sefer yasalda kendi dukkânını açması, olmasına pekala "olur" da, kesinlikle altını çiziyorum ki, olmasıyla birlikte **biter.**

Yasal parti ne işe yarar?

Evet, her şeyden önce yasal partinin ne işe yarayacağını tartışmamız gerekiyor. Vesilesi çıktıkça dile getirdiğim görüşümü kısaca hatırlatmak istiyorum.

Solda yer alanların günümüzdeki en acil hedefi 12 Eylül rejiminin son bulması. Şu anda yığınlar için kısmen hukuken, hemen tümüyle **fiilen** yasaklı olan demokratik hak ve özgürlüklerin kazanılması ve topluma mal edilmesi hemen hepimiz için tayin edici öneme sahip. Böylesi bir hedef uğruna mücadelenin rasyoneli, güçleri birleştirmeyi gerektiriyor. İşbirliğinin yasal platformdaki en **makul** çözümü ise yasal bir sol parti olarak somutlanıyor. Partinin sol karakterli olması zorunlu. Hem sosyal demokratlardan kendini ayırt etmesi için - aksi halde hikmet-i vücudu sorgulanır- hem de demokrasi mücadelesini sosyalizm hedefine bağımlı olarak sürdürebilmesi ve böylece işçiler, emekçiler için cazibe merkezi haline gelebilmesi için.

Öyleyse önerdiğim bir "cephe partisi" mi? ▶▶

Hem öyle hem değil. Anlayış açısından bu partiye bir tür cephe partisi olarak bakılabilir. Bunun da somutu, böyle bir partinin oluşumunda yer alan herkesin birbirine karşı anlayışlı, hoşgörülü, uzlaşmacı davranması, herkesin kendi özgül görüşlerini muhafaza ederken, ortak hedefler çerçevesinde yapıcı ve olumlu bir tutum izlemesidir. Ancak unutmayalım ki, bir nesne ne ise odur, yasal parti de **kendi başına, bağımsız bir parti** olmak zorundadır. Bir başka deyişle bu parti onu oluşturanların ortak bölenleri esasında yapılanır, ama sentez sonuçta kendi **özgüllüğünü** kazanır, kendi başına bir **şahsiyet** olur, emekçi karakterli bir parti nasıl işlerse öyle işler.

Bu önerim pek çoklarına "ütopik" gelebilir. Büyük burjuvazinin her bakımdan merkezileşmiş acımasız gücü karşısında, küçük dükkânlarını yaşatmak için birbirleriyle rekabet eden "esnafların" ömür tüketmeleri "**realistlik**" ise ben "ütopist" olmayı tercih ederim. Tercih ederim de, önerdiğimin aslında son derece realist olduğunun anlaşılabileceği umudunu da yitirmem. Hem de, yasal partinin, soldaki kimi suni ayrılıkların giderilmesine, işçi sınıfı devrimcilerinin bütünleşmelerine hizmet edecek çok uygun bir platform, bir organizma oluşturacağı inancını koruyarak.

Türkiye ve dünya şartlarında çok olağanüstü bir değişiklik olmadıkça mevcut otoriter rejim bir süre daha varlığını sürdüreceğe benzemektedir. Öyleyse varolan partilerin yasallaşmalarından önce de bir şeyler yapmak gerekiyor.

Kaldı ki, bir önerinin "ütopik" mi, yoksa "realist" mi olduğunun kıstası onun sınanmasıdır. Tabii bundan, "önerdiğim yasal partiyi kuralım, tutarsa öneri realisttir, tutmazsa onun ütopik olduğu anlaşılır" anlamı çıkmaz. Toplum, en geniş anlamında hayatın laboratuarıdır ama her akla gelenin denenmesini de kaldırmaz; önerdiğim yasal parti bir **proje**. Hem oldukça ham ve daha taslak halinde. Önce bu "proje"nin geliştirilmesi ve detaylandırılması gerekiyor. Bunun da yolu "yasal parti"'nin, ona ilgi duyanlar tarafından **tartışılmasından, görüş alışverişinden** geçiyor. Şu aşamada yasal parti projesinin sınanmasından kastım bu.

Yasal partiye ilişkin çeşitli görüşler ileri sürüldü. Bunların bir bölümünün üzerinden bir iki yıla varan uzun süreler geçti. Değişen şartlarda muhtemelen bazıları da konuya ilişkin görüşlerini geliştirdiler. Öyleyse yasal parti konusunu canlandırmak, tartışmaları güncelleştirmek gerekiyor. Üstelik ayrıntılarına dek olgunlaştırılmış bir projeyle yola çıkılmak isteniyorsa, tartışmaya, ona ilgi duyan herkesi katmanın yolunu bulmak lazım.

Çağrıyı kim yapmalı?

Yasal parti konusuna ilgi duyan binlerce kişinin tartışmaya katılması nasıl sağlanır?

Bunun en makûl yolu, tartışmaları **organize etmektir, sistemleştirmektir.** Somutlarsam, "birilerinin" çıkıp "Ey solcular! Bize yasal bir parti lazım. Böyle bir partinin önce projesini, sonra kendisini elbirliği ile oluşturmak için sizleri tartışmaya, görüş alışverişine çağırıyoruz" demeleri gerekir. Böylece yasal parti girişiminin, ilk ağızda tartışmaların organize edilmesinin birinci adımı atılmış olur.

Böylesi bir çağrıyı kimler yapmalı ki, maksat hasıl olsun, yani yasal partiye ilgi duyan **herkesin** tartışmalara katılabilmesi sağlansın? Bu noktada Türkiye solunun özgül konumunu iyi değerlendirmek gerekiyor. En makbulü yasal bir partiye ilgi duyan eğilimlerin toplamını temsil eden bir bileşimin çağrıyı yapması ve tartışmaları sistemleştirmeye başlaması olabilirdi. Ancak yasal partiye ilişkin farklı görüşler, sezebildiğim kadarıyla bu tür bir çıkışı zorlaştırıyor. Ve bu zorluğun aşılmasında, bana göre, **solcu aydınlarımız kritik bir öneme ve konuma sahipler.**

"Solcu aydınlar" deyimiyle, şu anda soldaki herhangi bir eğilime angaje olmayan, solcuların saygınlığını kazanmış, toplumca tanınan ve bilinen **şahsiyetleri** kastediyorum. Yasal parti tartışmalarına ilişkin çağrının solcu aydınlar tarafından yapılmasında sayılmayacak kadar çok fayda var. Yine de ben sayayım.

Böylesi, birleştirici, solda yer alan herkese hitap eden bir başlangıç adımı olacak. Yasal partiye ilgi duyan kim varsa bu tür bir çağrıyı sıcak karşılayacak, tartışmalara katılmakta istekli olacak.

Solcu aydınların çağrısı, kamuoyunun da ilgisini çekecek. Basın olayla ilgilenecek ve gelişmeleri izleyecek. Dolayısıyla yasal parti konusu hayatiyet kazanacak, kamuoyunun, ülkenin meselelerinden birisi haline gelecek.

Çağrının böyle yapılması, sola, sosyalizme sempati duyan, ama sol içinde herhangi bir eğilimi de seçmemiş işçilerde, emekçilerde, sol eğilimli kişilerde çok olumlu yankılar uyandıracak. Girişim daha ilk adımda geniş bir kitleye hitap edecek, dolayısıyla meselenin en yaygın temelde tartışılması sağlanabilecek. Dahası -ve en önemlisi- geniş bir çalışanlar kitlesinin çağrıya duyacağı ilgi, yasal partinin hızla kitleselleşeceğinin, işçi ve emekçi yığınlar tarafından sahiplenileceğinin müjdesi olacak.

Solcu aydınlara biçtiğim bu misyon, kimilerine "örgütsüzlüğe methiye" gibi gelebilir. Değil. Ortada bir **anomali** varsa bunun esas nedenini solun bölünmüşlüğüne ve dağınıklığına tepkide aramak daha doğru. Zaten öngördüğüm çağrı -şayet başarılabilinirse- bu teşhisi de doğrulayacak. Solcu aydınlarımız birleşik bir hareketin oluşmasında oynayacakları rolle kendilerinin de örgütlü mücadeleden yana olduklarını fiilen kanıtlayacaklar. Ve böylece sol hareket çok değerli bir kazanım sağlayacak: Solcu aydınların yetenekleri ve kapasiteleri örgütlü mücadeleyi daha zenginleştirip daha güçlendirecek.

Bir kere daha altını çiziyorum: Önerdiğim, yasal partiye ilişkin **tartışmaların** organize bir şekilde başlatılması ve sistematize edilmesidir. Solda yasal siyasete ilgi duyan herkesin böylesi bir girişime de ilgi duymasını, ona katkıda bulunmasını beklemek hepimizin hakkıdır. Yasal siyaset konusunda görüş ayrılıkları ne olursa olsun böylesi bir girişim, hem yasal örgütlenme önündeki engellerin kaldırılmasını çabuklaştırıp demokrasi mücadelesine güç katar, hem de solun yasal siyaset sahnesinde yer almasını yakınlaştırır. Bu başlangıç adımının atılmasında ne kadar gecikilirse, solcuların yasal siyaset sahnesinde -yasal partiye ilişkin görüş ayrılıkları ne olursa olsun- temsil edilmelerinin de en az o kadar gecikeceğinden hiç ama hiç kimsenin **şekki şüphesi** olmamalıdır.

Başlangıç adımını atmalarını öngördüğüm solcu aydınlara gelince... İsim isim somutlamaya gerek görmüyorum, hem biz -ve cümle âlem- onları biliyoruz hem de onlar kendilerini. Ben eminim ki onlar bu adımı atmaya hazırlar. Yeter ki bizlerden, solculardan geniş bir teşvik görsünler...

Bir de şu var: Yasal parti tartışmalarına katılmakta tereddüdü olanların ikna edilmeleri de, bir ölçüde yine aynı solcu aydınlarımıza düşüyor. ■

Dr.Ataman Tangör

Korku, işkence, bilinç

Günümüzde işkence sistematik olarak kullanıldığına göre, bizlerin de onurumuzu, ruh ve beden sağlığımızı korumamız için ağrıyla başetme yöntemlerini öğrenmemiz gerekir.

"Basri bir gece yarısı girdi sipere
Bombardıman
Gökte yıldızdan çok mermi yanıyor
Kapandı yüzükoyun yere
Yumdu gözlerini
Açtı gözlerini ki söküyor şafak
ve siperde kendinden başka canlı
adam yok
Basri alışmamıştı henüz
parçalanmış ölülere
Ve korku gibi kurnaz
Korku gibi cesur
Kaçtı cepheden korkunun
yardımıyla
N.Hikmet

"Korku: gerçek ya da beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, yürek ve solunum hızlanması gibi belirtileri olan ya da daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu". (TDK Ruhbilim Terimleri Sözlüğü).

Korkunun insanda iki türü olduğu söylenir: 1. İçgüdüsel, bilinçsiz, 2. Bilinçli, deneyimli. İçgüdüsel korku, canlıyı yaşamı tehdit eden uyaranlardan korumak için doğuştan varolan ve kalıtımsal özlü bir duygudur. Tehlike ve tehdit kalktığında korkunun bu türü de kaybolur. Başka bir deyişle korkunun bu şekli bir savunmadır, hayvansal bir tepkidir.

İnsanın başına dert olan bilinçli korkudur. Bu korku öğrenilebilen bir duygudur. Ve de asıl önemlisi yaşanmadan da söylence ve aktarımlarla kişide yaşatılabilmesidir. Örneğin, bir kişi diş hekimine hiç gitmemiş bile de olsa anlatılanlardan dişçilik olayının ağrı verici olduğunu bellediğinden dişçi koltuğuna oturmaktan korkar.

Korku öğrenilebilen bir duygu olduğu kadar birçok beklentiyle de ilgisi olan ve beklentiye göre kullanılabilen bir duygudur da. Örneğin, 2. Dünya Savaşı'nda ağır yaralanan erlerin bir kısmı savaştan kurtulmuş olmanın sevinciyle ağrı duymadılar. Ayrıca, korku savaştan kaçabilmenin bir nedeni olabileceği için savaş nevrozları oluştu ve böylelikle korku pekişti. Nitekim 2. Dünya Savaşı'nda ve de özellikle Vietnam'da savaş nevrozları ABD ordusunun başına büyük sorunlar açtı.

İşkence korkusu da çoğunlukla yaşanılanların korkutuculuğundan çok anlatılanların dehşetine dayalı yaşanmamış bir belleğin ürünüdür. "İşkence kurbanı" deyimi bile bu dehşet imajının bir ifadesidir. İşkenceyle karşı karşıya gelen kişi önceden bu korkuyla zaten tanışmış ve hazırlanmıştır. Belki de kafasında binlerce defa "işkencede ne yaparım" sorusuna yanıt arayarak korkuyu pekiştirmiştir. İşkencede ağrı uyaranı işte bu noktada bilinç barajını kırarak korkuyu su yüzüne çıkarmayı amaçlar.

Ağrı uyarma, tarih boyunca işkencede ana yöntem olarak kullanıldı. Bugün de tüm dünyada ağrı işkencenin temelini oluşturuyor. Manevi yani psikolojik denen yöntemler ve ilaçlar bilinci bulandırdıklarından istenilen sonucu vermiyorlar. Bilindiği gibi işkencenin temel amacı "itiraf ve ikrar"ın sağlanmasıdır. Gerçeğe uysun ya da uymasın bu itirafın elde edilmesinde ve daha sonraki olası dirençleri kırmak için gerekli korkuyu pekiştirmede, bilincin açık olması gereklidir. Ağrı bilinci ve uyanıklık halini etkilemediğinden -ilkel gibi görünse de- hâlâ en rağbet edilen işkence yöntemi oluyor. Ancak eskiden farkı bugün ağrı vermede kullanılan yöntemler daha ince ve iz bırakmıyan cinsten.

Ağrı-korku pekişmesi bir dizi nörofizyolojik, biyokimyasal ve psikolojik süreci izleyerek bilinç düzeyinde etkili olur. Ağrı duyumunu azaltan ve artıran biyokimyasal maddeler mücadelesini sonuçta yine bilincin o andaki konumu belirler. Örneğin, umutsuzluk ve yılgınlıkla birlikte giden ağrı ve korku pekişmesinde ağrının etkisini azalttığı bilinen endorfin ve noradrenalin gibi biyokimyasal maddeler bedende azalırken, korkuyu yenmeyi başarmışlarda bu maddeler artar ve dolayısıyla ağrı azalır. Başka bir deyişle bu maddeler bir tür morfin gibi etki ederek ağrı ve korkuyu azaltırlar. Yani bilinç gerektiğinde kendi morfinini (ağrı kesicisini) kendi üretir.

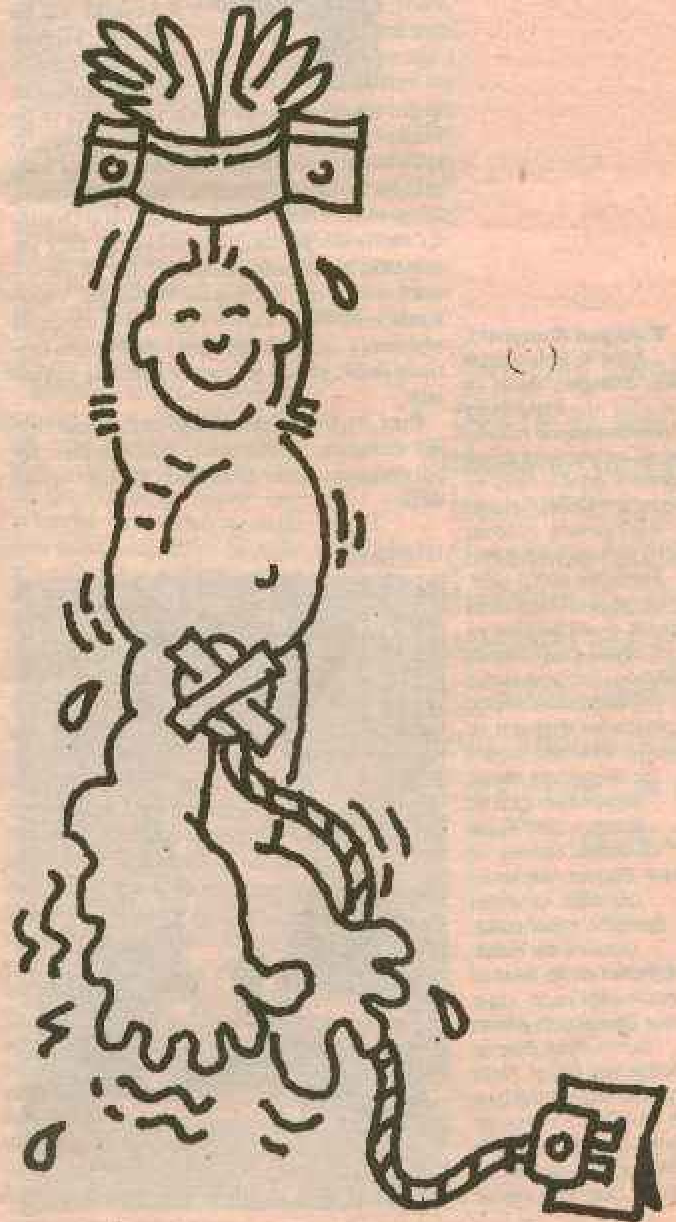
Korku öğrenilebilen bir duygu olduğuna göre, korkuyla başa çıkma da öğrenilebilir. Savaş gibi tehlikeli durumlarla karşı karşıya gelenlerde, eğer savaşta nelerin olup bittiği ve en önemlisi amacın ne olduğu gösterilebilirse korku duygusunun azaldığı gözlemlendi. Örneğin, elektrik şokuna tabi tutulan deneklerde, ağrı verici uyaranın önceden haberli verilmesi halinde ağrı duyumunun ve korkunun azaldığı görüldü. Ağrıdan kaçma şansı ve olanağı verilen deneklerde, bu şansı elinden alınmış, ancak ağrı ile başa çıkmaya önceden alıştırılmış olanlara oranla korku duygusu çok daha yoğun olmaktadır. Ayrıca biyokimyasal olarak da korkan grupta korkmayana oranla önemli farklılıklar elde edilmiştir; ağrı ve korkuyla başetmeye alışmamış, dolayısıyla ağrı ve korkuyu yoğun olarak duyan grupta kanda ağrı giderici ve azaltıcı olarak bilinen noradrenalin ve endorfin gibi doğal analjezikler azalırken, ağrı ve korkuyla mücadeleyi öğrenmiş olanlarda bu maddeler artmaktadır.

Kısaca, korku ve ağrıyla başa çıkılabilir. Bünyesel olarak korkuya karşı aşırı duyarlı olunmadıkça, bu başa çıkışta iki önemli noktanın göz önünde tutulması gerek: 1. Korku yaratan nedenin amacının çok iyi bilinmesi ya da bilincin bu alanda berraklaşması, 2. Kişinin önceden ağrı ve korku yaratan deneyimle karşı karşıya gelmesi. Yani ağrı ve korkuya karşı duyarsızlaşması.

Günümüzde işkence sistematik ve örgütlü bir yöntem olarak kullanıldığına göre, bizlerin de onurumuzu, ruhsal ve bedensel sağlığımızı korumamız için ağrı ve korkuyla başetme yöntemlerini öğrenmemiz gerekir kanısındayım. Kimbilir, belki de günün birinde kontr-işkence okulları da açılır. ■

KAYNAKLAR

1. Miller, N.E.: *Application of learning and biofeedback to psychiatry and medicine, in "Comprehensive textbook of psychiatry" The Williams Wilkins Comp. Baltimore, 1976, 349.*
2. Hançerlioğlu, O.: *Ruhbilim Sözlüğü. Remzi Kitabevi, 1988.*

Torununa "Mektuplar"ı Türkiye'de toplatılan Prof.Dr.Jürgen Kuczynski:

"PERESTROYKAYA İHTİYACIMIZ VAR"

Kendi hatalarımızı eleştirmemiz düşmandan çok daha fazla bize yardımcıdır. Bu yüzden sosyalizm fikrine sadık kaldığınız sürece hiçbir sınır görmüyorum.

Prof.Dr.Jürgen Kuczynski ile bu söyleşiyi yapmak üzere sözleştiğimizde konuşmamızı, çeşitli ülkelerde büyük ilgiyle karşılanan ve dilimize "Torunuma Mektuplar" başlığıyla çevrilen kitabı üzerinde şekillendirmeyi düşünmüştük. Ne ki, kendi deyimiyle "sadece 100 kadarı kitap ya da kalınca broşür" olan 3000 civarında yapıta sahip Prof.Kuczynski daha önce yaşamadığı bir durumla karşılaştı: De Yayınevi'nce yayınlanan "Torunuma Mektuplar"ı hakkında toplatılma kararı verildi. Bu durumda söyleşimiz -şu anda toplatılmış olan- kitabı üzerinde değil, güncel gelişmeler üzerinde yoğunlaştı.

Prof.Dr.Kuczynski konuğu olduğumuz söyleşi süresince, sorularımızı, zaman zaman neşeli vurgulamalarını da katarak, şöyle cevaplandırdı:

▼ *Jürgen Kuczynski. 1904'te Elberfeld'de doğdu, Erlangen, Berlin ve Heidelberg Üniversitelerinde felsefe, istatistik ve ekonomi politik öğrenimi gördü. 1926'da araştırma öğrencisi olarak ABD'ye gitti. 1930'da Almanya Komünist Partisi'ne (KPD) girdi. Bugüne uzanan uzun yıllarda çeşitli bilimsel ve siyasi çalışmalarda bulundu. Toplumbilimleri alanındaki seçkin çalışmaları sosyalist ve kapitalist ülkelerde saygın bir bilimadamı olarak tanınmasını getirdi. Britanya'daki Royal Statistical Society ve Sovyet Bilimler Akademisi gibi bilim kurumları üyeliğine kabul edildi. Uluslararası İktisat Tarihçileri Birliği başkan yardımcılığı yaptı. Uzun yıllar Demokratik Alman Cumhuriyeti Bilimler Akademisi İktisat Tarihi Enstitüsü direktörlüğünde bulunan Prof.Dr.Kuczynski'ye Berlin, Dresden ve Halle Üniversiteleri tarafından Fahri Doktorluk verildi.*

▶ Sosyalizmin "esasen avukata ihtiyacı bulunmadığı"nı ve sosyalizmin inşasının "uyumlu, kesintisiz, güllük gülistanlık bir süreç" olmadığını vurguladınız hep. Reel sosyalizmin mevcut durumu üzerine ne düşünüyorsunuz?

Önce şunu söyleyeyim: Kapitalizmle kıyaslayacak olursak, sosyalizm doğal olarak epeyce üstünlüğe sahip. Bizde işsizlik yok, kendi ülkemden söz ediyorum, aç, sefil yaşamak durumunda kalan ya da nezih barınma koşullarına sahip olmayan yok. Büyük bir konut programımız var, vs. Ama olmak istediğimizle karşılaştırdığınızda, durum çok iyi değil. Herkesin yeterli yiyeceği var ama tercih imkanı kapitalizmdekinden çok daha az. Elbette kapitalizmde, Amerika'da nüfusun % 10-15'i malların çeşitliliğinden yararlanamıyor, ama nüfusun büyük çoğunluğu için bu çeşitlilik mevcut. Şöyle diyebiliriz, çok enteresan bir çelişki var: Bizde mal çeşitliliği bakımından tercih imkanı kıt ve herkes yeterli yaşama koşullarına sahip.

Diğer ülkelerde, Macaristan'da, Polonya'da, Romanya'da daha fazla güçlükler var. Bizim çok sayıda güçlüğümüz var ve yine de dünyada en iyi yönetilen sosyalist ülkeyiz! Bu durum belirli bir tatmin duygusuna yol açıyor ki, bu sağlıksız bir tutum. Tabii üst mevkidekiler arasında beliren tatmin duygusundan söz ediyorum, halktan değil!

▶ Perestroyka hakkında ne düşünüyorsunuz?

Perestroykaya, Partimin yönetiminin aksine, fakat üyelerine aksi gelmeyen bir düşünceyle çok önem veriyorum! Samimi konuşmak gerekirse son üç yıldan önce bizim dış politikamız Sovyetler Birliği'ninkinden daha iyiydi. Mesela bizim Çin'le partiden partiye ilişkimiz vardır, Sovyetler Birliği'ninse sadece devletten devlete oldu.

Bence kapitalist ülkelerdeki teknik düzeyin üstünlüğüne bakarak daha yüksek üretkenlik için çaba göstermek gerektiğini biz Sovyetler Birliği'nden önce, çok daha önce kavradık. Ama Parti hayatı ve toplum hayatının normları açısından, Leninist normlar açısından bakarsanız Sovyetler Birliği'nden çok gerideyiz. Kanımca bu çok ciddi bir şey. Ama, bakın, neredeyse altmış yıllık partili yaşamımda ilk defa, pekçok toplantıda bu sorunlar üzerinde Parti yönetiminin bir müdahalesi olmadan tümüyle açık konuşabiliyorum. Bu merak uyandıran, benim içinse fevkalade bir şey: Sovyetler Birliği'nde ne olup bittiği ve bunun bizim açımızdan önemi konusunda Parti yönetimi ile aynı görüşte olmayıp, bundan tamamen açık olarak söz edebilmek! Benim konumumda bulunan, pek de genç olmayan, başka yaşlı yoldaşlar da var. Ama toplantılarda görüyoruz, gençliğimiz Sovyetler Birliği'nde olan-biten konusunda çok coşkulu ve bu bana -gördüğünüz gibi çok yaşlıyım- kendi gençliğimi, 20'lerin Sovyetler Birliği'ni hatırlatıyor. Lenin'in zamanını ve onun büyük yandaşlarını. Şimdi 1980'lerin sonlarında insana gençliğinin böylesine hatırlatılması çok ilginç.

▶ Söylediklerinizden şu sonuca varabilir miyiz: Demokratik Almanya'nın da mı perestroykaya ihtiyacı var?

Kesinlikle. Perestroykaya ihtiyacımız var. Esasen de Parti ve toplum hayatının Leninist normlarıyla ilgili olarak.

▶ Peki perestroykanın geleceği neye bağlı? Örneğin demokratizasyon...

Demokratizasyon ve açıklık, içtenlik, halka güven duyma ve Lenin'in önem verdiği bütün her şey. Açıklığın, eleştirinin de niçin sınırları olsun ki? Komintern 3. Kongresi'nde Lenin "düşmana yardımcı olur diye yaptığımız yanlışları eleştirmeyenler, devrimci değildir" diyor. Kendi hatalarımızı eleştirmemiz düşmandan çok daha fazla bize yardımcıdır. Bu yüzden sosyalizm fikrine sadık kaldığınız sürece hiçbir sınır görmüyorum.

▶ Buradan plüralizm kavramına geçmek istiyorum...

İlkin, bizim ülkemizde parti plüralizmi var. Bizde Hıristiyan parti, köylü partisi, esas olarak zanaatçıları biraraya getiren bir parti ve bizim sosyalist partimiz var. Bana kalırsa tek bir parti de olabilir, birkaç parti de. Ben bizim koşullarımızdan memnunum ve eminim Sovyetler Birliği de bir partinin olduğu kendi koşullarından memnundur. Fikirler açısından ele alındığında ise bu, plüralizmin tanımıyla ilgili bir sorun. Belirli meselelerin nasıl üstesinden gelinebileceği konusunda çok farklı düşünceler elbette olmalıdır. Ama sosyalizmin temel fikirleri konusunda, mesela üretim araçlarının toplumsallaştırılması ve benzeri, bir plüralizm olamaz.

▶ Siz sosyalizmde sadece "uyum içinde çelişkiler" olduğu görüşüne karşı çıkıyorsunuz, antagonist olanlardan söz ediyorsunuz.

Doğru, doğru. Başlangıçta. Lenin çelişkilerin her zaman olacağını ama antagonist çelişkilerin kaybolacağını söylemişti. Ama bunlar henüz kaybolmadı, çünkü biz hâlâ sosyalizmin başlangıcındayız. Mesela sadece Gorbaçov'un konuşmalarına bakın: Yönetme ile bürokrasi arasındaki zıtlık gerçekten antagonist bir çelişkidir veya rüşvet ya da benzeri başka örnekler de öyle. Bunlar sentezle daha iyisini ortaya çıkaramayacak durumda, bu nedenle de taraflardan birinin yok edilmesi gereken antagonist çelişkiler-

dir. Ülkemde, bu fikrimde oldukça yalnızım, ama Sovyetler Birliği'nde, bu ülkede antagonist çelişkilerin var olduğunu söyleyen bir dizi felsefeci ve Marksist eğitimci var. Bunlar bu görüşlerini Gorbaçov zamanından önce de, Brejnev zamanında da söylemişlerdi.

▶ Sosyalist ülkelerden daha genele, dünyaya geçelim isterseniz. İnsanlığın tamamını ilgilendiren sorunlara ortak bir yaklaşım bulma perspektifinin günümüz dünyasında somutlanışına, yansımalarına değinebilir miyiz?

Lenin bir zamanlar, sınıfların çıkarlarına baskın gelen sosyal problemlerin olduğunu söylemişti. Mesela barış, global çıkarları ilgilendiren problemlerden bir tanesi. Ekolojik problem sınıf çıkarlarına bakılmaksızın çözümlenmesi gereken problemler arasında. Şurası gerçek: Barış sosyalist ülkelerdeki nüfusun % 100'ünün, kapitalist ülkelerdekinin de, diyelim, % 90'ının çıkarına.

Güney Afrika'daki gibi iç çatışmalarsa elbette olacak. Bu bambaşka bir şey. Bu çatışmalar olmak zorunda. Başka ülkelere müdahale etmek ile bir ülke sınırları içindeki iç çatışma ayrı şeyler, bunu ayırdetmek gerek.

İdeolojik alanda ise şöyle bir güçlük var: Bizim ülkemizde politik ve ideolojik meseleleri birbirinden ayırmak gerekir deniyor, yani yönetim böyle diyor. Bu tamamen anlamsız. Marx'a göre politik problemler de tıpkı diğer meseleler gibi ideolojiktir.

Şunu her zaman söylüyorum: Global sorunlar kapsamının dışında, her zaman süren bir ideolojik mücadele var. Bu mücadele hep devam ediyor.

Global sorunlardan söz ederken, silahsızlanma üzerine size şu ilginç öyküyü de aktarayım: Yirmibeş yıl kadar önce çok ilerici fakat burjuva Alman iktisatçısı Fritz Bade, çoğu iktisatçı olmak üzere kapitalist ve sosyalist ülkelerden yirmibeş kadar insanı biraraya getirdi. Toplantıda ABD'den Leontieff vb. gibi seçkin iktisatçılar vardı. Toplantıya katılan herkes barış meselesiyle samimi biçimde ilgiliydi. Ama kapitalist ülkelerden gelenler bize şunu söylüyorlardı: "Siz sosyalist ülkelerde silah sanayiini barışçı amaçlarla üretime dönüştürmek konusunda çok daha fazla kolaylıklara, zahmetsiz bir konuma sahipsiniz". Sovyet delegeleri ise karşılaşabilecekleri güçlükleri anlatma konusunda ellerinden geleni yaptılar! Sovyet yoldaş şöyle demişti: "Bir generali bir kolhoz başkanına dönüştürmenin güçlüğünü hayal edebiliyor musunuz?"

▶ Kapitalizmin silahlanmasız yaşayıp yaşayamayacağı üzerine çalıştığınızı okumuştum. Emperyalizm militarizmden ya da neokolonyalizmden vazgeçebilir mi?

Hayır. Elbette vazgeçmez. Mesele şu: ABD'de silahsızlanma konusunda neden bir tavır değişikliği oldu? Çünkü ABD sivil endüstrideki üstünlüğünü öylesine kaybetti ki, Batı Avrupa yüz yıldır ilk defa ABD'yle arayı kapattı. Silahsızlanma meselesiyle ilgilenen tekellerin olması bundan dolayıdır. Ama her tekel kendi özgül ürününün üretimine ya da çalışmaya hükmetmek ister. Dolayısıyla neo-kolonyalizm tekelci kapitalizmin tabiatında vardır; tıpkı savaşın da önceden tabiatında varolduğu gibi. Ama şimdi, herkes birlikte yok olacaksa, savaş bir çözüm olmaktan çıkıyor. ABD'nin bir nükleer savaştan muzaffer çıkabileceğini düşünen bir kısım insanlar kuşkusuz var. Ama sivil tekeller bugün kârlarını ve dünyadaki konumlarını öne çıkarıyorlar. ABD egemen sınıfları arasındaki bu silahsızlanma desteğine sahip oluşumuzun nedeni burada. Ama tekelci kapitalizmin diğer bileşenleri ortadan kaybolmayacaktır. Kaybolmaları için neden yok. Sivil tekeller de en az silah tekelleri kadar neo-kolonyalizmle ilgilidirler. ■

Gündem: Demokratikleşme

Türkiye'de 1987 seçimleri ile seçmen desteğini yeniden sağlamış taze bir iktidarın ortaya çıkmayacağı az çok tahmin edilebilirdi. İyi "ayarlanmış" bir seçim sistemi, fakat bastırılan bölünmüş bir muhalefet ve açılan para musluklarının sağladığı ekonomik büyüme, mecliste neredeyse üçte iki çoğunluğa sahip bir iktidar çıkardı ortaya; ama bu iktidarın "yenilenmiş" bir seçmen desteğine dayanmadığı da hemen görülüyordu. Seçim sonuçlarının belli olduğu andan itibaren Türkiye'deki siyasal sistemin "Aşil Topuğu" belirlenmiş, bir "meşruiyet" bunalımı boyutu gündeme gelmişti. Çünkü seçmenlerin yalnızca % 36'sı ANAP'a oy vermişti. Eğer "rüzgârlar" arkadan esiyor olsaydı, bu çok da önemli sayılmayabilirdi. Ama daha seçim sonuçları belli olmadan başlayan zamlar ve önüne geleni ezip geçen hayat pahalılığındaki hızlı artış - elhak basının da desteğiyle - iktidarın balonunu patlatıverdi. Buna bir de meclis içi muhalefetin "eski dönem"in muhalefetinden farklılığını eklemek gerek. Seçim sisteminin "incelikleri" sayesinde meclisteki üye sayısı epeyce "inceltilmiş" olan muhalefet bunu dengelemek için "sert" olmak zorundaydı. Öyle de oldu. Daha TBMM'nin açıldığı ilk gün devlet başkanının konuşmasını protesto eden muhalefet, siyasal gündeme egemen oluverdi. Böylelikle parlamenter çoğunluğun her şey demek olmadığı anlaşıldı. Türkiye'de uzun yıllardır süregelen ekonomik ve siyasal bunalımın erken seçimle sona ermediği, tersine devam ettiği ve edeceği kısa sürede belli oldu. Bunalımın ekonomik boyutu emeği ile geçinmeye çalışan herkesin malumu. Siyasal krizin belirtileri ise birbirini izleyen olaylar biçiminde gazete manşetlerini şenlendiriyorlar. "Vuralhan" olayı, "devlet protokolu sorunu", "MİT raporu/Uruğ olayı" gibi hususlar ve tabii devlet başkanının sık sık "metin dışına" çıkan konuşmaları bunalımın "üst kademe"ler düzeyindeki yansımaları. Bunun yanı sıra "ikibuçuk parti demokrasisi"nin sınırlarını zorlayan olaylar da var. Hapishaneler ve hapishanelerde yakınları olanların eylemleri, Kürt ve Kürtçe tartışması, Türk-İş'in "eylem" tehditleri/eylemleri, 1 Mayıs kutlamaları ve öğrenci olayları gibi olaylar bunlar arasında sayılabilir. Aslına bakılırsa bütün bunlar nisbeten istikrarlı bir rejimin çerçevesini zorlayıcı sayılabilecek bir toplumsal hareketliliği temsil etmiyor. Ama mesele şu ki, Türkiye "sağlam" bir ülke değil. Bu ülkede siyasal rejim ve kurumlardan tutun, egemen ideolojiye ve değerler sistemine kadar her şey oynak, daha doğrusu "yüzer-gezer" nitelik taşıyor. Türkiye'yi yönetenlerin ve yönetmek isteyenlerin kendilerine güvensizlik duymalarının ve her boyutta ve türde toplumsal olayın, dahası tartışmanın "muzır" ve "hassas" kabul edilip, "tabu"laştırılması da belki bu "bilinçaltı" denebilecek korkudan / sezgiden kaynaklanıyor. Türkiye'de demokratikleşmeden korkulmasının temelinde bu yatıyor. Öte yandan bu korku, her türden toplumsal grubun örgütlenip siyasal sistem içinde, davranışları önceden kestirilebilen / öngörülebilen, potansiyeli ve amaçları belli güç merkezleri haline gelmeleri fikrine karşı çıkmanın bir nedeni olarak, kendi kendini sürekli olarak beslemektedir de. Rejim, bu türden her çabayı "kriminalize" ederek, kendi işleyişini bunalıma sokmaktadır. 1 Mayıs kutlamaları ve öğrenci olayları ile işçi eylemleri konusunda gösterilen tepki "kendi krizini kendin yarat" eğiliminin bir yansımasıdır.

Öte yandan, her çeşit demokratik örgütlenme ve hareketliliğe karşı çıktığı ölçüde de, siyasal rejim, kendi kendini / meşruiyetini test etme olanağını da elinden kaçırıyor demektir. Bu husus da, "ne yapacağı belli olmayan" toplumdan kuşku duyulmasının nedenlerinden biri oluyor. Somut bir örnek vermek gerekirse, 1982 Anayasası Türkiye'de % 92 oy çoğunluğuyla kabul edilmiştir ama, bir karşı kampanya yürütülmesinin yasaklanmış olması, bu oyların ciddi bir toplumsal desteğin ifadesi olarak kabul edilmesini de engellemiştir. Yine aynı şekilde, bugünkü siyasal iktidar, zaten doğru dürüst kurulamayan öğrenci derneklerini kapatmanın bir yolunu belki de bulacaktır ama, bu alanda demokratikleşmeden kaçış, bu kez 500 bin kişilik dinamik bir kitle ile diyalog kurma olanağından da vazgeçmek anlamına gelecektir.

Öte yandan ülkemizde bugün için kitlesel bir demokratikleşme talebinden söz etmek çok doğru değil. Bir kere kurulu düzenden yararlananların haliyle böyle bir isteği yok. Demokratikleşmenin itici gücü olması gereken / beklenen, çünkü kaybeden taraf olan emekleriyle yaşayanların bu yönde yaygın bir toplumsal baskı uyguladıklarını söylemek de kolay değil. Nedenler / niçinler üzerine çok şey söylenebilir ama, görünen köy Türkiye'de "depolitizasyon" denen olgunun devam ettiği. Bu depolitizasyon herhalde yalnızca 12 Eylül'ün bir sonucu da değil. Çünkü hiçbir yönetim kendi geleceği konusunda karar almaya alışkın / niyetli bir toplumu böyle kısa bir süre içinde bu ölçüde pasifize edemez. Kendini sürgüne götürecek olan ve padişahın ihtiyaten, "ne olur ne olmaz" diye İstanbul limanında beklettiği gemide İstanbul "ahalisinin" kendisini kurtarmasını boşuna bekleyen Mithat Paşa'nın "mahzun"luğu bugünkü Türkiye'ye çok mu yabancı?

Bu noktada sorulması gereken sorulardan biri de, toplumsal göstergelerin ve geleceğe ait tahminlerin kritik tablolar oluşturduğu bir ülkede, depolitizasyonun sistemin kendi kendini üretememesi sonucunu verip vermeyeceği. Başka bir deyişle, seçime dayalı bir "sivil" siyasal rejim, kendi kaderi hakkında kendisi karar vermeyen bireylerden oluşan bir toplumda ne kadar kalıcı olabilir? Eğer depolitizasyon iyi bir şeyse, Türkiye niye bunalımdan çıkamıyor bir türlü? Otoriter modelin dayattığı uygulamaların Türkiye'yi 8 sene sonra getirdiği nokta bugünkü durum ise, bu dönemin karakteristiği olan "demokrasi korkusu"nun sistemin en azından istikrar kazanmasına yaradığını söylemek bile mümkün değildir. Kaldı ki, bunu Türkiye'de uzun süre sürdürmek de kolay olmayacaktır. Ekonomik bunalım, büyük kitlelerin göreli yoksullaşması "geleneksel" sabrı tüketecek, kitle hareketliliğini elbette gündeme getirecektir ülkemizde. Ne Türk-İslam Sentezi, ne yoğun ideolojik saldırı, bunu sonsuza kadar engelleyemez. Türkiye'de iktidarın böyle bir gelişmeyi karşılamaya hazır olmadığı ise kuşkusuz. Ne var ki, buna karşı çıkmak, bu tür bir hareketliliği ezmeye çalışmak, sivil rejimin kendi kendini inkârı / yok etmesi anlamına gelebileceği gibi, ülkenin çözümsüzlüğü kabul etmesi demek de olabilecektir.

O halde Türkiye'de gündem demokratikleşme, gündeme egemen olması gereken güçler de demokratik güçlerdir. ■

Kendini sürgüne götürecek olan ve padişahın ihtiyaten İstanbul limanında beklettiği gemide İstanbul ahalisinin kendisini kurtarmasını bekleyen Mithat Paşa'nın "mahzun"luğu bugünkü Türkiye'ye çok mu yabancı?

Zeynep Avcı
Paris

Uzaktaki bir dosta düşündürücü bir mektup

SOSYALİST DEVLET BAŞKANI FENA DEĞİL DE AMAN KENDİNİ FAŞİST RÜZGÂRLARDAN KORU!

Fransa'da seçim sandığından sosyalist Mitterrand çıktı ama eteğinde faşist Le Pen'in tüm tehlikelerini de birlikte sürükleyerek...

Sarışın bir adam seyrediyorum, nicedir, Fransız televizyonlarında. Seçim oldu, 8 Mayıs günü. (Anneler Günü'ydü ya... Kimsenin anasını filan düşünecek hali kalmamıştı... Belki de tam tersine, birçok kişi olan bitenler yerine, gerçekten anasını düşünmeyi tercih ederdi... bilmiyorum.) Sarışın, oldukça yaşlı sayılacak, alt çenesi hafifçe önde, ağzı, konuşurken köpürüyormuş gibi görünen bu adamı, seçim sonuçları belli olduktan sonra da seyrettim. Fransız devlet başkanlığı seçimlerinin ikinci turu yapılmadan önce, tüm Fransız televizyon kanalları birkaç gün bu adamdan söz ettiler. Yalnızca Fransız değil, İngiliz, İtalyan, Avusturya, İspanyol ve hele Alman televizyonları, bu adam tarafından neredeyse işgal edildiler. Adam, o televizyonlara bir şey söylemek niyetinde değildi aslında. Ama Avrupa korkmuştu bu adamdan. Bu adam insanları korkutuyordu. Bu adam insanlara korkulu günleri anımsatıyordu.

Jean-Marie Le Pen Marsilya gibi önemli bir kentte yüzde 35 oy aldı. Belki de ilk yerel seçimlerde eskiden "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" sloganının beşiği olan bu kente belediye başkanı olacak.

Ama, insanlara korkulu günleri anımsatan bu adama, demokrasinin beşiği, insan haklarının ana kaynağı, "eşitlik", "özgürlük" sloganlarının ilk atıldığı ülke olmakla övünen Fransa halkının % 14.4'ü "devlet başkanı olabilir" demişti. Ne biçim işti bu? Bütün Avrupa sorguluyordu: Nasıl oluyordu bu? Utanmıyor muydu Fransızlar; bir zamanlar Avrupa'yı kasıp kavuran nazi ve faşist akımların 1980'lerin sonunda pişirilip tekrar yedirilmesi için uğraşan bu adama nasıl oluyordu da bu kadar oy veriyorlardı? Alman basını ciyaklayıp duruyordu: "Bu oran bizde çıksaydı, siz, Fransızlar üstümüze saldırır, 'Skandal!' diye haykırırdınız... Ya size ne demeli?"

Mitterrand, ikinci kez devlet başkanı seçildi aynı (gibi sanki) Fransız halkı tarafından. Ama, devlet başkanlığı seçiminin ikinci turunda alınan bu sonuç, birinci turunda alınan sonuçları unutturacak kadar önemli mi? Fransız tarihinde, ikinci kez devlet başkanı seçilen ikinci kişi Mitterrand. Daha önce Charles de Gaulle de iki kez seçilmiş. N'olur? İyi olur. "Ehven-i şer, şerlerin en kötüsüdür" demiş biri. İşte öylesine, iyi olur. Çünkü kötülerin arasında bundan daha kötü biri var. İşte o adam. Sarışın, çok konuşan, çok saldıran o adam.

Biliyorsun bu adamı. Jean-Marie Le Pen'den söz ediyorum tabii. Fransız Ulusal Cephesinin lideri, azılı ırkçı, azılı faşist bu adam. Hani, bazen birine kızgınlıkla "faşistin biri" dersin ya... Öyle değil. Gerçekten faşist. Yaprağın rengi nasıl yeşilse, bunun rengi de faşist.

Bu adam, "ahlâk", "aile", "Fransız milli şuuru", "Fransız olmanın gururu", "güçlü Fransa", "yabancılardan arındırılmış Fransızlar" filan diyor. Bu adam, Güney Fransa'da imparatorluklar kurmak üzere. Marsilya gibi hareketli, önemli bir kentin % 35'i bu adama oy veriyor. Bu adam, belki de (güçlü bir olasılık hatta) ilk belediye başkanlığı seçimlerinde, Ulusal Cephe'nin bir temsilcisini Marsilya belediye başkanı yapıverecek. Kafa derileri görününceye kadar, üç numara traş olmuş, ellerinde "matrak" denen sopalarla herkese saldırmayı Fransızlık sayan, çoğu ya işsiz ya da esnafın alt kademelerinde yerleşmiş bir sürü insan, yine ağzı köpürerek seviyor bu adamı. Umutsuzlukları son raddesinde, kafaları pek az çalışan, kültür düzeyleri son derece düşük (ben söylemiyorum bunu. Seçim sonrası rakamları söylüyor) bu insanlar, Le Pen önderliğinde Fransa'nın mucizeler yaratacağına inanıyorlar. Bu adam, sosyalist bir başka adamın devlet başkanı seçilişini, "Fransa'nın intihara karar verişi" olarak niteliyor. Bu adam birleşik sağ cepheye bile yüz vermiyor. Seçimler öncesinde yüzbinlerce kişi, birleşik sağ cephenin adayı Jacques Chirac ile sosyalist partinin adayı François Mitterrand arasında hangisini destekledi-

Mitterrand. *Tekrar devlet başkanı oldu ama istikrar sağlayabilecek mi?*

ğini öğrenmek için, yağmur altında bekleşirken, bu adam çıkıyor ve her ikisine de fazla yatırım yapmadan savsaklıyor konuyu. Yalnızca "Mitterrand'a sakın oy vermeyin diyor, o kadar. Bu adam, kendinden, peşinden sürükleyebileceği kitlelerden o kadar emin...

İnsanlar dolaşıyor Paris sokaklarında. Atlet fanilalarının üstüne kara deri ceketler giymiş, pazılarında dövmeler olan adamlar. İş saatlerinde bile görebiliyorsun bu adamları. Onda sekizi Le Pen'i seviyor. Hele içip azınlıkların, Musevilerin, Arapların anasına küfrederken daha çok seviyorlar. Hele bir karanlık köşede birini yakalayıp dövebilirlerse, Fransa'nın intikamını almışcasınca gururlanıyorlar, sevgileri artıyor...

Sosyalist bir Mitterrand yine devlet başkanı oldu Fransa'da. Gece yarıları açık olan kıyıbucak kafelerde elleri kollarıyla "ayıp" hareketler yaparak Mitterrand'a küfredenler, başlarında Le Pen ile bu sonuca ve ardından gelecek her türlü sonuca nasıl sabotaj hazırlayacaklarını tartışıyorlar şimdi. Sandıktan Mitterrand çıktı ama eteğinde Le Pen'in tüm tehlikelerini de birlikte sürükleyerek...

Fransa'da işsizlik, Avrupa ülkelerine göre rekor düzeyde: % 12... Fransa'da 450 bin kişi sokaklarda yaşıyor. İşsizlik ve evsizlik ve sosyal güvensizlik yüzünden... Fransa'da enflasyon tırmanıyor. Birçok iktisatçıya göre, Fransa'nın içinde bulunduğu ekonomik kriz, 1930'lardaki krizden daha ciddi, daha uzun, daha çözümsüz. İnsanlar, azılı bir tüketim toplumunun tüm saldırılarına karşı çabalarında da bilinçsizce bir yol ararken, Le Pen, demokrasinin tüm ince deliklerinden sızarak bağırıyor: "Yabancı işçileri dışarı attık mı, herkese iş imkânı çıkacak... Fransızlar rahatlamalı... Fransızların ahlâkını da bütçesini de bozan bu yabancılardır!"

Hınzır bir dergi, "Diktatörler nasıl ortaya çıkar?" diye bir konu uydurmuş (!), nedense tam da Mitterrand'ın devlet başkanlığının belli olduğu hafta... Gel de, tüylerin ürpermesin, bu yazıyı okuyunca.

Efendim, Hitler idareyi ele almadan tam beş yıl önce, 1928 yılında zavallı Nazi partisi seçimlerde yalnızca % 2,6 gibi bir oranda oy alabilmiş. 1929 ile 1932 arasında Almanya'da işsiz sayısı 2 milyon kişiden 6 milyon kişiye, Hitler'in partisinin oy oranı ise, % 2,6'dan % 36,8'e çıkmış. Mussolini'nin gelişmesi de çok farklı değil. Umutsuz, işsiz, aç insan arttıkça faşizm inanılmaz bir "gelişme" gösteriyor. Tabii bu arada, eğitim ve bilinç düzeyinin de hesaba katılması şart... Yazıda, Hitler'in ve Mussolini'nin "kendilerinden sonra gelebilecek azılı diktatörlere tavsiyeleri"de yer alıyor. "Kitle kadın gibidir" diyor Hitler. (Bu kadınlar da her yere burunlarını sokuyorlar!) Sonra devam ediyor: "Nasıl kadın aklı başında meselelere aldırmaz ve duygularıyla davranmak isterse, kitle de öyledir. Kitle de kadın gibi zayıfları ezmek, güçlülere boyun eğmek eğilimindedir. Kitleyi etkilemek isteyen birinin keşfetmesi gereken ilk şey, onun kalbinin hangi anahtarla açıldığıdır..." Ve ondan sonra da diyor ki: "Bilimsel bir olgunun anlatılması yerine, kitleyi coşturucu fanatik sözler ve gerçek bir histeri yaratıcı sloganlar daha geçerlidir."

Demek istediğim şu ki, Fransa'da, bundan sonraki yedi yıl için bir sosyalist devlet başkanı var... Sosyalist bir başbakan seçti, sosyalistlerin ağırlıkta olduğu bir kabine kuruyor bu Başbakan. Oysa Fransız halkının altı kişisinden bir tanesi, yukarıda, Hitler'in dediği yöntemle, "Kitle" içgüdüsüyle Le Pen'i seviyor...

İyi ki geçmişte Hitler, Mussolini var, diye düşünüyorum. Ve yine diyorum ki kendi kendime, Le Pen'in en azılı düşmanı Hitler bence. Hitler'den önce bir başka Hitler çıkmış olsaydı, Hitler acaba Hitler olabilir miydi? Bilmiyorum. Ve yine diyorum ki, o sıradaki Almanya ile şimdiki Fransa arasındaki sosyal paralelliklere karşın, belki geçmişte bir Hitler olduğu için Le Pen'in geleceği (kendine göre bir deyimle) "çok aydınlık" olmayabilir.

Yine de, sen sen ol, kendini faşist rüzgârlardan koru. Doğum yeri Fransa bile olsa, faşist faşisttir. ■

◀ **Altı Fransızdan biri bu adamı seçti.** *Le Pen, faşist fikirlerinin yanı sıra "mazbut" aile babası görümü vermeye de çok dikkat ediyor.*

◀ **Marsilya Arapları istemiyor.** *Fransa'nın bu önemli kentinden Kuzey Afrikalı göçmenler de yaşıyor. Ama bir zamanlar "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" sloganının haykırıldığı ve adını ünlü "Marseilles" marşına veren bu kentte şimdi ırkçılık kol geziyor ve Le Pen % 35 oy alıyor.*

▼ **Le Pen kulağa küpe.** *Fransa'nın ırkçı gençliği faşist lidere hayranlığını "Le Pen"li küpeler takarak da ifade ediyor.*

Arslan B.Kafaoğlu

Filistin'de gençlerin umudu:

"İNTİFADA!"

Üç Filistinli delikanlı. Adları Besim, Ahmed ve Arabi... Yaşları 17-20 arasında...

Hiçbiri Araplar'ın İsrail önünde yenilgisini görmemiş...

Tarihi iyi bilmenin ve tarihi sevmenin bir incelemeci için hem yararı var bir olaylar dizisinde, hem de handikapı. Filistin'de gençler ayaklandı: "İntifada". Bu kutsal deyimin Türkçe karşılığı "Ayaklanma". Filistin'de olanlara bakanlar ve 1936 Filistin ayaklanmasından bu yana olup bitenleri bir tarih koleksiyoncusu titizliği ile değerlendirenler, olanları içleri sızlayıp ayaklananlar için kalpleri acı dolu izliyorlar. "Talihsiz Araplar!. Yine kırılacaklar! Bu kaçıncı!.."

Oysa bir de tarihi, tarih ve kitle bilincini kavrayıp da değerlendirenler olmalı. "Her olay" demeli, "birbirine benzese bile, aynı değildir". Gerçekten de her olay geçmişteki benzerine, ne kadar "benzer" de olsa aynı değildir. Ünlü Yunan filozofunun sözü ne kadar doğru! Bir ırmağın aynı sularında iki kez yıkanma olanağı yoktur. Tarih hiçbir zaman, birbirinin benzeri de olsa, aynı olayları doğurmaz.

Şimdi önümüzde yabancı bir dergide okuduklarımız verdi bu esini. İşgal altındaki Filistin'de üç Filistinli delikanlı. Adları Besim, Ahmed ve Arabi. Yaşları 17-20 arasında. Hiçbiri Araplar'ın Yahudiler önünde yenilgisini görmemiş. 1967'den sonra doğmuş her biri ve silah ile kurtuluş olacağına inanıyorlar. Silahları onların hem umudu hem de şerefi. Örgütlerinin adı "İntifada" -yani kalkışma, isyan-...

Bundan önceki savaşımlarda Araplar yan güçlere, başka Arap ülkelerine, insanlığın sempatisine yani kendileri dışında akla ne gelirse ona güvenirlerdi. Şimdi ise Filistinliler yalnız kendilerine güveniyorlar. Doğrusu çok acı bir dram yaşıyorlar. Silahsız, barutsuz ve mermisiz direniyorlar. Bir gazeteci şöyle anlatıyor: "Ölüm hep oralarda, hiç de affedici değil ve düşen her dost, savaş için ek bir itici güç sağlıyor: "Bir daha hiç kan olmasın diye" diyorlar. Her saldırgan şerefsizdir. Ama tarihte şerefsizlik rekoru herhalde silahsız, hatta sopasız bir mağdur halkın üzerine bu kadar rezilce yürüyen bu İsrailliler'de. Bu saldırıyı yapanlar kadar, bu saldırılara ve baskılara, bastırmalara karşı hiç ses çıkarmayan Arap liderleri de bu şerefsizliği paylaşıyorlar.

Bizim hükümetlerin biraz daha dolar koparmak için aşırı dostluk jestleri yaptıkları, halkına düşman Arap liderleri bu tutumlarıyla baş kaldırmayı körükleyen diğer bir faktör.

Le Monde Diplomatique soruyor bir Arap gencine: "Acaba bu son hareketler ne zaman ve neden başladı?" Arabi adlı gencin yanıtı şöyle: "1987 Kasım ayında Ürdün'de yapılan Arap Doruğu'nun sonucunda başladı. Ürdün televizyonunda bunu yakından izledik. Arap liderlerinin "İran tehdidi" konusunda yüz yüze nasıl tartıştıklarını ve bizi nasıl unuttuklarını açıkça gördük. Ve anladık ki gelecek sadece kendi omuzlarımıza alacağımız bir yüktür.

Bunları hep biliyoruz. Ama Türk okurunun bilmediği bir konu var. Acaba işgal altındaki bu halk hareketlerini FKÖ mü yönetiyor?

□

Yaser Arafat'a bakarsan her şey onlara bağlıdır. Onların yönergeleriyle başlayıp gelişmektedir. Biz bunu pek kabul edemiyoruz. Bir Arap genci "Biz içerdeki Araplar, altı ayda FKÖ'nün yirmi yılda elde ettiği sonuçlardan fazlasını elde ettik" diyor ve bu, doğrusu yanlış bir söz sayılamaz. Ne var ki, FKÖ liderlerini belki de sadece TV'de görmüş bir gençler. Ama böyle deseler de FKÖ'yü, siyasal olarak bir yana bırakılacak bir örgüt gibi görmüyorlar. "Karar verecek, müzakerelerde bizi temsil edecek örgüt yine FKÖ'dür. Biz onun yerine bir başkasını koymak niyetinde değiliz."

Burada biraz daha yeni kuşakların değerlendirmelerine yer verelim. Bu, başkasının yumruğunu yemediği için kendini olduğundan güçlü sanan gençlik -bu hem yararlı hem de zararlıdır- Arap ülkelerinden hiçbir yardım beklemiyor. Diyorlar ki "Biz Ortadoğu'da bölgenin en güçlü ordusuna karşı yokluk içinde nasıl savaşıldığının dersini veriyoruz. Onların zulüm altındaki halkları da bunu görüp öğrenecekler diye, Arap diktatörleri bize sevecenlikle bakmıyor. Halklarının isteklerinden korkanlar elbette bizi hoş gözle görmezler". Gururlular, haklı davalarını dünya kamuoyunun gözleri önüne taşımayı başarmışlar. Davalarını şöyle anlatıyorlar:

"Bizim hareketimiz ne çocukların ne de teröristlerin hareketidir... Ekonomik koşullarımızın kötülüğünü protesto için yapılmış bir gösteri hiç değildir. Eylemlerimiz bir ulusa ait

▼ *İsyan durmuyor. Filistinliler İsrail'in işgal ettiği topraklarda direnmeyi hiç durmadan sürdürüyorlar.*

eylemlerdir, göçmenlere ya da sürgündekilere değil. Ne istiyoruz? Ürdün ve Gazze'de Doğu Kudüs'ün başkent olduğu bir bağımsız devlet.''

Savaş o kadar sıkı ve zor koşullarla yapılıyor ki, liderler de bu nedenle FKÖ'nün bilinen adamlarından seçilmemiş. Aslında İsrailliler hareketin asıl liderlerini bulamamış olmanın panik ve korkusu içindeler. Önlerine geleni, ''lider mi'' diye düşünmeden tutuklayabilirler, ama direnişi çözemezler. Yine aynı gizlilik ve ''anında hareket'' ilkesi düşünülerek dış merkezlerden haber alınmıyor, kumanda beklenmiyor. Arada sırada dışarda, FKÖ merkezlerinden gelen buyruk ve yönergeler ise tutarsız, ödüncü ve gerçeklere uymaz durumda olmaktadır.

□

İşte Ebu Cihad'ın öldürülmesi böyle bir olaylar ve dekorlar içinde düşünülmeli. İsrail, Filistin'deki yeni hareketin ''çetin ceviz'' olduğunu görünce, onun yumuşak karnı olan Filistin Kurtuluş Örgütü'ne yöneldi. 1985'te basılan eski Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarının yeniden kurulduğunu tahmin ettiği yerlerde eylem göstermeye başladı. Bu hareketler bile, Filistinliler'in belki de Ramazan nedeniyle biraz hafifleyen eylemlerini daha da seyreltti.

Burada bir noktayı belirtmekte yarar var. FKÖ onurlu bir tarihe sahip saygın bir devrimci kuruluş **idi**. Evet, artık ona dönemini yitirmiş, çoktan statükoya doğru yönelmiş bir örgüt gibi bakmakta hiçbir hata yok. Kökünden zorla koparılan, asıl mağdur ve çarpışanlardan uzak bir devrimci örgüt hiçbir zaman kendini zamanın koşullarına uyduramaz. FKÖ de uzun zaman kökünden uzakta bırakılıp, alıştığı topraklardan -ikincil vatanları gibi olan Lübnan'daki kamplarından bile- koparılmanın bunalımını, hele Ebu Cihad gibi bir kavgacı lideri de yitirince çok çekecektir. Yapılacak şey, bugünün kanlı savaşımını **içerde** veren kadrolarla bünyeyi aşılamaktır, gençleşme ve zindeleşmeyi başarmadır.

Bu yapılmazsa çekilen acılar artar... Hem de uğrunda uğranılan amaçlara, bakarsınız ki bir arpa boyu bile yaklaşılmamış... Yazımı ''İntifada'' ve FKÖ'yü selamlıyarak noktalıyorum. ■

Terörist İsrail'in pervasızlığı

Bu kaçıncı cinayet?

13 Nisan 1973'te Beyrut'ta İsrail komando timi tarafından öldürülen FKÖ yöneticileri: **Kemal Nasır, Kemal Adnan** ve **Yusuf El Nacar;** 4 Ocak 1978'de Londra'daki bürosunda kurşunlanarak öldürülen İngiltere temsilcisi **Said Hammadi;** 15 Haziran 1978'de Paris'te öldürülen Fransa temsilcisi **İzzettin Kulak** ve yardımcısı; 22 Ocak 1979'da Beyrut'ta aracına konan bombanın patlaması sonucu ölen El-Fetih'in İsrail'deki ''özel operasyonlar'' sorumlusu **Ebu Hasan;** 25 Temmuz 1979'da Cannes'da vurularak öldürülen askeri bölüm şeflerinden **Züheyir Muhsin;** 15 Aralık 1979'da evinden çıkarken öldürülen FKÖ Lefkoşa Bürosu İkinci Sekreteri **Samir Tukan;** 9 Ekim 1981'de Roma'da kaldığı otelde öldürülen enformasyon sorumlusu, 17 Haziran 1982'de bir bombanın patlaması sonucu Roma'da öldürülen FKÖ İtalya Büro Şefi Yardımcısı **Kemal hüseyin;** 23 Temmuz 1982'de aracının patlaması sonucu parçalanarak ölen FKÖ Fransa Bürosu Müdür Yardımcısı **Fadı Dani;** 28 Eylül 1982'de Portekiz'in Albufeira kasabasında öldürülen Yaser Arafat'ın askeri danışmanlarından **İsam Sartaki;** 20 Ağustos 1984'te Amman'da öldürülen FKÖ Yürütme Kurulu Üyesi **Fahd Kavasmeh;** 10 Haziran 1986'da Atina'da vurularak öldürülen işgal altında topraklardaki operasyon sorumlusu **Halid Nazzal;** yine Atina'da suikast sonucu öldürülen Filistin deniz Kuvvetleri sorumlusu **Ebu Gazala** ve geçtiğimiz Nisan ayında Tunus'daki evine yapılan baskın sonucu öldürülen **Ebu Cihad** ya da asıl adıyla Halil El Vezir...

Bunlar son 15 yılda, dünyanın dört bir yanında İsrail tarafından öldürülen FKÖ yöneticileri. Ebu Cihad olayı ise, İsrail devlet terörünün FKÖ yöneticilerine yönelik en önemli katliamlarından biri. Çünkü Ebu Cihad, örgüt içinde Yaser Arafat'tan sonra gelen ikinci adam olmasının yanı sıra, işgal altında topraklardaki ayaklanma ve eylemlerin de planlayıcısıydı...

▲ **Ebu Cihad.** *İsrail'in katlettiği FKÖ liderlerinden ilki değil ama en önemlisi.*

Tüm yaşamını Filistin davasına adayan Ebu Cihad, 1936 yılında Filistin'deki El Ramleh kentinde doğdu. 1948 savaşı sonunda ailesiyle birlikte Gazze'ye göç etti. İsrail'e karşı verilen mücadelede genç yaşta etkin görevler aldı. Filistinlilerce El- Fetih'in eylemci gerillası olarak nitelendirilen Cihad, 1954-55 arasında Gazze'de İsrail askeri üslerine karşı yoğun eylemlere katıldı. Liseyi Gazze'de bitirdikten sonra, 1956'da İskenderiye Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'ne girdi. Ancak burada barınamadığından Mısır'dan ayrılıp Suudi Arabistan'a gitmek zorunda kaldı. Bir yıl sonra da Kuveyt'e geçti. 1963 yılına dek Kuveyt'te kalan Cihad, bu arada Yaser Arafat'la tanıştı ve birlikte El-Fetih'i kurdular.

1963'te El-Fetih'in ilk bürosunu açmak için Cezayir'e gitti ve FKÖ'nün sosyalist ülkelerle ilişkiler kurmasında da etkin bir rol oynadı. Nitekim 1964'te Arafat'la birlikte Çin, Kuzey Vietnam ve Kuzey Kore gezilerine katıldı.

El-Fetih'in 1965 başında askeri eylemlere başlamasıyla birlikte Cezayir'den Şam'a geçip askeri bir karargah kurdu. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda, İsrail ordusuna karşı yapılan saldırılarda etkin rol oynadı. Ve 1970 yılında Ürdün kuvvetleriyle olan çarpışmalarda Filistinli gerillaları yönetti. Ama Lübnan'daki iç savaşta, Güney Lübnan'daki İsrail birliklerine karşı girişilen operasyonlarda etkin rol oynamasına karşın, İsrail kuşatması sonucu FKÖ ile birlikte Beyrut'u terketmek zorunda kaldı ve Arafat'la birlikte Tunus'a yerleşti.

Ebu Cihad, İsrail'in katlettiği FKÖ liderlerinin ilki değildi kuşkusuz; ama en önemlilerinden biriydi. Çünkü Cihad FKÖ içinde Yaser Arafat'tan sonra gelen ikinci adam olmasının yanı sıra, İsrail'e yönelik eylemleri planlayan bir beyindi. İşgal altındaki topraklarda Filistin halkının İsrail'e karşı verdikleri mücadeleyi planlamakla kalmamış, bu eylemi uzun bir süre etkin bir biçimde sürdürebilmeyi de başarmıştı. Bu durum, zaten kara listede olan Ebu Cihad'ı, İsrail'in gözünde iyice korkulan kişi kıldı; İsrail yıllardan beri uyguladığı devlet terörüne bir yenisini daha ekleyerek, Tunus'daki evini basıp, üç korumasıyla birlikte katletti onu.

İsrail'in iki amacı vardı bu terör eyleminde: Birincisi FKÖ'nün üst düzey yetkililerini yok etmek; ikincisi işgal altında topraklardaki ayaklanmayı bastırmak ya da en azından başsız bırakarak bir ölçüde de olsa Filistin halkının direncini kırabilmekti... Ama bu hesapların hiçbiri tutmadığı gibi, üstelik ters tepti. ■

Sami Kırkağaçlı

Eğitim düzeni çıkmazda

BİR YILIN SONUNDA HÜZÜN

Eğitim yanlış temeller üzerine oturtulmuştur. İzlenen yol ve kullanılan yöntemler yanlıştır. Bu yanlışlıklar yumağı içinde hüzün duymaz da ne yaparsınız?

Neden ve nasıl çağrışım yaptırdı bilemiyorum. Yukarıdaki başlıkta Ahmet Haşim'in **Bir Günün Sonunda Arzu** şiirinden esinlendim. Giderek kördüğüm olan eğitim sorunları insana hüzün veriyor. Ahmet Haşim de bir hüzünler ozanıdır, belki de bundan.

Öteden beri izlenen eğitim politikası yanlıştır. Eğitim yanlış temeller üzerine oturtulmuştur. İzlenen yol ve kullanılan yöntemler yanlıştır. Zaman çizgisi üzerinde süregelen işlemler yanlıştır. Bu yanlışlıklar yumağı içinde hüzün duymaz da ne yaparsınız?

Cumhuriyet altmış beş yıl önce kuruldu. Altmış beş yılda eğitim alanının sorunları çözülmedi. Büyüdü, yeni boyutlar kazandı. Öğretmenlik meslek olmaktan çıktı, yamalı bohçaya döndü. Düşünen, düşündüğünü söyleyip yazan, ülke çıkarlarını savunan öğretmenlerin başına nice dertler açıldı. Okullar, çağdaş eğitim kurumları olmaktan uzaklaştırıldı. Devlet okullarının ödenekleri kısıldı. İkili üçlü öğretimle eğitimin niteliği bozuldu. Arkasından parası olanlara yönelik özel okul salgını geldi.

Bugün öğretmen kitlesi, bilgi ve kültür düzeyi açısından yönetici statüsünde bulunanlardan ileridedir.

Dün Köy Enstitülerini kötüleyen, yeren ve sonunda kapatan kafa ile bugün okulda laboratuvarı kapatıp mescit açan kafa arasında ayrım yoktur. Buna din kültürünü zorunlu ders olarak koyan kafayı da ekleyebilirsiniz. Türkçenin özleşmesine karşı çıkan da aynı kafadır. Bu, çağdaşlığın bilincine varamamış kafadır. Bu kafa Osmanlıcıdır, Osmanlıcadadır. Cumhuriyetin yepyeni bir insan tipi yetiştirmeyi amaçladığını hiçbir zaman benimsememiştir.

Eğitim, insan yetiştirme işlevidir. Bugünkü eğitim düzeni çıkmaza saplanmıştır. Bu düzen, ulusal konulara evrensel boyutlar içinde geniş bir dünya görüşü açısından yaklaşabilen insan yetiştirmemektedir. İnsanın sosyal ilişki kurabilme yeteneğini geliştirmemektedir. Ekip çalışmasını öngörmemekte, kendine güvenli, bireysel karar alıp uygulayabilme gücü kazandırmamaktadır. Sağlam bir mantık gücüne ve çözümleyici (analitik) düşünme yeteneğine sahip kılmamaktadır. Ele aldığı konunun bütünselliğini korumanın yanı sıra ilişkili kavramlar bağlamı içinde düşüncelerini öz ve açık biçimde anlatım gücünü vermemektedir. Saydıklarımızın hepsi çağdaş insanın nitelikleridir. Bu nitelikleri kazandırmayan eğitim düzeninin ve politikasının doğru olduğu söylenemez.

Bakanlığın merkez örgütünde ve taşra kuruluşlarında yönetim kadrolarına atanacakların seçim ve belirlenmesinde gerekli özen gösterilmemektedir. Daha doğrusu, yönetim ve eğitim ilkeleri dışında ölçütler kullanılmaktadır. Din öğretimi kökenlilere öncelik tanınmaktadır. Özellikle son yıllarda merkez örgütündeki şube müdürlüğü, daire başkanlığı ile taşradaki eğitim ve okul müdürlüklerine getirilenlerin arasında din öğretimi kökenli olanlar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bunların arasında hiçbir yönetim deneyimi bulunmayanlar da yer almaktadır. Oysa Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü adlı lisans üstü öğretim veren kurum "kamu yönetimi uzmanı" yetiştirmektedir. Öğretmenler arasında "kamu yönetimi uzmanı" unvanını

▲ **Elveda eğitim.** Eğitim, insan yetiştirme işlevidir, oysa bugün çıkmazda.

taşıyan yüzlerce öğretmen varken, yönetim kadrolarına yetersiz kişilerin getirilmesini doğal saymak olanaksızdır. Doğal olmayan bu durum yönetilenler ile yönetenler arasında kopukluk yaratmaktadır. Bugün öğretmen kitlesi, bilgi ve kültür düzeyi açısından yönetici statüsünde bulunanlardan ileridedir. Yöneticiler genellikle genel kültür ve mesleksel yayınları dahi izlememektedir. Böylesi bir dengesizlik sürtüşmelere, yöneticilerin sahip oldukları yetkileri amaç dışı kullanmalarına yol açmaktadır. Bir meslek dergisini yanında bulunduran öğretmenin, yöneticilerce cezalandırılmasının arkasında bu dengesizlik yatmaktadır. Yasa dışı işleme uğrayan öğretmenler, doğal olarak yargı organına başvurmakta; açılan bu davalar da çoğunlukla bakanlığın aleyhine sonuçlanmaktadır. Yönetim kadrolarına, yasanın öngördüğü üzere gerçekten liyakatli personel getirilmiş olsa ve hukuk-yasa kuralları dışına çıkmaksızın işlemler oluşturulmasına önem ve özen gösterilse, kuşkusuz açılan davalar bakanlık aleyhine sonuçlanmayacaktır. Bakanlığın hukuk müşavirliği denilen birimi de bulunduğuna göre her işlemin hukuk çerçevesi içinde yürütülmemesi için bir neden kalmamaktadır.

Burada, bakanlığın teknokrat kadrosunun başında bulunan kişinin, bulunduğu statüye hiç de yakışmayan bir tutumuna değinmeden geçemeyeceğim. Öğretmenlerce içeriği doyurucu bulunmadığı için okunmayan, bu bakımdan yayımlanmasının bir anlamı bulunmayan dergide çıkan yazısında bu yetkili, lise mezunlarının 1974'te mektupla eğitim sonunda öğretmen yapılmasından ve 1978'de de hızlandırılmış eğitim uygulamasından alaylı bir anlatım biçimiyle söz etmektedir. Nesnellikten yoksun olduğu için bu değerlendirme yakışıksızdır. Çünkü hızlandırılmış eğitim, salt 1978'de uygulanmamıştır. Daha sonraki dönemde de uygulanmıştır. Sonraki uygulamayı görmezden gelmek, salt 1978'dekinden söz etmek basit bir politik yaklaşımdır. Kaldı ki personelin yetersizliği, hizmet içi eğitim yoluyla giderilebilir. Bunu düzenleyecek olan da, yetkilinin kendisidir. On yıl içinde yakınılan eksikliğin giderilmemesine hiç değinilmemesi, yetkilinin soruna içtenlikle yaklaşmadığını ortaya koymaktadır.

Yargı kararı gereğince zorunlu olarak eski görevine döndürülen personele etkin görev verilmeyerek işsiz tutulması, bakanlığın hukuka saygısızlığının başka bir örneğini oluşturmaktadır. Devlet memurunun, görev yapmasını engellemek, yasalarımıza göre suçtur. Türk Ceza Yasası'na göre görevi kötüye kullanma suçu, hergün ve herkesin gözü önünde işlenmektedir.

Bakanlık, son yıllarda büyük ölçüde kan yitirmiştir. Nitelikli personel, çeşitli yollarla görevden uzaklaştırılmıştır. Yerlerine niteliksizler getirilmiştir. Sayın Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanının, Hasan Ali Yücel döneminde yayımlanan klasiklerin tıpkıbasımlarının yapılmasını, yabancı dil öğretiminde yeni düzenlemeler getiren projelerini ve öteki ilk bakışta olumlu izlenimi veren tasarılarını böylesi bir ortamda gerçekleştirebileceğini ummak, iyimserlik olmaktadır.

Karamsarlığımın yersiz olduğunu görürsem üzülmem, sevinirim. ■

K Ö Ş E L İ

Doç.Dr.
M.Tahir Hatipoğlu

Üniversiteler için bir yasa tasarısı

YÖK ve Yükseköğretim Kanunu tam yedi yıldır ülkenin gündeminde. Bu kurum bunca yıldır eleştirilir, tartışılır ve değiştirilmesi istenir; ancak, bunun yerine geçmesi istenen seçenek bir yasa taslağı hazırlanmaz. Mecliste grubu olan üç parti de YÖK'ü değiştireceğini söylemektedir. Bunlar da bir öneri sunamamaktadır. Öneri ve bir konuya seçenek sunmak zor iş. Onun içindir ki kamuoyu çoğu olguyu tartışma ve eleştiriyle geçirir. Doğrusu kuşkusuz bu değildir. Bunların yanında seçenek de sunulmalıdır.

Öğretim Üyeleri Derneği'nin bu güç işlerden birini yaptığına tanık oluyoruz. Dernek YÖK'e seçenek olacak bir yasa taslağı hazırlamış ve tartışılmak üzere kamuoyuna sunmuştur.* Gerekçede gördüğümüz üzere, dernek yönetimi, taslağın en güzel olduğu savında bulunmuyor. Bu taslağın en güzeli bulmada ilk basamak olacağı anlatılıyor. Dernek yönetimini kutlamak gerekiyor. Bir de, taslağın yitip gitmesi değil, ilgilenenlerce tartışılması gerekmekte.

Yasa taslağının adı ''Üniversiteler Temel Yasası (ÜTY)''dır. 55 maddeli bu yasa adından da anlaşıldığı gibi bir çerçeve yasa niteliğindedir. Uygulamada gerekli pekçok düzenleme, tüzük ve yönetmeliklere bırakılmıştır. Bunun yararlı olduğunu söylemek gerekir. Üniversiteler günün koşullarına hızla ve kolayca uyum sağlayabilirler. Üniversiteler arası kurul (ÜAK) dışında ''Üniversiteler Yüksek Kurulu (ÜYK)'' adıyla yeni bir üst kuruluş oluşturuluyor. Bu kurul 9 üyelidir. Bu üyelerin 3'ü ÜAK, 3'ü hükümet ve 3'ü de kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları başkanlar kurulu tarafından seçilecektir. ÜYK'nın görevleri arasında öğrenci kontenjanlarını belirlemek, üniversiteleri denetlemek, eşgüdümü sağlamak, insangücü planlaması yapmak vb. var. Üniversitelere etkisi az bir kurul. Bugünkü YÖK gibi ''imparatorluk karargâhı'' değil. Üyelerin seçiminde de olumluluk var. Meslek kuruluşları temsilcisinin olması üniversite-kamuoyu ilişkisinde etkili olur.

Rektör, dekan ve bölüm başkanları seçimle geliyor. Seçimlerde öğretim üyelerinin yanı sıra öğrenci, öğretim yardımcısı ve çalışanlar temsilcileri de oy kullanıyor. Bununla yönetimde demokratlık, üniversite öğeleri arasında birlik-bütünlük sağlanmış oluyor bir ölçüde. Ayrıca, bu temsilciler bütün kurullarda kendi konularında bulunabiliyorlar.

ÜTY'nin bir önemli yeniliği de üniversite senatolarının yapısında görülüyor. Senatonun bir yıl içindeki özel gündemli en az iki toplantısına o kentin belediye başkanı (ya da temsilcisi) ve o kentteki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının seçtiği üç temsilci katılıyor. Bunu da beğenmek olası. Üniversite-halk kaynaşmasında önemli etkinlik sağlar ve halkın istemlerini iletir. Burada önemli olan atamayla gelenin olmayışıdır.

Taslakta bir önemli madde de öğrenci örgütlenmesiyle ilgili olanıdır. Güçlü öğrenci örgütleri amaçlanmıştır. Öğrencilerin hepsi seçimlerde oy kullanacaklardır. Fakültelerde öğrenci derneği, üniversitelerde öğrenci birliği, Türkiye'de de ''Türkiye Öğrenci Dernekleri Federasyonu'' kurulacaktır. Böyle bir yapılanma hem öğrenciyi politize etmede, yönetime katılmada etkili olacak, çoğunluğu temsil eden örgütler doğuracaktır. Günümüzdeki ''tıkanıklık'' giderilmiş olacaktır.

Öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları yasak; ancak, partilerin merkez örgütlerinde tam gün ya da yarım gün uzman ve danışman olarak çalışmaları olası. Bununla partilerin bilim adamlarından yararlanmaları sağlanmıştır.

Yönetici seçimleri en çok üç gün ve üç turda sonuçlanacaktır. Eskinin kötü örnekleri gibi günlerce seçim yinelenmeyecektir. Seçimle ilgili bir olumlu yaklaşım da kurullarda ve jürilerde açık oy kullanılması, çekimser oy kullanılmamasıdır. Eskiden Doğu kurnazlığına neden olan gizli oylamanın tarihe karıştırılması da olumlu bir gelişmedir.

Taslağa göre bütün fakülteler üniversite merkezi olan ilde olacaktır. Bununla öğretim üyesi savurganlığı önlenmiştir. Ayrıca toplu yaşama olanağı doğmuş olacak, özellikle bölgesel üniversitelere öğretim üyesi bulmak kolaylaşacaktır. Bilgi alışverişi de hızlanacaktır.

Öğretim Üyeleri Derneği'nin hazırladığı yasa taslağı YÖK'e seçenek olarak tartışılmak üzere kamuoyuna sunuluyor. Yitip gitmemesi için taslağın bütününü incelemek ve kamuoyu oluşturmak görevimiz olmalı.

Üniversitelerin halk için gece kursları, öğrenciler için gece bölümleri açmaları istenmektedir. Özellikle gece kursları yoluyla üniversiteler halkla bütünleşme içinde olacaklar, onların görüşlerini öğrenme olanağını bulacaklardır.

55 asıl, 8 geçici maddeli ''Üniversiteler Temel Yasası''nın en güzel geçici maddesi de, YÖK döneminde YÖK üyesi, rektör, dekan, yüksekokul müdürü olanlar hakkında disiplin soruşturması açılmasını buyurmasıdır. Kuşkusuz YÖK döneminde atılan ve ayrılanlar üniversiteye döneceklerdir.

YÖK'e seçenek bu taslağın bütününü incelemek, tartışmak ve kamuoyu oluşturmak konuya ilgi duyan her yurttaşın ödevidir. Böyle bir ödevi gündeme getirdiği için Öğretim Üyeleri Derneği'ni (ÖĞÜD) kutlarız. ■

* *Üniversiteler Temel Yasası. Ekin Belleten Dergisi, Sayı: 1, Mayıs, 1988 Ankara,*

Prof.Dr.Cevat Geray ile Murat Karayalçın konut sorununu tartıştılar:

İNSANA YARAŞAN KONUT

Ülkemizde konut sorununun çözülebilmesi için ya ulusal gelirin daha adil dağıtılması ya da ulusal gelirin kötü dağıtılmasını önleyecek bir kredi politikasının uygulanması gerekir.

Konut sorunu, ülkemizin en temel sorunlarından birisi. Üstelik, çözümü giderek daha da zorlaşan bir sorun. Her geçen gün, düşük gelirlilerin konut sahibi olma umutları azalıyor. Kiralar ise el yakıyor, can yakıyor. Prof.Dr. Cevat Geray, bu sorunlarla uzun yıllardan beri bilimsel olarak ilgili. Eski planlamacı, eski bürokrat, Kent-Koop yönetim kurul başkanı, bir zamanlar kooperatifçilik dersi de vermiş olan Murat Karayalçın şimdi insanlarımızı konut sahibi yapmaya uğraşıyor. Konut sorununu nasıl algılıyorlar, çözümü nerelerde görüyorlar? Konuyu dergimiz için tartıştılar.

▶ **Karayalçın:** Ben Türkiye'nin konut sorununun özünde talep yetersizliği olduğu kanısındayım. Talep yetersizliğinin altında da gelir yetersizliğinin, dengesiz bir gelir dağılımının olduğu görüşünü taşıyorum. Bir başka anlatımla; eğer Türkiye'de yeterli gelir düzeyi sağlanabilmiş olsaydı, ulusal gelir adil bir biçimde dağılmış olsaydı konut arzı talebi karşılayacak bir başarı çizgisine ulaşırdı. O nedenle Türkiye'de konut sorununun çözülebilmesi için ya ulusal gelirin daha adil dağıtılması ya da ulusal gelirin kötü dağılmasını telafi edecek bir kredi politikasının uygulanması gerekir. Bu olmadığı sürece konut sorunu ancak üst gelir grupları için çözülecektir. Buna karşılık alt gelir grupları için; sabit gelirliler için bu sorunun çözümü mümkün olmayacaktır.

Ulusal gelirin görece olarak daha iyi dağıtıldığı, kişi başına düşen ulusal gelirin yüksek olduğu ülkelerde konut kredilerinin maliyetin % 90'ını, hatta % 100'ünü karşılayacak bir biçimde dağıtılmasına karşılık, hem kişi başına ulusal gelirin düşük olduğu, hem de mevcut ulusal gelirin kötü paylaşıldığı bir ülke olan Türkiye'de, konut kredilerinin maliyetin ancak % 30 - % 35'ini karşılayacak düzeyde verilmesi şu anda yaşamakta olduğumuz konut sorununun bence özünü oluşturmaktadır.

Arsa sorunu, küçük metrajlı konut sorunu, inşaat malzemelerindeki grup tekeli sorunu ve de buna benzer sorunlar bence ikinci derecede önem taşıyan sorunlar.

Ben özetle bu çerçeve içinde görmek gerektiğini düşünüyorum konut sorununu.

▶ **Geray:** Ben de aynı görüşü paylaşıyorum. Çünkü, bugün güdülen konut politikası yeterince birikim yapamayan alt gelir gruplarını dışlıyor. Oysa onların da barınma gereksinmesi var ve bu gereksinmenin karşılanması gerekir. Bu konuda kredi politikası kadar başka politikaların da geliştirilmiş olması gerekir. Kent-Koop'un kiralık konutları gibi, kendi evini tamamlama gibi projelerini dikkate alırsak, bu tür yaklaşımlarla, alt gelir grupları konut sahibi yapılamasa bile barınma gereksinmeleri karşılanabilir. Bugünkü konut politikası bunları öngörmüyor ve aksıyor. Bizim konut politikamız herkesi kesinkes konut sahibi edindirmeye yönelik bir politika olmaktadır. Bu yanlıştır. Önemli olan herkesin konut sahibi olması değil, herkesin insan olmaya yakışır bir konutta oturmasını sağlamak olmalıdır. Bunun bir yolu da mülk konut değil kiralık konut üreterek, ama gelir düzeyi düşük olanlara yönelik bir uygulamayla sağlanabilir. Bu bir anlamda gelir dağılımındaki eşitsizliği de düzenlemeye yardım

▲Cevat Geray.

edecek bir yoldur. Fransa ve İngiltere'de gelirin % 15'ini aşmayan kiralık konutlar yaygındır. Sosyalist ülkelerde bu oran gelirin % 5 - 7 'si dolayına kadar düşüyor. Oysa bizde kiranın gelire oranı % 15 görünmekle birlikte özellikle alt gelir kümelerinde insanca yaşamak isteyen için bu oran % 37'ye, 40'a çıkmaktadır.

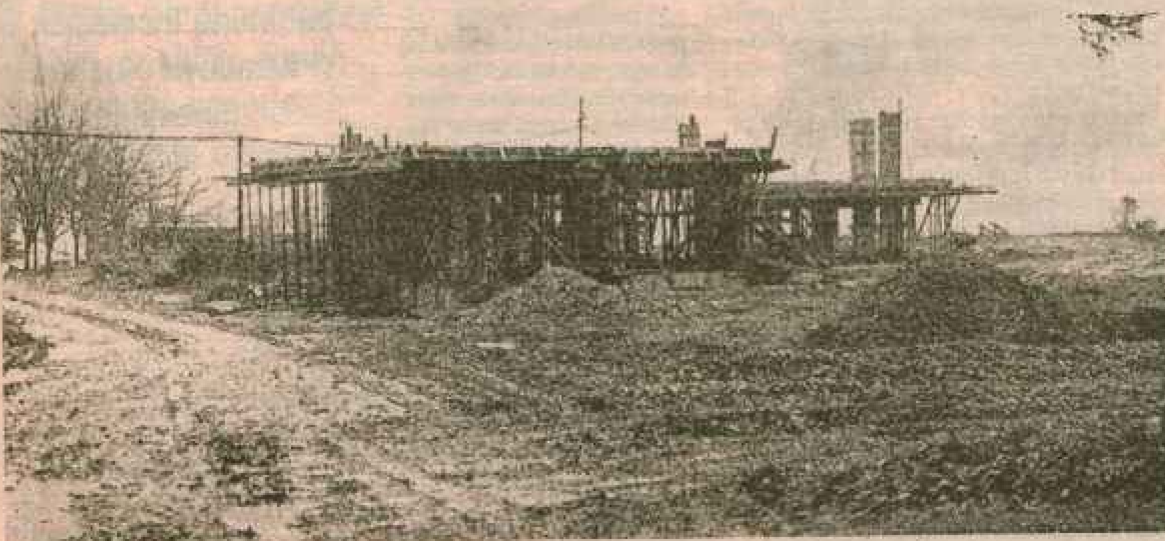
Bir başka yöntem de konut kooperatiflerinin kiralık konut üretmesidir. Konutun mülkiyetini devretmeden ortaklarına kiralayabilir. Başka ülkelerde deneniyor. Bu da bir çözüm olarak düşünülebilir.

Konut politikamızın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çok konut üretirsek kiralar da düşer tezinin dışında çeşitli önerilerle konuyu geliştirmek gerekir.

Öte yandan, konut maliyetleri çok arttı. Eskiden, başlangıçta % 60-70 kredi kalkısı varken bu bugünlerde % 35-40'a hatta daha aşağılara düştü. İnşaatların ilerlediği sırada, artan maliyetleri karşılayamayanlar ortaklıktan ayrılmakta, onların yerini daha yüksek gelirliler almakta,

Konut politikası, gelir dağılımının eşitsizliğini giderici bir işlevi de üstlenmelidir. Bugün bunun tersini görüyoruz. Kredi tıkanıklıkları, maliyet artışları ile ilgili çeşitli sorunlar var. Kent-Koop deneyimleri ışığında konuya değinir misiniz?

▶ **Karayalçın:** Ayrıntılara inilirse, konut alanında şu sorunlar ortaya çıkıyor: Örneğin kredilerin akış hızı sorunu. 1984 Eylül'ünde uygulanmaya başlanan toplu konut kredileri

▼*Yuvam, sıcak yuvam. Başlanan her inşaat hayalleri getirir. Ama bitecek mi? Para yetecek mi?*

▲ *Karayalçın ile Geray. Önemli olanın dar gelirlinin başını sokacağı insanca bir konut olduğunu söylüyorlar.*

sistemi 1987 Ekimine kadar yetersiz de olsa başarılı bir performans ortaya koydu. Ekspertizlerin yapılmasının ardından 2-3 hafta içinde kredilerin verilmesi kooperatiflerin işlerliğinin sağlanmasında önemli bir etmen oluşturdu. Ancak, 1987 Ekim'inden, Kasım'ından sonra, kredilerin kullanılması ekspertizden ancak 13-15 hafta sonra gerçekleşti. Bu önemli bir sorun.

Kooperatif imalatı yapıyor, sonra bu imalat için kredi alıyor. 1 puanlık imalat için 150.000 TL harcamamız gerekiyor. Alacağımız kredi 50.000.-TL. Üstelik bu kredi her geçen gün daha geç alınıyor. Kredilerin maliyet içindeki payı % 30'a düştüğü için iş zorlaşıyor. Buna ekonominin içinde bulunduğu genel dar boğaz da eklenince sorunlar daha da ağırlaşıyor.

Şubat 1988'de uygulamaya konulan yeni bir sistemi olumlu buluyorum: Toplu konut sistemi küçük metrajlı konutların özendirilmesini öngörüyor. Kredi bütün büyüklükler için sabit olarak belirlenmiş: 5,5 milyon TL. Küçük konut yaparsanız, kredinin maliyet içindeki payı % 80'lere, 90'lara kadar çıkabilir. Bu olumlu bir gelişme. Çünku, özellikle kentlerde 60 m²'lik çözümler uygun görünüyor.

Düşük gelirli insanların konut sorununun çözümü için uygun bir adım bu. Ama bunun uygulanmasında sorunlar ortaya çıkıyor. En başta, yeni kredi başvuruları kabul edilmiyor. Şubat 88'den önce ise daha çok 100 m²'lik konutlar tercih edilmiş. Sonuçta, olumlu bir uygulama sayılması gereken sabit kredi uygulaması, konut yapımına daha önce başlamış olanları cezalandırırken yeni başvuruları ise kredilendiremiyor. Bu iki sakıncanın da ortadan kaldırılması gerekir.

▶ **Geray:** Doğrusu küçük konutun özendirilmesi olumlu. Sabit kredi, eğer kullanılabilirse, 60 m²'lik konutun maliyetinin önemli bir bölümünü karşılayacak. Ancak, konutun kredinin belirlendiği yıl tamamlanabilmesi koşuluyla. Bu da kredi akışının çok hızlı olmasını gerektiriyor. Ama uygulama tam tersine. Dolayısıyla konutun tamamlanması ertesi yıllara sarkıyor. Bu ise, yaşanılan enflasyon nedeniyle, kredinin konutun maliyetini başlangıçta beklenenin çok altında bir oranda karşılaması sonucunu doğuruyor. Bu, ortağı sıkıntıya sokuyor.

Para akışının hızlandırılması için başka kaynakların geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi üzerinde duruluyor mu? Kullanımında daha akılcı bir yol izlenemez mi? Siyasal nedenlerle konut gereksinmesi olmayan yerleşim yerlerine de kredi veriliyor. Konut kredisinin yurt ölçüsünde dengeli bir kalkınmanın, kentleşmenin bir aracı olarak da kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Ne dersiniz?

▶ **Karayalçın:** Mevcut konut kredilerinin verimliliğinin ve etkenliğinin yükseltilmesi bir zorunluluktur. Bu açıdan, önce "kime konut?" sorusu sorulmalıdır. Krediler kime, nerede kullandırılacaktır? Kredilerin Türkiye ölçeğinde mekansal dağıtımının belirlenmesinde ciddi ölçütler kullanılması gerektiğine katılıyorum.

Türkiye'de, hem mekansal açıdan hem de sayısal açıdan kentleşme hızının yüksek olduğu bir eşik vardır. Türkiye'nin batısında ve nüfusu 100.000'in üzerindeki yerleşim yerlerinde kentleşme hızı bu eşiğin üzerindedir. Bu bölgeler sanayileşmenin ağırlık taşıdığı, önemli bir iç göçün yöneldiği bölgelerdir ve buralarda konut sıkıntısı büyük boyutlardadır. Bu yüzden, konut kredilerinin dağıtılmasında öncelik sıralamasının yapılması ve sözünü ettiği bölgelere öncelik tanınması gerekmektedir. Bu konunun mekansal eşiğiyle ilgili yönü.

Konut kredisinin kime verileceği konusunda iki yaklaşım var: Bir görüş, genel olarak konut arzının yükseltilmesini ön plana alır.

▲ *Karayalçın.*

Konut arzı yükselince kiralar düşecektir. Böylece, konut sahibi olmasa da düşük gelirli barınma sorununu daha kolay çözecektir. Bu görüşe göre, kredinin kime verileceği önem taşımaz. Önemli olan konut üretilmesidir.

Bir başka görüş, konut arzının konutu olmayan insanların konut sahibi yapılması yoluyla ya da kamu mülkiyetinde kiralık konut üretimiyle artırılmasını ,ön plana çıkarıyor.

Bu iki görüş arasında gelir dağılımının etkileri açısından da, ülkenin genel toplumsal ve siyasal konumu açısından da ciddi farklılıklar var. Birinci görüş gelir dağılımının daha da bozulmasına yol açacaktır. Paranız varsa krediyi birinci konutunuz için de onbirinci konutunuz için de kullanabilirsiniz. Böylece, bazı grupların daha çok konut sahibi yapılması, gelir dağılımının daha da bozulması sonucunu doğuracaktır.

Bu yüzden, konut kredileri birinci konut için kullandırılmalıdır. Konut kredilerinin nüfusu 100.000'i aşan yerlerde birinci konut için kullandırılması kredilerin daha akılcı ve verimli kullanılması sonucunu doğuracaktır.

Ayrıca, konut kredilerinin çoğaltılması için önlemler alınmalıdır. Bu yıl Toplu Konut Fonu'ndan genel bütçeye % 30'lu bir aktarım yapılması kararı doğru bir karar değildir. 250-300 milyarlık bir fon bütçeye kaydırılıyor. Bu paranın yalnızca konut için kullanılmasını sağlayacak düzenleme yapılmalıdır. Fonlar bütçeye aktarılacaksa, hükümetin fon mantığı kalmayacaktır.

Sanırım konuya bir başka açıdan daha yaklaşılabilir: İnşaat malzemeleri fiyat endeksi genel fiyat endeksinin 30-40 puan daha üzerindedir. Ayrıca, inşaat mevsimi başladığında, malzeme fiyatları hemen yükselir. Türkiye'de ince inşaat malzemelerinde ciddi bir grup tekeli vardır. Oysa inşaatın bir an önce tamamlanması, dar gelirlinin bir an önce kiradan kurtulması büyük önem taşır. Böyle olunca, konut yapımında kullanılacak malzemenin standart ve az sayıda olması her açıdan yararlıdır. Bu yüzden, eğer olanaklıysa tavana kadar değil 5 sıra fayans yapalım, hiç fayans yapmayalım. Eğer olanaklıysa bazı odaların kapılarını, doğramalarını iskan aşamasında düşünmeyelim. Buna benzer bazı eksikliklerin bilinçli olarak bırakılması konutun maliyetini düşürecek, bir an önce sahibine teslim edilmesini sağlayacaktır. Konut sahibi, daha sonra yapacağı tasarruflarla eksiklikleri yavaş yavaş tamamlayabilir. Kiradan yapacağı tasarruf tek başına eksikliklerin giderilmesinde önemli bir kaynak sağlayacaktır.

Mevcut konut kredileri kime, nerede kullandırılacak? Küçük konutlar mı özendirilecek, sabit kredi mi uygulanacak?

Son olarak şunu vurgulamak isterim: Konut sektöründe şu anda karşı karşıya olduğumuz sorunların geçici sorunlar olduğu kanısındayım. Türkiye genelde bir ekonomik sıkıntı içindeyse, bu sıkıntıdan kurtulmanın yolu bence konut sektöründe yatırımlar yapılmasıdır. Ama biraz evvel çizmiş olduğumuz çerçeve içinde bu yatırımlar yapılmalıdır ki toplumda yalnızca barınma gereksinmesi değil, toplumumuzda çağdaşlaşmaya, demokratlaşmaya katkıda bulunacak kazanımlar elde edilmiş olsun. ■

AREN'İN GÖRÜŞÜ

Özal ve enflasyon

Özal Hükümeti niçin enflasyonu önlemek zorundadır ya da enflasyonu önleyememek niçin Özal Hükümeti için önemli bir başarısızlıktır?

I. Bu soruyu yanıtlayabilmek için önce ANAP iktidarının ekonomi politikasının temel amacının ne olduğunu anımsamamız gerekir. Bu amaç "serbest piyasa ekonomisi temelinde dışa açılmak" olarak özetlenebilir. 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılmış olan bu politika, esas olarak, IMF tarafından -kapitalist dünyanın daha çok bütünleşmesi amacıyla- tüm ülkelere önerilmektedir. Diğer bir deyişle, bu politikanın başarısı tek tek ülkelerden çok dünya kapitalizminin bütünü bakımından önemlidir. Zaten ülkemiz bu amaca sadık kaldığı için son yıllarda sürekli olarak IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenmiştir ve belki bundan sonra da desteklenecektir.

II. Bir ülkenin serbest piyasa ekonomisi temelinde dışa açılabilmesi için önce dışalım, dışsatım ve diğer her türlü dış ilişkiler üzerindeki denetim ve sınırlandırmaların azaltılması ve giderek tamamiyle kaldırılması gereklidir. Ancak bu yetmez, bunun yanı sıra döviz alım-satımı üzerindeki denetim ve sınırlamalar da azaltılmalı ve giderek tamamiyle kaldırılmalıdır. Diğer bir deyişle dışa açılmanın temel bir koşulu ülkede serbest bir döviz piyasası oluşturulmasıdır.

24 Ocak Kararları'ndan bugüne kadar yukarda değindiğimiz konularda önemli adımlar atılmıştır. Örneğin dışalım, dışsatım ve dışgezi konularında çok geniş bir serbesti sağlanmış bulunmaktadır. Serbest bir döviz piyasası oluşturulması da geniş ölçüde gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi bugün ülkemizde biri bankalar düzeyinde ve bir miktar kayda kuyda tabi, diğeri "tahtakale piyasası" denilen ve tamamiyle serbest iki döviz piyasası vardır. Bu iki döviz piyasası döviz arz ve talebi birbirine denk olduğu sürece sorun yaratmadan işleyebilirler.

III. Ancak biliyoruz ki, ülkemizin döviz talebi döviz kazancımızdan fazladır. Bu durumda serbest döviz piyasasının işleyebilmesi için ya dışardan borç alarak döviz arzını döviz talebinin düzeyine çıkarmak, ya da yatırımları kısıp ülkeyi fakirleştirerek döviz talebini döviz arzının düzeyine indirmek gerekir. Bilindiği gibi yatırımlar azaltılıp ülke fakirleştirilince, tüm mal ve hizmetlere olduğu gibi dışalım mallarına ve dış gezilere de talep azalır. Elbette ki hiçbir ülke sırf dışa açılabilmek için fakirleşmeyi göze almaz. Ama borçlanmanın sakıncaları da fakirleşmeden az değildir. Bu durumda yapılacak iş, dışa açılmaktan ve döviz piyasalarının serbestliğinden vazgeçmek ve döviz kontrolü sistemlere tekrar dönmektir. Zaten örneğin ülkemiz 1930'da döviz kontrolü sistemine keyfi öyle istediği için değil zorunlu kaldığı için girmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu zorunluluk bir miktar hafiflemiş olsa bile hâlâ devam etmektedir.

IV. Şimdi yukardaki çözümlememize ülkede bir enflasyon parlaması olduğu varsayımını da katalım. Bilindiği gibi enflasyon gelecek hakkında belirsizlik yarattığı için ekonomi üzerinde ve özellikle yatırımlar, diğer vadeli işlemler, döviz kurları ve gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yapar. Enflasyonun belli bir düzenli gidiş gösterdiği durumlarda -ekonomi kendisini buna ayarlamış (uydurmuş) olacağı için- bu belirsizlik ögesinin olumsuz etkileri nisbeten az olur. Ama böyle olmaz da enflasyon zaman zaman parlamalar yaparsa bunun olumsuz etkileri daha fazla olur. Biz burada sadece döviz piyasası üzerindeki etkiye bakacağız.

Enflasyonda bir hızlanma olduğu farkedildiği zaman tasarruflarını ellerinde para olarak tutan kimseler -değer kaybına uğramamak için- bunları hemen yabancı paralara (dövize) çevirmek için döviz piyasalarına hücum ederler. Bunun üzerine piyasalarda döviz kurları hızla yükselmeye başlar. Bu yükseliş, ek talepten ötürü, enflasyon oranının üstünde olur. Sırf enflasyonun parlamasından ötürü ortaya çıkmış olan bu ek döviz talebini karşılayacak rezerv yoksa ya da ek dış kredi bulunamıyorsa, döviz kurları artmaya devam eder ve sonuçta dış alım azalacağı için ülke fakirleşmeye başlar. Bu durum devam ederse, yeni dış denge ülkenin gereğinden daha fazla fakirleştiği bir düzeyde kurulur. Hiçbir hükümetin gücü böyle olumsuz bir gidişi uzun süre göğüslemeye yetmez ve er geç piyasaya müdahale ederek serbestliği az ya da çok ölçüde sona erdirmek zorunda kalır.

V. İşte geçtiğimiz yıl ve özellikle son 5 ayda ülkemiz böyle bir enflasyon parlaması yaşamıştır. Bunun nedeni referandum ve seçimler dolayısiyle hükümetin harcamaların ipini gevşetmesi ve gerekli fiyat zamlarını da seçimlerin sonuna ertelemesidir. Bu durumu okuyucular yandaki tablolardan izleyebilirler. Burada görüleceği üzere, nisan sonu itibariyle yıllık enflasyon bu yıl % 74.5 olup, geçen yılın tam iki katıdır. Ayrıca bu artışın yarısı son 5 ayda gerçekleşmiştir. Bundan ötürüdür ki, enflasyondaki parlamanın döviz piyasalarındaki etkisini geçtiğimiz aralık ve ocak aylarında görüyoruz. Bu aylarda serbest (Tahtakale)

TABLO 1

DİE Tüketici Fiyatları Endeksi
(Yüzde artışlar)

	1988	1987	1986	1985	1984
Ocak	6.0	2.9	3.2	5.6	3.4
Şubat	5.4	2.7	1.7	3.3	1.5
Mart	7.6	3.7	1.3	4.8	3.1
Nisan	4.9	2.1	0.4	0.8	6.2
Dört aylık	26.0	12.0	6.8	15.2	15.0
Yıllık*	74.5	37.0	33.6	49.5	42.6

** Nisan ayı itibariyle.*
Kaynak: ANKA Ekonomi Bülteni, 5 Mayıs 1988

***İşte enflasyon.** Yeni yirmi bin liralık banknotlar, enflasyon oranının nice yüksek olduğunu çok iyi gösteriyor.*

TABLO 2

DİE Tüketici Fiyatları Endeksi
(Yüzde artışlar)

	1987	1986
Ocak	2.9	3.2
Şubat	2.7	1.7
Mart	3.7	1.3
Nisan	2.1	4.0
Mayıs	4.9	1.9
Haziran	-0.1	2.4
Temmuz	1.9	1.9
Ağustos	1.7	0.9
Eylül	2.9	2.4
Ekim	4.8	7.3
Kasım	6.2	2.3
Aralık	11.2	1.6
Yıllık*	5.1	30.7

** Aralık ayı itibariyle*
Kaynak: ANKA Ekonomi Bülteni, 6 Ocak 1988.

piyasadaki döviz kurları -tasarruf aracı olarak da dövize yönelinmesi nedeniyle- hızla yükselmiş ve resmi piyasa kurlarının -ki sadece enflasyondaki artışı yansıtmaktadır- önemli ölçülerde üzerine çıkmıştır. Bu durum karşısında resmi piyasada çalışan bankalar da ilan ettikleri kurlardan döviz satmamaya ya da satmak için çok yüksek komisyonlar istemeye başlamışlardır. Bu manzara ülkenin yeni bir döviz darboğazına girdiği izlenimini veriyordu. Bu durum böyle devam ettiği taktirde 24 Ocak 1980'den beri dışa açılma konusunda ne yapılmışsa yıkılıp gitmiş olacaktı. Özal Hükümeti kendisinin yıkımı da demek olan böyle bir gelişmeye elbette müsaade etmek istemezdi. Bu amaçla acilen yapılması gereken iş, sırf tasarruf aracı olarak dövize yönelmiş olan talebi azaltmak ve giderek yok etmekti. İşte Özal Hükümeti 4 Şubat'ta mevduat faizlerini yükseltip para hacmini de kısıtlayıcı diğer önlemleri alarak bunu yapmak istemiş ve bu konuda başarılı da olmuştur. Nitekim 4 Şubat'tan sonra serbest piyasadaki anormal kur artışları durmuş ve bugün iki piyasa arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Ancak ne var ki, 4 Şubat'ta alınan önlemler aynı zamanda -faizleri yükselttiği ve parayı kıtlaştırdığı için- özel sektörün yatırım yapmasını da önlemektedir. Kamu yatırımları da ayrıca kısılmış olduğundan ülkemiz bir fakirleşme sürecine sokulmuş bulunmaktadır.

VI. Yukardaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ülkemizde enflasyon olduğu sürece döviz yalnız dış ödemeleri yapmak için değil, fakat ayrıca tasarruf aracı olarak elde tutulmak için de talep edilecektir. Ülkenin, zaten normal döviz talebini karşılamakta güçlük çekerken bir de böyle gereksiz bir ek döviz talebini karşılamak zorunda kalması, açıktır ki, döviz piyasalarının serbestliğini ve dışa açılmayı bütün bütün güçleştirecektir. Böyle olunca, dışa açılmayı temel amaç olarak almış olan Özal Hükümeti için enflasyonu önleyememenin önemli bir başarısızlık sayılması gerektiği açıktır.

VII. Bu konuda son olarak şunu söylemek isterim: Serbest piyasa ekonomisi temelinde dışa açık bir ekonomik yapıya sahip olmak çok iyi bir şeydir. Buna karşı olunması düşünülemez. Ancak Türkiye henüz bu yapıda değildir. Bugünkü yapımızla dışa açılmamız ancak çok düşük bir milli gelir düzeyine inersek gerçekleşebilir. Ayrıca bizim gibi ülkelerin dışa açılmalarının dışarıya sermaye kaçmasına neden olunması gibi başka sakıncaları da vardır. Bu nedenle Türkiye'nin dışa açılma sevdasından vazgeçmesi ve döviz kazanmaya öncelik vermekle beraber döviz harcamalarını denetim altında tutan bir politika izlemesi çok daha akıllıca ve bir bakıma da zorunlu bir yoldur. ■

Dış borçlar iltifatla ödenmez

Türkiye, Özal'ın 8 yıllık ekonomik mucize içeren türküsü eşliğinde borçlarını ödeyemeyecek hale getirildi.

Devlet, belediyeler, özel sektör kuruluşları 24 Ocak kararlarından bugüne kadar dışa açılma ismi altında hesapsızca borçlanmışlardır. İç ve dış borçların "kütük" kaydının net olarak Merkez Bankası'nca bilindiği kanısında değilim.

Devlet borçları yalnız dış ülkelere değildir, devlet kendi ülkesinde vatandaşa alabildiğince borçludur.

Borçlanmada disiplin ve kontrol yoktur. Kur farklarının ve enflasyonun getirdiği yük, kamu kuruluşlarının, belediyelerin, özel sektör ve nihayet askeri borçların toplamı ne kadardır? Borç ödeme heves ve niyeti bu miktara göre ayarlanmalıdır. 8 yıllık borçlanma histerisinden sonra hükümet dış borca disiplin ve fren ihtiyacı duymuştur. Devlet Bakanı Yusuf Özal başkanlığında dış borç komitesi rastgele borçlanmayı engellemek amacıyla kesin kurallar koymuştur. Geç kalmış bu önlemlerin bundan sonraki yararı hayret! ve soru? işaretinden ibarettir. Hükümetin dışta ve içte başarı ölçüsü borç para bulup günlük hacetini görmek, vadesi gelen borçların faizini ödemek olmuştur. IMF, Dünya Bankası, OECD'nin teftiş heyetleri verdikleri raporlarla ve sözleriyle kamuoyunu ve hükümeti yanlış yolda şartlandırmışlar, çıkarlarına uygun kararlar aldırmışlardır. Onların önerilerinin Türk ekonomisine 8 yılda aldırdığı mesafe belli.

Hükümetin politikası ve bütçesi dışta ve içte borçlanmayı zorunlu hale getirmiştir. Meclisten çıkan son bütçe ve açığı ortadadır. İhracat gelirleri bu yatırım ve üretim temposuyla artmayacaktır. Dış ve iç borçların ödenip ödenmeyeceğine ise ihracat rakamlarına ve bütçeye göre karar verilecekse bu borçlar içteki ve dıştaki alacaklılar için risklidir. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri gibi borçlarını ödemeyeceğini ilan etmese bile alacaklı ülkelerle pazarlığa oturup yeni bir politika tespit etmek zorundadır. Devlet Bakanı Sayın Kahveci'nin bir derginin dış borçlarla ilgili sorularımı yanıtlarken söylediği "borcunuzu ödememeye kalkarsanız tıpkı senet mafyasında olduğu gibi adamı doğduğuna bin pişman ederler" sözüne rağmen Türkiye "pişman olma pahasına" Sayın Özal'ın 8 yıllık ekonomik mucize içeren türküsü eşliğinde borçlarını ödeyemeyecek hale getirilmiştir. Kayıtlı ve kayıtsız 5 yılda ödenecek miktar 30 milyar dolara, toplam dış borç ise 50 milyar dolara ulaşmıştır. 5 yıllık dönemde % 80'lik enflasyon mevcut ihracat ve bütçe gelirleriyle bu borçların ödenemeyeceğini Dünya Bankası, IMF ve OECD yetkilileri de biliyor olsalar ki Ankara'yı devamlı mesken tutmuşlardır. Bulduğu borçlarla dışardaki imtiyazlı kurum ve kuruluşlara olan borçların ödenmesine şartlandırılan ekonomik politika iflas etmiş Türkiye'nin dış itibarının Sayın Özal'ın şahsında arttığı balonu da sönmüştür.

Devlet borçları dış baskı, yalan, iltifatlarla ödenmeyeceğine göre, yalnız dış borçlar konusunda değil, içerdeki sınırsız devlet borçları konusunda da köklü çözüm arama ve karar saati gelmiştir. Türkiye'nin dış borçları Latin Amerika borçları seviyesine tırmanmak üzeredir. 4 Şubat kararlarının bu akıbeti engellemesi mümkün değildir, ancak geciktirir.

İşsizlik, yatırımsızlık, bütçe açığı ve nihayet enflasyonun akıl almaz hızı Türkiye açısından borç ödemeyi de imkansız hale getirmiştir. Bugünkü ekonomik tablonun sorumlusu yalnız Özal değildir. 24 Ocak kararlarının ilanından itibaren Türkiye'de aydın kamuoyu, üniversiteler, odalar hatta büyük derneğin büyük sözcüleri! Sayın Özal'ı methetmeyi, sorunları görmemezliğe gelmeyi kâr saymışlardır. Aynı milli takım, aynı formalarıyla 4 Şubat kararlarından sonra oyunlarını sergilemeye devam ediyorlar. Özal'ın alternatifsizliğini, Özal iktidarının getirdiği kargaşadan kopartıkları çıkarlara göre söyleyenler ve söyletenler perde arkasında bizzat Özal'a alternatif arama telaşındadırlar. Odalar Birliği'nin, Ticaret ve Sanayi Odaları'nın işlevini ihalesiz üstlenen Tüsiad üyeleri bile hafızaları zayıf olduğu için panik içindedirler. Holdinglerinde çalıştırdıkları sayın profesörlerin verdikleri ekonomik fetvalar, Türk ekonomisini kurtarma formülleri, kendi şirketlerini kurtarılacak noktaya getirmiştir. Bu ekonomik enkazın en az Özal kadar sorumlusu ve hissedarı yukarıda ifadeye çalıştığım kesimdir.

Borç ödemek için borç bulmak bugünkü hükümet ve politikası açısından zordur. Yatırımların durduğu, işsizliğin % 30'lara çıktığı bir ülkede borç almadan borç ödemek tehlikeli hatta imkansızdır. Borç ödemek için mevcut kaynakların transferi, yani vatandaşın cebinden 5 yılda 30 milyar dolar alıp yurt dışındaki borçların ödenmesi kalkınmakta olan, kalkınmaya mecbur olan bir ülkenin intiharıdır. Böyle bir ekonomik politika işsizlik oranını % 60'lara, enflasyonu da % 300'lere çıkartır. Peki ne olacak sorusunun cevabını 24 Ocak kararlarının ilanından itibaren Sayın Özal'ın ve her ay değişen ekonomik politikalarının avukatlığını yapan kurumlara, kuruluşlara ve kişilere sormak lazımdır. 24 Ocak kararları doğruydu da 4 Şubat kararları mı yanlış? 24 Ocak kararları Türk parasının sonunun geldiğini ifade etmiyordu da 4 Şubat kararları mı ediyor?

Bu iktidarın alternatifsizlik saplantısıyla ekonomiyi düzeltme imkanı kalmamıştır. Sayın Kahveci "pişman ederler" korkusuna ve paniğine rağmen dış ve iç borçları ödeyemeyecek bir iktidarın ve bir kabinenin üyesidir. O halde Türkiye kısa vadeli borçlarını erteleyip, alacaklılarına (onları koruyan mafyaya) orta vadeli borçları için yeni ve uzun vadeli bir ödeme planı önermek zorundadır. ■

▲Murteza Çelikel. "Özal'ın balonu söndü."

ZİRAAT BANKASI DA "BİTİRİLDİ"

ANAP'ın partileşmesi sürecinde Ziraat Bankası önemli "görevler" yaptı; bankacılık kurallarına aykırı işlemlerle milyarlarca liralık krediyi ANAP'a yakın ticaret ve sanayi "erbabına" aktardı, tahsili için de hiçbir çaba göstermedi.

Son zamanlarda Ziraat Bankası'nın yeni genel müdürü Coşkun Ulusoy'un açıklamaları basında önemli yer tutmaya başladı. Göreve başlar başlamaz tüm kredileri durduran, banka içinde tasarruf önlemleri alan ve daha önemlisi kendisinden önceki dönemi suçlayarak bundan sonra her şeyin kitabına göre yapılacağını, aldıkları krediyi ödemeyen işadamlarının üzerine gidileceğini, batık kredilerin tahsili için her yola başvurulacağını açıklayan genel müdürün bu beyanları övgüyle karşılandı. Böyle "dürüst" ve "vatansever" birinin göreve getirilmesinden duyulan memnuniyet dile getirildi. (10.4.1988 Hürriyet, Emin Çölaşan - 11.3.1988 Cumhuriyet Osman Ulagay - 27.3.1988 Sabah, Duygu Asena)

Ziraat Bankası'nın 1987 bilançosuna göre "batık kredi" tutarı en az 302.5 milyar liradır. Bu kredilerin büyük kısmı ANAP'a destek veren sanayi ve özellikle ticaret burjuvazisi üzerindedir.

Bu arada yeni genel müdürün açıklamalarından ve alacağını söylediği önlemlerden, ülkenin en büyük kamu bankasının da batma noktasına geldiği iyice ortaya çıktı.

Konumuza girmeden önce ilgisi nedeniyle bir hususa değinmemiz gerekiyor: Kapitalist sistemin candamarı olan bankaların kullandırdıkları kredileri tahsile çalışmaları son derece doğaldır. Çünkü kredilerin geri dönmesi bankaların dolayısıyle sistemin işleyişi için yaşamsal önem taşır. Sistem eğer bozulmuşsa (ki özellikle dışa bağımlı az gelişmiş ülkelerde "popülist" politikalar sonucunda sistemin işleyişi aksamakta ve uluslararası sermaye yeni ekonomik programları ve yeni kadroları "empoze" etmektedir) bankalara da çeki düzen verilmesi gerekir. Bu görev için en uygun kişiler ise "uluslararası bankacılığı" bilen, gelenekçi bürokrasinin eğilimlerini taşımayan kişilerdir.

Şimdi konumuza dönelim.

Ziraat Bankası niçin kredileri durdurma noktasına gelmiştir? Alınması söz konusu olan önlemlerin özellikleri nelerdir?

24 Ocak kararları ile getirilen pahalı kredi politikasına rağmen firmalar bankalardan kredi kullanmayı sürdürmüşlerdir. Özellikle 12 Eylül'ün getirdiği "huzur" ve "güven" ortamında Ziraat Bankası ve Anadolu Bankası başta olmak üzere kamu bankalarından geri ödenmesi mümkün olmayan krediler almışlardır. O gunku ekonomik ve siyasal ortama uygun nitelikler taşıyan bürokratların banka üst yönetimlerine getirilmiş olmaları nedeniyle bu işlemlerde bankacılık ilke ve kurallarına zerre kadar uyulmamıştır. Örneğin konkordato ilân etmiş bir firmaya dahi kredi kullandırılmasında bir sakınca görülmemiştir. (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1982 Yılı Ziraat Bankası Raporu S.198, 1983 Yılı Raporu S.260 - Halen İTO Başkanı Niyazi Adıgüzel'e ait Dokusan A.Ş.ye kullandırılan kredi)

1983 yılında iktidara gelen ANAP hükümeti de sınıfsal konumunu güçlendirmek ve seçmen tabanını genişletmek için fonlar, ihracatta vergi iadeleri, kamu ihaleleri gibi olanakları yandaşlarına akıttığı gibi kamu bankalarını da olabildiğince kullanmıştır. ANAP'ın partileşmesi olarak tanımlayabileceğimiz bu süreçte Ziraat Bankası da çok önemli "görevler" yapmıştır. Bankacılık kurallarına aykırı işlemlerle milyarlarca liralık krediyi özellikle ANAP'a yakın ticaret ve sanayi "erbabına" aktarmış, tahsili için de hiçbir çaba göstermemiştir. 1987 seçimlerinden önce iş iyice çığrından çıkmıştır. ANAP'a seçim kazandırılması için bu tür işlemlere hız verilmiş, ayrıca kırsal kesimin bireysel ve kurumsal kredi talepleri hiçbir incelemeye tâbi tutulmadan yerine getirilmiştir. Fondan ve hazineden tarıma yapılmakta olan destekleme ödemeleri Ziraat Bankası'nın kendi kaynaklarından karşılanmıştır. Sonuçta banka, memur aylıklarını bile Interbank'tan yüksek faizle borçlanmak suretiyle ödeyebilmiştir.

İşte bu nedenle yeni genel müdür göreve başlar başlamaz 18.1.1988 günü tüm kredileri durdurmuştur. Aslında malûmu ilan etmiştir. Ancak kararın mali sektör ve diğer piyasalarda yarattığı huzursuzluk, dolayısiyle politikacılarda oluşan rahatsızlık nedeniyle 28.1.1988 tarihinde kredilerin açıldığı duyurulmuştur. Oysa sadece Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan sağlanan 100 milyar lira dolayındaki bir kaynakla günün kurtarılmasına çalışılmıştır. Sonuç olarak son 8 yılda Ziraat Bankası bitirilmiştir.

Şimdi bankanın eski performansına kavuşturulması gerekmektedir. Ve yeni genel müdür bu nedenle bazı önlemler alacağını ve batık kredileri ne pahasına olursa olsun tahsil edeceğini söylemektedir. Bu konu üzerinde duralım.

Ziraat Bankası'nın 1987 yılı bilançosuna göre "batık kredi" tutarı en az 302,5 milyar liradır. (ANKA, 26.4.1988 Ekonomik Bülten) Bu kredilerin büyük kısmı ANAP'a destek veren sanayi ve özellikle ticaret burjuvazisi üzerindedir. Acaba bu kredilerin haciz, satış, tefevvüz gibi yasal yollarla ya da idari zorlamalarla tahsili mümkün müdür?

Coşkun Ulusoy'un göreve başlamasından bu yana söz konusu yöntemlerle sadece Sungurlar Isı Sanayii'nden faiz hariç 1.050.000.000.- lira "batık kredi" tahsil edilebilmiştir. (Bu firma hakkında Bankanın istihbarat birimlerince 5 yıl üstüste olumsuz rapor düzenlendiği ve vadesinde ödeyemediği 57.887.890 lira borcu olduğu halde kredi kullandırılmıştır. - Başba-

kanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ziraat Bankası 1985 yılı raporu, S. 286) Diğer firmalardan ciddi hiçbir tahsilat sağlanamamıştır. Oysa Genel Müdür Coşkun Ulusoy göreve başladığından bu yana 58.8 milyar liralık vadesi geçen krediyi tahsil ettiğini açıklamıştır. (28.3.1988, Cumhuriyet) Bu durumda sözü edilen tahsilatın bir kısmının her yıl bu aylardaki olağan tahsilat olduğu, bir kısmının da küçük ve orta çiftçilerden ve küçük tüccarlardan zor yöntemleriyle sağlandığı anlaşılmaktadır. Özetle borçlu büyük firmalar üzerindeki "batık kredi"lerden bugüne kadar ciddi herhangi bir tahsilat yapılamamıştır. Esasen son gelişmelerden sonra buna gerek de kalmayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü hükümet bu sorunu çözebilmek için Dünya Bankası'ndan % 3 faizli 250 milyon dolarlık bir kredi sağlamış bulunmaktadır. Yani uluslararası sermaye imdada yetişmiştir. (4.4.1988, Dünya) Tabii burada önemli olan bu "yardımın" bedelini kimlerin ödeyeceğidir. Kuşkumuz yoktur ki, bugüne kadar dış borçların maliyetini kimler üstlendiyse bunun faturasını eninde sonunda onlar ödeyeceklerdir. Çünkü "ekonominin gereği" budur.

Ziraat Bankasına çeki düzen verme operasyonu sınai ve ticari sermaye için böyle bir mutlu sona yaklaşırken kırsal kesim açısından durum nedir?

Bilindiği gibi 1987 seçimlerinden sonra akaryakıt, kimyevi gübre ve ilaç gibi temel tarımsal girdilere olağanüstü tutarlarda zamlar yapılmıştır. Ziraat Bankası da şubat ayı içinde 5 milyondan fazla bitkisel üretim kredilerinin ve 20 milyondan fazla bitkisel yatırım kredilerinin faizini % 45'e çıkarmış, diğer tarımsal kredilere de yaklaşık % 9-11 oranında faiz artırımı uygulamıştır. Ayrıca vadesinde ödenmeyen kredilerden % 15 oranında temerrüt faizi alacağını açıklamıştır. Bunlara ek olarak batık krediler için fon tahsis eden Dünya Bankası tarıma yapılan devlet desteğinin tümüyle kaldırılmasını ve ürün bedellerinin peşin ödenmemesini istemektedir. (27.4.1988, Dünya) Yerel seçimlerin tarihine göre bu "tavsiye"nin gereği kuşkusuz yerine getirilecektir.

Görülüyor ki ANAP hükümeti 1987 seçim öncesinde tarım kesimine aktardığı kaynakları misliyle geri alacaktır. Ziraat Bankasına çeki düzen verme operasyonunun büyük yükü tarım kesimine vurulacaktır. Yeni genel müdürün zor yöntemlerini kimlere karşı kullanacağı ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca sözünü ettiğimiz çeki düzen operasyonlarından banka çalışanlarının da nasiplerini alacakları anlaşılmaktadır. 308 Sayılı K.H.K. ile son şekli verilen sözleşmeli personel istihdamının bankadaki çalışan sayısını azaltmak için kullanılacağına kuşku yoktur.

Sonuç olarak, hükümetçe "ekonominin gereği" olarak alınan tüm önlemler emekçi sınıf ve tabakalardan sermaye sınıfına kaynak transferi amacına yöneliktir. Ziraat Bankası Genel Müdürü Coşkun Ulusoy'un sözünü ettiği önlemler de aynı sonucu verecektir. O nedenle önümüzdeki sorunun sınıfsal olduğu gerçeği gözardı edilmemeli, talan ekonomisinden sorumlu olanların tedavüle sürdüğü kişilere birtakım başka misyonlar yehmedilmemelidir... ■

İktidar, köylü düşmanı

Hüseyin Güvenç, İznik'in Demirışık köyü çiftçilerinden. Çiftçinin sıkıntıları üzerine görüşlerini aldık.

▶ Çiftçi en çok neyin sıkıntısını çekiyor?

Önce benim açımdan çiftçinin kim olduğunu söyleyeyim: Mevcut toprağıyla geçinemeyen, ekip biçtiğiyle karnını doyuramayan, hiçbir çiftçi kuruluşundan faizle de olsa kredi alamayan insanlardır bunlar.

Gelelim sıkıntı olayına. Çiftçinin sıkıntısının tarifi mümkün değildir. Çiftçi tüm tarım girdilerinin sıkıntısını çekmektedir. Çünkü alım gücü artan fiyatlar karşısında, değil yıldan yıla, günden güne gerilemektedir. Örnekleyeyim: Biliyorsunuz - biliyorsunuz derken, artan gübre fiyatları çiftçi olmayanları da hayretler içinde bıraktı da ondan diyorum - 1977 yılında kilosu 240 kuruş olan, "18.46" diye adlandırılan gübre bugün 500 liradan satılıyor. Yine 1977 senesinde kilosu 120 lira olan "Z.78" denen ilacın bugünkü fiyatı 6000 lira. Görüyorsunuz artan fiyatları. Bu ne demektir biliyor musunuz? Siyasi iktidarlar köylüyü ölüme terketmiştir.

▶ Pahalılıktan yakınıyorsunuz. Ama siz de ürününüzü eskiden olduğundan daha pahalı satmıyor musunuz?

Gelelim pahalılığa. Pahalılıktan en çok etkilenen çiftçi, yani köylüdür. Siyasi iktidarlar yasalarla köylünün örgütlenmesini sınırlamıştır. Köylünün hak aramasını tamamen tıkamıştır. Ülkenin efendisi köylüyü kendisinin hizmetkârı olarak görmektedir. Örneğin köylünün siyasi tavrını yansıtacak hiçbir derneği kurulamıyor. Çünkü yasak. 12 Eylül'den evvel Köy-Koop adı altında nisbeten ekonomik mücadelesini veren bir kuruluşu vardı. 12 Eylülcüler'in ilk hedefi bu kuruluşu kapatmak oldu. Sanki biz çiftçiler, köylüler ülkeyi bu hale getirdik. Ülkeyi batıranlar yine iktidar. Hepsi köylünün düşmanı. Bizim ürettiğimiz malın (zeytin, buğday) fiyatını siyasi iktidarlar belirliyor. Aldığımız malların fiyatlarını patronlar, holdingler belirliyor. İşte çelişki. Aklı salim herkes artık bu çelişkiyi görüyor.

▶ Ziraat Bankası ve tarım kredi kooperatifi kredilerinden yararlanıyor musunuz?

Ülkede kredi almanın biçimi belli. Siyasi iktidar yanlısı olmak gerekiyor. Adı geçen kredi kuruluşlarının yetkililerini kafakola almak gerekiyor. Yani kredi olayının resmiyeti kalmadı. Gayri resmi oldu. Yerel basından da bunun örneklerini okuyoruz. Bir de benim dikkatimi çeken şu oldu: Ziraat Bankası çiftçiye, üreticiye kredi sağlayan değil de, alıp satan tüccara yani asalak insanlara kredi verir hale geldi.

▶ Bütün bu sıkıntılardan kurtulmanın yolu sizce nedir?

Çiftçi, köylü kendi siyasi örgütünü ve ekonomik birliklerini kurmadıkça kurtuluşu mümkün değildir. Tabii bu da zor olacak. Çünkü her şey okumaktan, eğitimden geçer. Bugünkü iktidar insanımızın ilerisini görmesini yasaklamıyorsa da dolaylı yollardan engelliyor. Hâlâ yüz sene evvelkini okusunlar, aydınlanmasınlar, gericiliğin oy deposu olsunlar istiyorlar. Her şey ülkede bu kadar açık oynanıyor. ■

▼ Hüseyin Güvenç. Bir çiftçi olarak sıkıntısı büyük.

Köylü, ahırındaki ineği sattı

Adapazarı Kurudil Köyü'nden Saffet Savaş sorunlarını şöyle anlattı:

"Şu anda köylünün tüm ihtiyaçları, başta gübre, tohum, toprağı işlemek için gerekli olan traktör ve ekipman, ekim ve hasat makinaları ve bunların yedek parçalarının fiyatları son dört yılda yüzde dörtyüz arttı, köylü de bunları alıp kullanamaz hale geldi.

Köylünün sattığı malın fiyatı ise pek değişmedi. Köylünün satın aldığının fiyatı yükselip sattığının fiyatı yerinde saydığından mazot parası bulabilmek için ahırındaki ineğini satmak mecburiyetinde kaldı.

Ziraat Bankası'ndan kredi almak faiz oranlarının artmasıyla cazibesini yitirdi. Çünkü bankadan gübre kredisi alsak gübrenin kilosu faiziyle birlikte 249 liraya çıkmakta. Bu gübreyi ödemek için 3 kg. mısır satmak gerekli. Ziraat Bankası'ndan alınan diğer krediler, mesela inek kredisi alsak bir inek 6 ayda, para kuru sisteminden dolayı, 1 milyon lirayı geçmekte, faiz hariç. Bir ineğin gelirini hesap etsek, vermiş olduğu süt, yavrusuyla birlikte kendisine zor bakabiliyor ve hatta bakamıyor. Çünkü ineğin ve yavrusunun yediği sanayi yemi ve diğer kaba yemler sütten daha pahalı. Beyaz et denen tavukçuluk, son günlerde yemlerin pahalanması ve pazar bulunamamasından dolayı ve halkın alım gücünün düşmesiyle iflas etmiş durumda.

Köylünün sattığı patates, kuru fasulye, mercimek, nohut, beyaz kabak vs. yani köylünün 6 ay boyunca bir sürü masrafla ve 70 yaşındaki dedelerinden 7 yaşındaki çocuğuna kadar, yağmurda, güneşte, karda binbir güçlükle yetiştirdiği ürünler, aracılar tarafından 100 liraya alındıysa 300 liraya satılıyor. Bu da tabii Özal hükümetinin serbest piyasa ekonomisinden kaynaklanıyor". ■

▼ Köylü sıkıntıda. Altı ay boyunca bir sürü masrafla, yağmurda, güneşte binbir güçlükle çalışması işe yaramıyor.

Fotoğraf: Mustafa Türkyılmaz

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarıyla yakından ilgili konu:

TOPRAK REFORMU

Toprak dağılımındaki adaletsizlik giderilmeden kurulacak altyapı, toprakta zaten güçlü olanların daha da güçlenmesine, yoksul köylünün daha da yoksullaşmasına yol açacaktır.

Bir tarım ülkesi olan Türkiye'de toprak - insan ilişkilerini düzenleyici, toprak dağılımındaki adaletsizliği önleyici ve tarım işletmelerinin modernleştirilmesini amaçlayan bir toprak reformunun yapılması kaçınılmazdır. Aksi halde üretimi artırma ve tarımı geliştirme girişimleri kırsal kesimdeki yoksullaşmayı ve dengesizliği daha da artıracaktır.

Türkiye bir tarım ülkesidir:

1984 yılı verilerine göre 48.8 milyonluk nüfusumuzun 26.3 milyonu (% 53.7'si) kırsal alanda yaşamaktadır. 1981 köy envanter etüdlerine göre ise, Türkiye'de 86.149 yerleşim birimi vardır. Bunların 35.057'si muhtarlıktır. Köylerden 15.791'i dağınıklık özelliği göstermektedir. Köylere bağlı yerleşim birimlerinin sayısı ise 51.000'i geçmektedir. Köylerin yarısından çoğu 500'den daha az nüfusa sahiptir.

Tarım sektörünün gelişim hazı 1971-76 döneminde % 4.3, 1983 yılında % -0.2 ve 1984 yılında % 3.6 olarak gerçekleşmiştir. Tarımın ulusal gelirden aldığı pay 1977'de % 28.9 iken, 1983'te % 21.4, 1984 yılında ise % 20.9'a düşmüştür.

1983 yılı Türkiye toplam ihracatının % 18'ini tarım ürünleri oluştururken, % 24.6'sını da tarıma dayalı sanayiler oluşturmaktadır. Bu veriler bize Türkiye ekonomisinde tarımın önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Gerek sahip olunan geniş tarım toprakları, gerekse büyük işgücü Türkiye tarımı açısından bir avantaj olarak görülebilir. Açlık ve yetersiz beslenme sorunlarının ciddi boyutlara ulaştığı günümüzde, sanayileşen ülkeler tarımı modernleştirme yolunda çalışmalar yaparken bizim de mevcut olanakları değerlendirmemiz zorunlu bulunmaktadır.

Tarım İşletmeleri küçülmektedir:

Tarımsal üretimin en önemli araçlarından birisi topraktır. 1983 yılı itibariyle işlenen 28.5 milyon hektarlık tarım arazisinin sadece 3.05 milyon hektarı (% 10.7'si) sulanabilmektedir. Sulama gibi tarla içi geliştirme ve drenaj hizmetlerinin de yetersiz olduğu bir gerçektir.

Tarımda üretimin artırılması için altyapı hizmetlerinin yapılması kaçınılmazdır. Ancak, toprak dağılımındaki adaletsizlik giderilmeden, tarım işletmeleri dağınık ve küçük işletmeler yapısından kurtarılmadan yapılacak altyapı hizmetleri kırsal kesimdeki esasen güçlü kişilerin daha güçlü olmasını sağlarken; yoksul köylülerin daha çok yoksullaşmasına, ortakçılık-yarıcılık gibi ortaçağ kalıntısı tasarruf biçimlerinin artmasına ve yarı-mal sahipliği gibi mülkiyet tarzının kökleşmesine neden olacaktır. İşte bu nedenledir ki, GAP son günlerin tartışılan bir konusu haline gelmiştir.

1980 yılında tarımsal işletmelerin % 81'i 10, % 93'ü ise 20 hektardan daha küçüktür.

Tarım sayımı sonuçlarına göre 1950 yılında 2.5 milyon tarım işletmesi var iken, bu sayı 1963 yılında 3.1 milyona, 1980 yılında ise 3.5 milyona yükselmiştir. O nedenle ortalama işletme büyüklükleri de 1950 yılında 8.2 hektar iken 1980'de 6.7 hektara düşmüştür. Türkiye'de işletme sayıları artıp, ortalama işletme büyüklükleri azalırken Yunanistan, İtalya ve Fransa'da işletme sayıları azalmakta, ortalama işletme büyüklüğü artmaktadır.

Tarım İşletmeleri çok parçalı bir karakter taşımaktadır:

1970/1980 Genel Tarım Sayımı sonuçları bu savımızı doğrulamaktadır. Nitekim; tek parçadan oluşan işletmeler toplam işletmelerin 1970 yılında % 14.62'sini oluştururken, 1980'de bu oran % 9.4'e düşmüştür. 2 ve 3 parçalı işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı da 1970 yılında % 31.9 iken 1980 yılında % 26.2'ye düşmüştür. Buna karşılık aynı dönemde 4 ve 5 parçalı işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı % 21.2'den, % 22.4'e, 6-9 parçadan oluşan işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı % 19.7'den % 22.2'ye, 10 ve daha çok parçalı işletmelerin payı ise % 12.4'den % 19.7'ye yükselmiştir.

Bu durum tarım işletmelerinin çok parçalı bir özellik taşıdığını ve her geçen gün hisselilik, miras ve ipotek gibi işlemler sonucu tarım işletmelerinin daha da çok parçalandığını göstermektedir.

Topraksız çiftçi ailesi sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır:

Topraksız aileler toplam çiftçi ailesinin 1968'de % 17.5'ini, 1973'te ise % 22.3'ünü oluştururken, 1981 yılı "Köy Envanter Etüdleri"ne göre tarımla uğraşan 5 milyon 283 bin çiftçi ailesinden 1 milyon 434 bin ailenin hiç toprağı bulunmamaktadır. Araştırmaya göre son 15 yıl içinde topraksız çiftçi ailelerinin sayısına 166.000 aile eklenmiştir.

Hiç toprağı olmayan ailelerin dağılımında da bölgelere göre farklılıklar görülmektedir. Bazı illerimizde tarımla uğraşan ailelerden hiç toprağı olmayanların yüzde oranı şöyledir: Bitlis (yüzde 58), Kars (yüzde 58), Hakkari (yüzde 46), Diyarbakır (yüzde 45), Siirt (yüzde 45), Ağrı (yüzde 44), Urfa (yüzde 42), Hatay (yüzde 42)...

DPT, Sosyal Plânlama Dairesi'nin bölge

▼ *Ürün bereketli ama. Tarım topraklarının kullanımında adaletsizlik ve çağdışı mülkiyet anlayışı var.*

Fotoğraf: Hristo Tula

düzeyinde yaptığı bir gelir dağılımı araştırmasına göre; Doğu Anadolu bölgesinde tarımla uğraşan hane halkının % 90'ı geçim için yeterli toprağa sahip bulunmamaktadır. Anılan araştırmaya göre, toprakla uğraşan hane halkının Akdeniz bölgesinde % 83'ü, Karadeniz bölgesinde % 77'si, İç Anadolu bölgesinde % 78'i, Ege bölgesinde % 73'ü yeterli toprağa sahip bulunmamaktadır.

Toprak tasarruf biçiminde görülen durum önemli bir gerilik unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de ortakçılık-yarıcılık gibi ortaçağ kalıntısı bir tasarruf biçiminin hâlâ görülmesi, yarı-mal sahipliği biçimlerine rastlanması bu geriliğin birer göstergesidir.

Ortakçılık-yarıcılık ve kimi durumlarda da kiracılık; üretimi artırma çabalarını frenleyerek, üreticiyi yasal güvencelerden yoksun kılıp, yerel geleneklere ve mal sahibinin tutumuna bağlı kılarak, plânlama ve işletmecilik etkenlerini büyük ölçüde engelleyerek, toprağa yapılacak yatırımları olumsuz yönde etkileyerek üretim ilişkilerinin gelişmesine engel olmaktadır.

Türkiye tarımındaki kapitalist işletmeciliğin görece olarak geriliğinin kökeninde; toprak mülkiyeti ve kullanımında görülen dengesizliğin yanısıra tarıma yönelik kredi, sağlıklı tohum, gübre, tarımsal mücadele ilacı gibi girdilerin azlığı ve hizmetlerin düşüklüğü gibi nedenlerin de bulunduğu bir gerçektir. Şüphesiz girdi ve hizmet kullanımında geçmiş yıllara oranla önemli artışlar olmuştur. Ancak, bu konudaki veriler uluslararası ölçeklerin çok gerisinde bulunmaktadır. Esasen yetersiz olan girdilerin kullanımında da toprak dağılımındaki adaletsizliğe bağlı olarak farklılıklar mevcuttur.

Bir tarım ülkesi özelliği taşıyan Türkiye'de, tarım topraklarının kullanımında görülen adaletsizlik, çağdışı mülkiyet anlayışı; toprak-insan ilişkilerinde dengesizliğin var olduğunu, bir başka ifade ile toprak düzeninin bozuk olduğunu ortaya koymaktadır.

Öneriler: Bu sınırlı çalışma içerisinde saptamaya çalıştığımız "Türkiye'de tarım toprakları ile ilgili sorunlar"ın ülkenin ekonomik ve siyasal sorunlarından kaynaklandığı açıktır. Durum, böyle olunca mevcut sorunların çözümü de şüphesiz Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarının çözümüyle yakından ilgilidir. Bu konuda yapılan çalışmaların ve ülkemiz gerçeklerinin ışığı altında aşağıdaki önlemlerin alınması zorunludur.

1- Mevcut tarım arazilerinin kadastro çalışmaları tamamlanarak tarım işletmelerinin büyüklük, parçalanma ve mülkiyet durumlarının sağlıklı olarak saptanması,

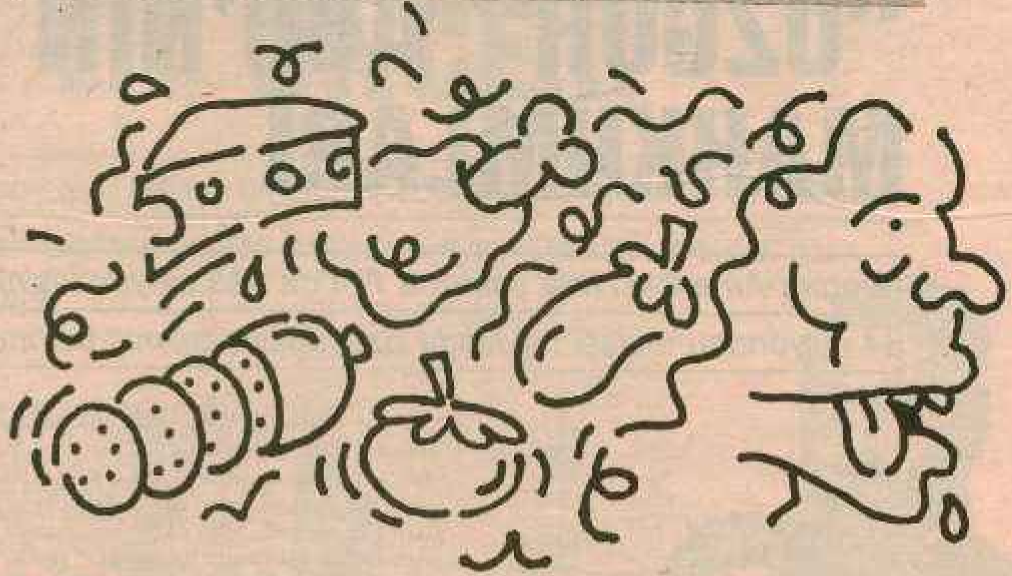
2- Tarım topraklarının verimlilik esası dikkate alınarak sağlıklı bir "demokratik toprak reformu" yapılması,

3- Demokratik tarım kooperatiflerinin kurulması ve geliştirilmesi, reform sırasında ve reform sonrasında, kooperatiflerini; tedarik, üretim, değerlendirme, pazarlama.. gibi konularda önemli işlevler görecek bir yapıya kavuşturulması,

4- İşletmelerin miras yoluyla küçülmesini, parçalanmasını ve dağılmasını önlemeye yönelik miras hukukunda gerekli değişikliğin yapılması,

5- Kamu hizmetlerinde kaybı önlemek amacıyla yerleşim birimlerinde toplulaştırmaya önem verilmesi... ■

SÖZÜM SANADIR

"Bunalım geçiriyorum"

Eşinin bir ilaç fabrikasında işçi olduğunu ve 200 bin lira aylık aldığını söyleyen 18 yıllık evli ve 4 çocuk annesi Necmiye Dal, 100 bin lira ev kirası ödediklerini söyledi. Ay sonunu borçla getirdiklerini ve şu anda bakkala en az 300 bin lira borçlarının olduğunu belirten Necmiye hanım şöyle konuştu:

"Genellikle çorba, pilav, makarna, patates gibi etsiz yemekler yiyoruz. Çoluk çocuk toplanıp şöyle doyasıya etli bir yemek yemeye hasretiz. Sana yağının paketi bile 500 lira. Bakkala borcumuz 300 bin lirayı geçti. Eve ne zamandır sucuk, pastırma gibi yiyecekler de girmedi. Meyve alamıyoruz. Ay sonunu borçla getiriyoruz. Çocuklar sefil kalıyor. Hele küçükler yoktan anlamıyor. Ben de bunalım geçiriyorum."

Tarih 6 Mayıs 1988. Günlerden cuma.

Sabah, Milliyet gazetesini açtım. Manşeti "ET SOFRAMIZDAN KALKTI".

Ev kadınları ile bir açık oturum yapılmış. Özeti manşet olmuş.

Düşündüm. Başbakan bu haberi yorumlasa ne derdi? Buldum da.

"Olabilir. Tabii, olabilir. Kalkınıyoruz. Türkiye tarihinin en büyük kalkınma dönemini yaşıyor. Her şeyin fiyatı ekonominin gereği olacak. Bazıları ucuzdur, bazıları pahalı. Kalabalık aileler ucuz gıdaları tercih edecektir. Herkes et yerse, patatesi kim yiyecek? Hem patates üreticisini perişan mı edeceğiz? Bilgiler de sürekli yenileniyor. Bakın, mercimeğin etin yerini tuttuğunu duymadınız mı? Bakkala borç yapmışlar. Ne kadarmış? 300 bin lira. Gördünüz mü kredi itibarını. Önemli olan borç değil, o borcu alabilmektir. Bu bir itibar meselesidir. Netice itibariyle fevkaladelik yok. Durum gayet normaldir. Daha da normal olacaktır."

Bu yorumun Necmiye Dal ailesinin beslenmesine yararı olmaz ama, dinleyenlere yararı olur, sakinleşirler. Kafaları karışır, "meselenin öteki yüzü"nü görürler ve sakinleşirler.

Geçen günlerde "Felsefenin Sefaleti"ni karıştırıyorum. Bu konuyu açıklayan bir bölümü yeniden okudum:

"Pamuk, patates ve alkol neden burjuva toplumunun eksenidirler? Çünkü bunları üretmek için gerekli emek en düşük miktardadır ve bundan ötürü, bunlar en düşük fiyatlara sahiptirler. Azami tüketimi neden asgari fiyatlar belirler? Bunun nedeni, bu nesnelerin mutlak yararlılıklarının, yaradılışlarından gelen yararlılıklarının, işçi olarak insanın değil de, insan olarak işçinin gereksinmelerine en yararlı biçimde uygun düşmeleri olmasın sakın? Hayır, bunun nedeni, sefalet üzerine kurulu bir toplumda, en bayağı ürünlerin en büyük sayıda kullanılma önceliğine sahip olmalarıdır.

Şimdi tutup da, maliyeti en düşük şeyler daha çok kullanılıyor diye, bunların daha yararlı olduklarını söylemek, düşük üretim maliyeti yüzünden alkolün yaygın bir biçimde kullanılması onun yararlılığının en kesin kanıtıdır demek olur; bu proletere patatesin kendisi için etten daha sağlıklı olduğunu söylemektir; bu yürürlükteki düzeni kabullenmektir; kısacası bu, içyüzünü anlamadığımız bir toplumu M.Proudhon ile birlikte savunmaktır."

Durdum, düşündüm.

"Patatesin etten daha sağlıklı olduğunu söylemek." Mercimek kampanyasını düşündüm. Etten de sağlıklıydı. Kolesterol yapmıyordu. Aman da ne çeşidi vardı aman.

1846 yılından 1988'i görebilmek.

Necmiye Dal bunları bilmez.

Necmiye Dal bunları bilmesin diye kitaplar yasaklanır, örgütler yasaklanır, politika tu kaka edilir.

Necmiye Dal bunları bilmesin diye insanlar dövülür, insanlar öldürülür.

Necmiye Dal "bunalım geçiriyorum" diyor.

Necmiye Dal sigortalı eşidir. Çok bunalırsa sigorta hastanesine gider, orada "Sinir ve ruh hastalıkları" bölümüne gider, doktora "bunalım geçiriyorum" der, doktor da onu dinler, reçetesini yazar, bir trankilizan verir. Necmiye Dal ilacını içer, biraz uyuşuk ama rahatlamış olarak makarnasını, patatesini pişirir, çocuklarına yedirir. ■

Amerika, Amerika-3

"ÖZGÜR" ABD'NİN MAHKÛMLARI

Reagan Amerikası'nda yalnızca FBI'da 183 milyon kişinin parmak izi kayıtları var ve 34 milyondan fazlası hakkında özel dosya açılmış bulunuyor.

Greve giden işçilerle başı dertte olan Redding Valley kömür madenleri sahibi Franklin Gowen, karşılığında 100 bin dolar ödeyeceği bir istekte bulunmak üzere Pinkerton Dedektiflik Bürosu'nun kapısını çaldığında yıl 1873'tü. Pinkerton'un en iyi ajanlarından biri olan James McKenna (asıl adı James McParlan) isteği yerine getirmek üzere kolları sıvadı. Grevcilerin arasına karıştı, onların güvenini kazanmakla kalmadı, grevin başını çekenler arasına katıldı ve "zamanı gelince" polisle kanlı bir çatışmayı provoke etti. Sonuçta yirmi işçi önderi terör yaratmak, bölgede açlığa ve işsizliğe neden olmak suçlamasıyla mahkemeye çıkarıldığında, savcılığın baş tanığı olarak karşılarında McKenna'yı buldular. Sonuç: Yirmi madenci darağacına gönderildi.

"Frame-up" (yani komplo) yöntemini Amerikan burjuvazisi o günden bu yana geliştirerek sürdürdü; devlet eliyle çok daha örgütlü biçimler kazandırdı. Bugün "frame-up"da nice Pinkertonlar'ın eline su dökemeyeceği Federal Araştırma Bürosu (FBI), Adalet bakanlığı'na bağlı olarak 1908 yılında kuruldu. Hedefi daha başından belliydi: ırkçılığa, ulusal ve sosyal baskıya karşı mücadele eden kim varsa, onun başına çorap örmek, ne yapıp edip susturmak. Ülkede yaşayanların nefesini kelimenin tam anlamıyla dinleyen FBI'ın bugüne dek burnunu sokmadığı delik, girmediği kılık kalmadı denebilir. 1920'lerde Sacco ve Vanzetti olayı, soğuk savaş döneminin iğrenç komploları ve 1951'de tezgâhlanan Rosenbergler davası, 1968'de Martin Luther King'in katli gibi olaylarda aysbergin ucu zaman zaman görünse de, FBI'ın faaliyetlerinin gerçek boyutunu kestirebilmek güç. Bir Senato komisyonu açıklamasına göre (ki sınırlı verileri yansıtıyor) FBI, 1956-70 yılları arasında demokrat kişi ve kuruluşlara karşı 2370 operasyon gerçekleştirdi. Bu operasyonlarda Mafyadan Ku Klux Klan'a kadar çeşitli işbirlikleri sergileniyordu. Örneğin 1984 baharında North Carolina eyalet mahkemesi ırkçılığa karşı gösteriye katılan beş kişiyi öldürmekten sanık neonazi ve Ku Klux Klan üyesi dokuz kişiyi beraat ettirdi. Sanıklardan ikisi FBI ajanıydı. 1985 Ekim'inde Tucson, Arizona'da hükümetin tutmadığı, "yanlış" El Salvadorlular'ı himaye ettikleri için yargılanan onbir rahip ise mahkûm oldu. FBI-CIA ajanları kilise falan demeyip, din adamlarının arasına karışmış, toplantıları teybe kaydetmiş, bir "frame-up" daha tamamlanmıştı. 1985'lerde Amerikan yurttaşlarını gözetmek ve "kriminal"leştirmek için yılda en az 200 milyon dolar harcanır olmuştu.

▲ **Picasso ve Rosenbergler.** *Tam 37 yıl önce Ethel ve Julius Rosenberg ABD'de elektrikli sandalyeye gönderilmişler, Picasso'nun yaptığı desenler de L'Humanite Dimanche gazetesinde yayımlanmıştır.*

"Uluslararası terörizme" savaş açan Reagan yönetiminin ABD'deki "terörizm"e göz yumması beklenemezdi. Nitekim insan haklarına demokratik hak ve özgürlüklere yönelik saldırılar derhal yoğunlaştı. Saldırının bir yönü var olan hakların budanması, özellikle işçi sınıfına, siyahlara, etnik azınlıklara, kadınlara ve basına yönelik baskıların artırılması oldu. Bu arada FBI ve diğer gizli-açık istihbarat örgütlerinin "çalışma alanı" genişletildi. Örneğin elektronik gözleme ve dinleme yapan Ulusal Güvenlik Örgütü'nün (NSA) kişi dokunulmazlığını yok eden bu türden faaliyetleri 1982'de Yüksek Mahkeme kararıyla yasallaştı. FBI, tanınan yetkilerle hepten zincirden boşanırken, CIA'ya ilk kez 1981'de ABD topraklarında **"covert action"** (gizli eylem) izni resmen çıktı. CIA'nın Amerikan halkını hedef alan bu "kirli savaşları"na Pentagon da resmen katılabilecekti. 1984'lerde ise sendikacılardan, savaş aleyhtarlarına "istenmeyen unsurlar"ı doldurmak üzere 200 bin kişilik on büyük toplama kampı açılmasının öngörülmesi bu histerinin bir doruğunu oluşturdu. İdari ve cezai soruşturma ve yargılama sınırları da alabildiğine keyfilikle genişletildi. Örneğin savaş aleyhtarı bir toplantı öncesinde grubun kendi içinde yaptığı bir tartışmada "oturma eylemi" öneren bir kişi, bu önerisi kabul edilmeyip, uygulanmasa da, daha sonra "tahrik" suçundan tutuklanabilir hale geldi. Bir başka uygulama ise Yüksek Mahkeme'nin polise anonim ihbarlara dayanarak tevkif yetkisi tanımasıdır. "İstenmeyen" kişi ya da kişiler için anonim bir ihbar (ki böyle bir ihbar olmasa da olur) süresiz bir tutuklanmanın başlangıcı olabilmektedir. Vietnam savaşı döneminden bu yana en yaygın baskı uygulamalarına tanık olunan Reagan Amerikası'nda yalnızca FBI'da 183 milyon kişinin parmak izi kayıtları var ve 34 milyondan fazlası hakkında da özel dosya açılmış bulunuyor. FBI, ya da yaygın adıyla G-Men (Hükümetin Adamları) her an, her yerde işbaşında.

Görüntüyü pekiştirmek üzere bir tören haberi aktaralım: 1984 Mart'ında Ronald Reagan Beyaz Saray'da biraraya gelmiş bir gruba, yaptığı yararlı hizmetlerden ötürü "özgürlük madalyası" dağıtıyor. Bu madalyayı "hak eden"lerden biri 23 yıl önce ölmüş. Reagan onun adından övgüyle söz ediyor ve onu "siyasi görüşlerimin babası" diye tanımlıyor. Bu övgülere mazhar olan kişi Whittaker Chambers'dır, yani soğuk savaş döneminin en namlı ajan-provokatörü olan Chambers!

Leonard Peltier adını hiç duydunuz mu? Amerikan Kızılderili Hareketi'nin (AIM) önde gelen isimlerindendir. Şubat 1973'te Wounded Knee'de FBI ajanlarının, polisin 71 günlük kuşatmasına karşı kırılamayan kızılderili direnişinin ardından, "gereği düşünülmüş", Peltier 1975'te kızılderili rezervasyonuna düzenlenen bir saldırı sırasında iki sivil FBI ajanının öldürülmesi olayıyla ilgili olarak tutuklanıp, 1977'de mahkûm edilmiştir. Yargılamanın ne denli dayanaksız olduğunun ortaya çıkması "tanıklar"ın işkence ve ölüm tehdidi ile istenilen ifadeyi verdiklerini açıklamaları, sonucu değiştirmemiştir. Peltier onbir yıldır hapistedir, gözleri neredeyse göremez halde, ağır hastadır. O Washington'un siyasi mahkûmlarından biridir.

Peki Helen Woodson'un adını işittiniz mi? Missouri eyaletinde savaşa karşı protestoda bulunmak üzere bir askeri us alanına girdiği için Mart 1985'te 18 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Ya savaşa karşı protesto eylemlerinde, direnişlerde yer aldıkları için yargılanan "Orlando 8'lisi", "Kansas 4'lüsü", "Syracuse 7'lisi"nden haberiniz oldu mu? US Steel Corporation adlı çelik tekelinin işçi çıkarmasına karşı çıkan rahip Douglas Roth'un din adamlığı kariyerine son verildiği gibi, hapse atıldığını biliyor musunuz? Alabama'da siyahların seçmen kütüğüne kaydedilmesi için yoğun çaba gösteren Spiner Gordon da kendisini hapiste buldu. (Alabama'da 1980'de Reagan'ın rakibine yaptığı oy farkı 17.462, aynı seçimde kayıtlı olmayan siyah seçmen sayısı ise 272 bindi). Afro-Amerikalılar'dan Porto Rikolulara ABD'deki daha nice siyasi mahkûmun akıbetinden haberdar mısınız? Amerikan malı "özgürlük" ambalajının ardında onların acıları yatıyor. ■

1838 İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşması

YÜZ ELLİ YIL ÖNCE...

Palmerston'un ağzından "...hiçbir geri kalmış ülkenin Avrupa sanayi devriminin etkilerini önlemeye hakkı yoktur..." diyen İngiltere, 1838 antlaşmasıyla, Osmanlı Devleti'nin geriye sayış sürecini fiilen başlattı.

▲ Palmerston (solda) ve Mustafa Reşid Paşa. *1838 antlaşmasının imzalanmasında önemli rolleri oldu.*

Yüz elli yıl önce, bugünlerde, İstanbul'da Mustafa Reşit Paşa'nın Baltalimanı'ndaki konağında Osmanlı Devleti'nin kaderini yakından ilgilendiren çok önemli görüşmeler sürüyordu...

İmzalanacağı hep bilinen, ancak tarihi ve kimi küçük ayrıntıları üzerine kesin karar verilemiyen ünlü İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşması, sonunda 16 Ağustos 1838 tarihinde - ve II. Mahmut'un, "devletin şanına uygun olmasını" özellikle tembihlediği biçimde Reşit Paşa ile İngiltere'nin İstanbul elçisi Ponsoby arasında imza edilmiş. Ve bu tarihsel belge ayrıca, 8 Ekim 1838'de Kraliçe Victoria, Kasım 1838 başlarında da II. Mahmud tarafından onaylanmıştır...

Sanayi devrimini gerçekleştirdikten sonra, vahşi bir sosyal Darwinist yöntemle, özellikle Güneye ve Doğuya doğru yayılma sürecine giren ve bizzat hükümet başkanları Palmerston'ın ağzından, "...hiç bir geri kalmış ülkenin Avrupa sanayi devriminin etkilerini önlemeye hakkı yoktur..." diyen İngiltere, bu ticaret antlaşmasıyla, Osmanlı Devleti'nin çöküşünün geriye sayış sürecini fiilen başlatmıştır...

Bundan sonraki, Osmanlı Devleti'nin ne zaman yıkılacağı sorunu - bu konuda kimsenin pek de acelesi olmadığından- tıpkı ticaret antlaşmasının ayrıntılarında olduğu gibi, olayların iç dinamiğinin mantığına bırakılmıştır...

Ancak, burada soruyu başka türlü koymak da olasıdır. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısından ve de özellikle, onsekizinci yüzyılın başından itibaren zaten ciddi ve kayda değer olgu olarak bir Osmanlı ekonomisi ve devlet gücünden söz etmenin oldukça zorlaşmasına karşın, nasıl olmuş da Osmanlı Devleti'nin yıkılışı bu denli uzamıştı...

Burada, dış güçlerin ince politik denge hesaplarını bir yana bırakırsak, asıl önemli olguyu, devletin özünü, temel alt ve üst yapısını oluşturan ve değişime-dönüşüme karşı olağanüstü dirençli Doğu düzenlerine özgü üretim tarzlarında aramak gerekir. Dünyadan ve birbirlerinden habersiz ve bağımsız (görece), kendi kendilerine yeterli onbinlerce köyden ve milyonlarca köylüden oluşan bu yapı, varlığını daha uzun süreler koruyabilmiştir. Bu yapı, kimi kalıntıları ve geleneksel mantığı ile bugün de tümüyle ortadan kalkmamıştır. Özellikle, bu yapının ürettiği insan malzemesi günümüzün en temel sorunudur...

Marx, Grundrisse'de, maymun anatomisi insan anatomisine öngelmesine karşın ancak insan anatomisi öğrenildikten sonra maymun anatomisi daha ayrıntılı kavranabilir, diye yazmıştır. Bizler de, belki ancak günümüz koşullarında, 1838 İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşması'nı, "kahrolsun emperyalizm" edebiyatının ötesinde biraz daha serinkanlı tartışabilir ve kavrayabiliriz...

Nedir bu antlaşmanın ve sonraki "Muharrem Kararnamesi"nin, İzmir İktisat Kongresi'nin, ve sonrakilerin tarihsel niteliği? Ne getirip ne götürmüşlerdir bunlar?...

Bu konuda elimizdeki tek ve önemli ayraç ölçü, tarihsel materyalizmin belirlediği "sosyo - ekonomik formasyon" tanımlamasıdır... Buna göre, 1838 Ticaret Antlaşması'nın başlıca dönüm noktalarından birini oluşturduğu bir süreç içinde, sanayi devrimiyle ortaya çıkan kapitalist sosyo - ekonomik formasyon ile binlerce yıllık değişmezi simgeleyen Doğu despotizmi tarihsel olarak kaçınılmaz bir biçimde karşı karşıya gelmişler. Emri hak vaki olmuş. Kapitalizm, Doğu despotizmini özümlemeye başlamıştır. Gerçekte, onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında, bunun tersinin, bir Doğu despotizminin kendi içinde evrimleşip, kapitalizm uğrağını aşıp, daha bir üst düzeydeki sosyalist sosyo-ekonomik formasyona ulaşmasının olanaksızlığını, Marx'ın 1881'de Vera Zasuliç'e yazdığı mektupların metodolojik özünden kestirmek zor değildir...

Bu tarihten sonra, dinazorlaşmış bu battal Osmanlı düzeni çırpına çırpına kapitalistleşmeye çalışmış. Ancak bu tarihsel süreç günümüzde bile bir türlü sona ermemiş; görece dingin bir konuma gelememiştir...

Fakat gene bu süreç içinde, bir Doğu despotizminde ilk kez, Batı metropol kapitalizmine bağlı bir perifer kapitalizmi ile birlikte, - Doğu düzenlerine özgü tüm olumsuzlukları içinde taşıyan - bir aydınlanma dönemi hareketi başlamıştır. Baltalimanı antlaşmasını bizzat imzalayan ve Sultana imzalatan Mustafa Reşit Paşa, aynı zamanda Şinasi'yi de Fransa'ya göndermiştir.

Bugünün demokratlaşma - aydınlanma hareketinin ilk öncüleri olan Yeni Osmanlılar kuşağı, hemen hemen tümüyle bu antlaşmanın ve bunu izleyen Tanzimat döneminin koşulları içinde biçimlenmeye başlamışlardır.

Kanımızca, "siyah-beyaz ressamlığını" bir yana bırakıp, elimizdeki malzemenin tarihsel bir dökümünü yapmanın ve olayları böylesi bir bütünlük içinde algılayıp işlemenin zamanı çoktan geldi.

Gerçekliği tanımlama adına çizilen gereksiz karagörüntüler, pek çok iyi niyetli ortalama insanı (çok kez de haksız yere) daha da umutsuzlaştırıp, kendilerine ve dünyaya karşı güvenlerini yitirip resmi ideolojilerin "şatolarının" denetimine girmelerine ve içtenlikle ve tümüyle teslim olmalarına neden olmaktadır. Oysa, durum bu denli olumsuz değildir. Tersine, oyun ilk kez kurallarına uygun olarak oynanmaya başlamıştır. Ancak zikzaklar büyüktür. Örnekleri tüm dünyada görüldüğü gibi, güdük çapsız perifer kapitalist düzenlerin büyük soluklu atılımlar yapması zordur. Bağışlanmaz, ancak bir anlamda anlaşılabilir bir şeydir bu... Fakat anlaşılmasında asıl zorluk çekilen, Yeni Osmanlılardan günümüze, onlarca kuşaklık, bu denli evrensel ve bölgesel deney-bilgi- kültür birikimleriyle donanmış aydınların demokratların, nasıl olup da hâlâ gözlerindeki at gözlüklerini çıkaramamaları , seviyesiz entrikalardan vazgeçememeleri, kendilerine çevrelerine, dünyaya geniş açılı bakamamaları ve sağlıklı bir biçimde biraraya gelememeleridir...

Günümüzün evrensel ve bölgesel olanakları, değil yüzyıl, onyıl öncesininkinden bile çok farklıdır. Dünyayı daha yakından ve daha doğru kavramada ciddi metodolojik kazanımlar sağlanmış ya da en azından bu sürece girilmiştir... Bugün, militarizmden, hatta salt uzayın militarizasyonundan vazgeçilmesi koşuluyla, kapitalizmin gereksinmelerine olanak sağlıyacak kimi desteklenmelerin tartışma konusu yapılabildiği bir mantık düzeyine gelinmiştir... Bütün bunlara karşın, bizdeki bunca nesnel ve tinsel birikimin biraraya gelmesi nasıl mümkün olamamaktadır? İşte bunu anlamak gerçekten oldukça zordur. Yoksa gereğinden fazla mı "kahrolsun kapitalizm" diye bağırdık da, şimdi değişen koşullarda hepten şaşkına döndük...

Marx'ın, Kapital'in önsözüne 1867'de yazdıklarını bulunduğumuz koşullara göre değiştirip yeniden söylemeye çalışırsak; bizler, salt 1838 Baltalimanı antlaşmasının imzalanmasının, topluluğun kapitalizme teslim edilmesinin değil; bununla birlikte, böylesi bir antlaşmanın çok daha önce imzalanmamış olmasının, salt ölülerin değil, günümüzün yaşayan kimi aydınların, demokratların ve kimi solcu önderlerin hatalarının acılarını çekiyoruz... ■

1 MAYIS DERSLERİ

Bu yıldan iyi dersler çıkarmayı bilirsek, gelecek yıllardaki 1 Mayıslar'ın işçilerin gerçek bir mücadele ve dayanışma günü, gerçek bir işçi bayramı olarak Taksim'de yığınsal şekilde kutlanmasının önüne hiçbir güç geçemez.

Bu yılın 1 Mayıs'ı da arkada kaldı. Artık olaylara şöyle bir bakıp değerlendirmesini yapabiliriz. Gerçi "teker kırıldıktan sonra yol gösteren çok olurmuş" ama bizim niyetimiz o değil. Kaldı ki daha baştan şunu belirterek konuya girmekte yarar umuyoruz; bu yıl 1 Mayıs işçi bayramını kutlanmış kabul ediyoruz. Bu birkaç bakımdan böyle. Bir kere 12 Eylül 1980'den bu yana alanlara, sokağa taşınan ilk 1 Mayıs kutlaması bu yıl oldu. Varsın Taksim meydanında kutlama yapılamamış olsun. Varsın kolluk kuvvetleri Sıraselviler ve İstiklal caddesi boyunca Taksim'e doğru yürüyüşe geçenleri dağıtmış veya toplamış hatta tutuklamış olsun. Bunun çok büyük bir önemi yoktur. Kutlama alanlara taşınmıştır ve bu yıldan iyi dersler çıkarmayı bilirsek, gelecek yıllardaki 1 Mayıs'ların işçilerin gerçek bir mücadele ve dayanışma günü, gerçek bir işçi bayramı olarak Taksim'de yığınsal bir şekilde kutlanmasının önüne hiçbir güç geçemez. Ve böylelikle de 1 Mayıs İşçi Bayramı'nı kutlama hakkı, burjuvaziden söke söke alınmış bir hak olur. Bu hakkı da işçi sınıfı bir defa ele geçirdi mi kimse artık onun elinden alamaz.

Zaten dünyanın hiçbir yerinde emekçilerin mücadele ederek kazandıkları haklarının kolaylıkla ellerinden alınabildiği görülmemiştir. Türkiye'de de olaylar bu yönde gelişmektedir. Yaşayıp birlikte göreceğiz diyelim ve şimdi son 1 Mayıs İşçi Bayramı öncesi ile sonrasını gözden geçirelim.

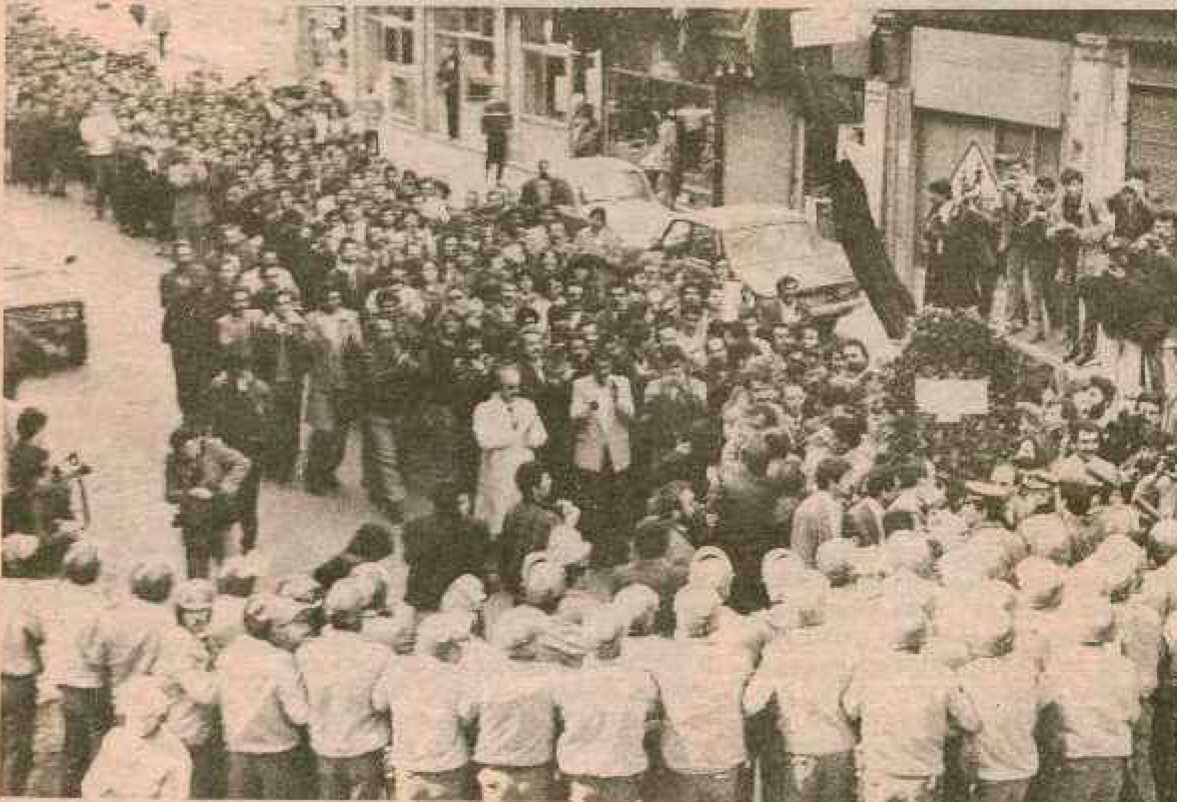
Bu yılki 1 Mayıs kutlaması, bildiğimiz kadarıyla daha Mart ayında çeşitli çevreler tarafından ele alındı. Sendikalar arasında bir dizi temaslar oldu. Türk-İş'e bağlı bazı sendikalarla bazı bağımsız sendikalar kutlamalar için hazır olduklarını ve çeşitli girişimlere başlayacaklarını bildirdiler. Bazı siyasi dergiler de 1 Mayıs kutlamaları için biraraya geldiler. Bu arada DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının konuyu değerlendirdikleri öğrenildi. Ve nihayet altı sendika İstanbul'da bir miting için vilayete başvurdu. Hükümetin 1 Mayıs'ın kutlanmasına izin vermeyeceği kısa zamanda belli oldu. Buna rağmen kutlama girişimleri dirençle sürdü. Altı sendikanın vilayet binası önünde yaptığı basın toplantısının polis zoruyla engellenmesinden ve dağıtılmasından sonra aynı sendikalar gazetelere ilan vererek 1 Mayıs'ı kutlayacaklarını ilan ettiler. Bu girişimi yüzlerce işçi, aydın ilan vererek onayladı. Bunlar 1 Mayıs'ı Taksim meydanında kutlamaya giden yolda kuşkusuz olumlu bir adım oldu.

İşçilerin uluslararası birlik dayanışma gününe yaklaşırken ilk olumsuzluk "bombalı pankart asma" olaylarıyla ortaya çıktı. Bu bizce 1 Mayıs 1988 kutlamasına leke düşüren, onu provoke eden bir gelişmeydi.

Bu sırada DİSK Genel Başkanı olarak SHP İstanbul Milletvekili Abdullah Baştürk'ün 1 Mayıs günü Bakırköy'de Zafer Sineması'nda bir basın toplantısı düzenleyeceği duyuldu. Altı sendika başkanı bu basın toplantısına katılacaklarını açıkladı. İkinci olumsuzluk bir bölünme şeklinde bu sırada ortaya çıktı. Bazı siyasi dergiler Baştürk'ün toplantıyı Taksim yerine Bakırköy'de yapması, basın toplantısında dergi temsilcilerine söz verilmemesi gibi gerekçelerle bu basın toplantısına katılmayacaklarını, aynı gün aynı saatte Taksim'deki Emek İnşaat'ta grev halindeki işçileri ziyaret edeceklerini bildirdiler.

Zafer Sineması sahibinin "iyi saatte olsunlar" tarafından korkutulup basın toplantısının engellenmesinden sonra Baştürk ve bazı SHP milletvekillerinin SHP'nin Sıraselviler'deki il merkezinde toplanıp, Taksim'e yürüyecekleri öğrenildi. Sendikalar da 1 Mayıs 1977 şehitlerinin anısı için kırmızı karanfil buketlerini Taksim alanına bırakmaya karar verdiler. Nitekim sabahın erken saatlerinden itibaren insanlar SHP İl Binası ve Emek Sineması önünde birikmeye başladı. Kolluk kuvvetleri ise meydanı ve meydana açılan yolları tuttu. Saat on ile on otuz arasında Taksim alanına doğru yürüyüşe geçen her iki gruba da polis saldırdı. Yüze yakın insan dövüle dövüle gözaltına alındı. Elliye yakın erkek ve kadın yaralandı.

Şayet 1 Mayıs 1989'u işçi sınıfına yaraşır bir şekilde kutlamak istiyorsak, 1988'den dersler çıkarmalıyız dedik... Şimdi bu dersleri şöyle bir özetleyelim.

▼ **Taksim'e doğru.** *1 Mayıs 1988 Pazar günü, Sıraselviler'de toplananlar alkışlarla yürüdü. Ama "çevik kuvvet" de hazırdı.*

Birinci ders

İşe bombalı pankart asarak "kutlamaya katılanlardan" başlayalım.. Ve hemen söy-

leyelim ki, 1 Mayıs için bombalı pankart asmanın ne işçi sınıfı mücadelesi ile ne devrimcilikle, hatta ne de solculukla ilgisi vardır. Burjuvazi bu tür "polisiye vakalardan" korkmayacağı gibi bilakis memnun da olur. Çünkü bu, onun terörize etmeyi isteyip de başaramadığı kitlelerin, meydanlardan, 1 Mayıs kutlamalarından uzak durmasına neden olur.

Dedik ya, biz bu işi yapanların 'sol'cular olduğunu bile sanmıyoruz. Bir an için gerçekten bu eylemlerin denildiği gibi 1 Mayıs 1977'nin 'intikamının alınması' amacı ile yapıldığını düşünelim. İntikamcılık işçi sınıfı dışı, solculuk dışı bir marazdır ve bilim tarafından mahkûm edilmiştir. Rövanşizme karşı mücadele, burjuvazinin içimize soktuğu çeşitli sapmalara karşı mücadele gibi ele alınır. Solcuyum diyen insan bunu bilmez olur mu?

Bombalı pankart asmak en azından son sekiz yılda hemen hemen her allahın günü televizyon ekranları aracılığı ile evimize kadar giren İran ve Filistin halkının verdiği mücadeleyi hiç dikkate almamak, onların savaşından hiçbir şey öğrenmemek, televizyon ekranına 'öküzün trene baktığı gibi bakmak' demektir. Haydi, Şahı devirmek için ayağa kalkan İranlılar'ın tabutlarını omzuna alıp yürüyüşe çıktığını "bugün gösteride ölürsem beni bu tabuta koyup öyle gömün" dediğini duymadınız, görmediniz diyelim. Yüz elli gündür, İsrail siyonist askerlerine karşı taşla, sapanla dövüşen Filistinliler'i de mi görmediniz? Filistinliler'de Sam füzesinden TS-174 tankına kadar her türlü silahın olduğunu da bilmiyor musunuz? Demek ki, önemli olan silah sahibi olmak veya o silahı yerli yersiz kullanıp durmak değilmiş. Kitlelerin gücünden daha büyük bir silah yokmuş! Amacı uğruna ölümü göze alıp ayağa kalkarak harekete geçmiş kitle mücadelesi atom bombasından, hidrojen bombasından daha tehlikeli imiş!

1 Mayıs'a iki gün kala, bombalı pankart asıp oraya dinamit koyanların, 1 Mayıs'ın Taksim meydanında daha geniş katılımla yapılmasını dinamitledikleri, kitle mücadelesine bomba koydukları, ne zaman anlaşılacak?

Bölücülük

Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının, Bakırköy'de bir sinema salonunda, basın toplantısı yapmalarını gerekçe gösterip, bu kararı beğenmeme bahanesiyle 1 Mayıs güçlerini bölme meselesine gelelim. Evet, bazı siyasi dergilerin ve bağımsız sendikaların, bu amaçla yaptıkları, açıkça bölücülük olmuştur. "1 Mayıs 1988'de, Taksim'e yakın Emek İnşaat'taki grevci işçileri ziyaret etmek ve oradan alana çıkmak amacı ile de olsa yapılan iş, bölücülüktür. Güç dağıtmak, kitleler için hedef şaşırtmaktır. Onları kararsızlığa itmektir.

Şunu iyi bilelim. 1 Mayıs İŞÇİ BAYRAMI'DIR. Ve dünyanın her yanında işçilerin sendikal örgütleri tarafından kutlanır. Türkiye'de hem Türk-İş'in üst yönetiminin 1 Mayıs'a ilişkin haince tavrını bileceksin, Türkiye işçi sınıfını DİSK'in temsil ettiğini söyleyeceksin, DİSK'in kapatılmadığını, düşmana inat yeniden faaliyete geçeceğini iddia edeceksin, hem de kongreyle işbaşına gelmiş ve yıllardır sendikal alanda onurlu ve olumlu bir

Varsın coplanalım: *Polisin yürüyüşe geçenleri dağıtması, coplaması hatta tutuklamasına rağmen 1 Mayıs kutlandı.*

mücadele yürüten DİSK Genel Başkanı ve sendika yöneticilerinin aldığı kararı sırf "devrimci" bulmuyorum diye 1 Mayıs güçlerini böleceksin. Peki o zaman bu bölücülüğün izahını nasıl yapacak, hesabını nasıl vereceksin? Diyelim ki Abdullah Baştürk başta olmak üzere DİSK yöneticilerinin politik tutumlarını beğenmiyor, kararlarını doğru bulmuyorsun. İyi ama, bu işin hesabı tam 1 Mayıs meydanına çıkarken mi sorulur? Ayrıca sen, örneğin Alman işçilerinin "kortejin en önünde Sosyalist Enternasyonel Genel Başkanı Willy Brandt yürüyor" diye 1 Mayıs'a katılmadıklarını duydun mu?

Sanıyoruz Türkiye'de de 1 Mayıs'ın **işçi bayramı olduğu** anlaşılacak, öğrenilecek. 1 Mayıs'ın siyasi yanını değil, sınıf esasını öne çıkarmak gerektiğini, işçi sınıfının bütünlüğünü gözetmek gerektiği kavranacak. Ama bu yol, demek ki biraz zahmetli olacak.

Dost acı söyler

Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının tutumuna gelince, doğruları tesbit etmek ve geleceğe bu doğruları miras bırakmak ne kadar gerekli ise, DİSK Genel Başkanı ve arkadaşlarının son 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin tutumlarının bir eleştirisini yapmak da o kadar zorunludur.

Önce 1 Mayıs'ın Bakırköy'de bir sinema salonunda, bir basın toplantısıyla kutlanmasını ele alalım. İnsanın hemen sorası geliyor. Sayın Baştürk, acaba basın toplantısı düzenlemek için daha ücra ve Taksim meydanına daha uzak bir yer bulamadınız mı? Örneğin banliyönün son durağı Halkalı tren istasyonu veya Beykoz'un Sinekli sırtları daha uygun olmaz mıydı? Doğrusu bu ya, siz, Bakırköy'deki sinemada şayet basın toplantısını yapabilseydiniz, bizim orada size yönelteceğimiz ilk soru bu olacaktı.

Kimse alınmasın. Dost acı söyler. Ama gerçeği söyler. Bu olumsuzluk "iki koltukta birden oturmaktan" ileri gelmektedir. Aslında DİSK Genel Başkanlığı ile SHP milletvekilliği, birbiri ile çelişmez. Yeter ki DİSK Genel Başkanlığı ve DİSK yöneticiliği daima hatırlanan, hep en önde tutulan vasfınız olsun. Bu anlamda biz, örneğin Abdullah Baştürk'ün pek çok DİSK davetlerinde ve toplantılarında "DİSK Genel Başkanı" titrini kullanmasını, SHP milletvekilliği sanını kullanmamasını saygıyla karşılıyor, olumlu buluyoruz. Bu bir kararlılığın ve direncin ifadesidir. Ama davranışlarınız bu kararlı tutuma uygun olmalıdır. Biz bunu istiyoruz.

Abdullah Baştürk, son tutumu ile DİSK'in koltuğunda değil, SHP'nin, yani işçilerin değil burjuvazinin koltuğunda oturmayı tercih etmiştir. Milletvekili olmaktan, DİSK Genel Başkanı olarak yararlanmayı düşünseydi "dokunulmazlık" onun için ve işçi sınıfımız için büyük bir nimet olacaktı. Yasal olarak ne anlama gelir pek bilmiyoruz ama, halk içinde dokunulmazlık, o milletvekilinin kılına bile dokunamamak anlamına geliyor. Şunu demek istiyoruz: DİSK Genel Başkanı olarak Abdullah Baştürk ve arkadaşları 1 Mayıs basın toplantısını Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın önüne bir portatif masa atıp yapsalardı acaba kim ne diyebilirdi? Baştürk ve arkadaşlarının dokunulmazlığını mı kaldırırlardı? Ama bu bir onur değil midir?

Bir de şu var.. SHP il merkezinde toplanmak.. Sendikacı milletvekillerinin Taksim'e yakın bir sendika binasında toplanmak acaba niçin akıllarına gelmez? Hele bir de yüz metrelik yolu, yaya değil de otomobile binerek katetmek var ki evlere şenlik... Pes vallahi.. Tabii mesele iki koltukta birden oturmakta.. Başka türlü SHP'ye nasıl şirin görünebilinir? Yürümenin riski var. Bu belli.

Burada "biz hiç kimse ile anlaşma yapmadık" demek Baştürk'ü de onun temsil ettiği anlayışı da kurtarmaz. Bir kere siz DİSK Genel Başkanı olduğunuz gün o 'antlaşmaya' imza attınız. O 'taahhütün' altına girdiniz? Yoksa yanılıyor muyuz?

Bu arada, çarşaf, çarşaf ilanlar ile herkese çağrı yapıp o gün her ne hikmetse birden bire çok önemli işleri çıkan bazı sendika genel başkanlarını da "hayırla" anıp geçelim. Ama ne olursa olsun 1 Mayıs, sekiz yıl sonra ilk kez alanlara taşındı. Bizce en büyük olumluluk budur. Tutuklananlara ve yaralanan cümle arkadaşlara öncelikle geçmiş olsun.

1 MAYIS 1988 işçi sınıfımıza kutlu olsun.

Gelecek yıl 1 Mayıs'ta Taksim'de buluşmak umuduyla. ■

Theodor Oizerman, FELSEFE TARİHİNİN SORUNLARI, Amaç Yayınevi, Çev: Celal A.Kanat. Mart 1988, 406 S.

Felsefi düşüncenin felsefe olarak sistemleştiği çağlardan beri, felsefenin yegâne nesnesi yine kendisi olmuştur. Felsefeye uzaktan bakanlar onu hep bir şeyler üstüne (varlık, bilim, sanat...) düşünmek olduğunu sanabilirler. Oysa "egoist"tir felsefe; kendisinden başkasını düşünmez.

Herhangi bir bilim dalı için (mesela kimya, fizik...) "kendi tarihinin sorunları" hiç önemli değildir. Ama konu felsefe olunca iş değişir. O, hemen münhasıran kendi tarihinin sorunlarıyla anılır.

İşte SSCB Bilimler Akademisi'nin Muhabir Üyesi Theodor Oizerman da "Felsefe Tarihinin Sorunları"na tamamen felsefi açıdan yaklaşıyor. Sekiz ana başlık altında ortaya koyduğu felsefenin kendi problemlerine "'Felsefe Nedir?' Sorusunun Anlamı", "Felsefi Bir Sorun Olarak Felsefenin Tanımlanması", "Felsefi Sorunların Doğası...") ortaya koyduğu felsefenin kendi problemlerine geçmişteki ve günümüzdeki felsefi öğretilerin yaklaşım tarzlarını sorguluyor, karşılaştırıyor, çözümlüyor.

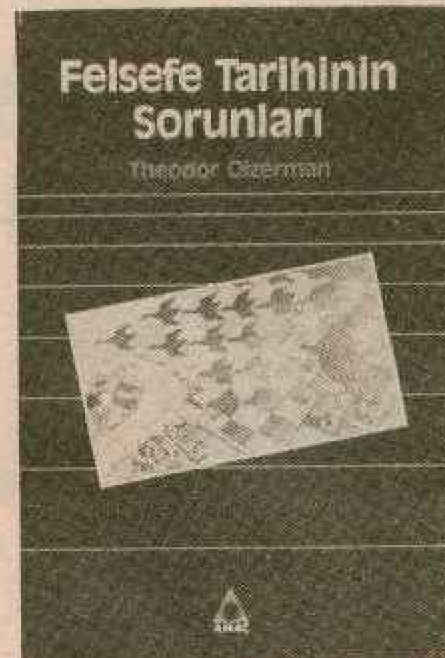
Felsefe okurları bu kitapta iyi bildikleri felsefi öğretilerin, belli problem öbekleri çerçevesinde Marksist bir felsefeci gözüyle nasıl yeniden konumlandırıldıklarını görecekler sanıyorum. Felsefeye ilgisi biraz daha mesafeli olanlar için ise kitap, birçok felsefi öğretiyi, belli sorular temelinde birbirlerine göre konumları itibarıyla öğrenmek için başvurabilecekleri bir kaynak.

Yazarın bu kitapla ilgili amacını şöyle özetlediğini varsayabiliriz: "Toplumun tinsel yaşamının, insanlığın entelektüel gelişim tarihinin bu şaşırtıcı fenomenini anlamak, bilginin ve kendi bilgisinin bu özgül biçimini, bunun zorunluluğunu, yerinden oynatılmazlığını, bireyin entelektüel gelişmesinde bunun hemencecik açık olmayan, ama giderek artan önemini anlamak, onun bugün, geçmişte olduğundan çok daha fazla olarak, dünya görüşleri arasında bir savaşım durumunu alan ideolojik savaşımdaki rolünü ortaya çıkarmak, felsefenin gizli olanaklarını ve bunların nasıl gerçekleşeceğini açığa çıkarmak."

Ve ekliyor: "İşte bütün bunlar, yalnızca felsefe tarihçileri için değil, kendi yaşamının anlamı sorusu kendine hiç de anlamsız gelmeyen herkes için ivedi bir zorunluluktur."

Bu çalışma felsefe tarihinin sorunlarından daha çok, tarih boyunca felsefenin sorunu olmuş olan konuları içeriyor. Ama bir müjdesi var "Giriş"te yazarın size: "Bu kitap yazarın birkaç yılda tamamlamayı umduğu, çok daha kapsamlı bir çalışmanın bir bölümüdür".

Böyle kapsamlı çalışmalara hem dilimizin hem de felsefenin ne çok ihtiyacı var. ■

Henri Krasucki, ÇAĞDAŞ SENDİKAYA EVET, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987, 193 s.

Türkiye'de 80 öncesinde sendikal mücadelede aktif yer alanlar, Henri Krasucki'yi yakından tanırlar. "Sendikalar ve Sosyalizm", "Sendikalar ve Sınıf Savaşımı" onun eserleridir. Bu eserleri 1978 ve 1979 yıllarında Sorun Yayınları'nca dilimize kazandırılmıştı.

Fransız Komünist Partisi Politbüro üyesi ve CGT Genel Sekreteri olan Henri Krasucki, bu yeni kitabıyla devrimci sendikal harekete eşsiz bir katkıda bulunuyor. Sendikal hareketin içinde pişmiş bir insan olarak, hem deneyimlerini aktarıyor hem de tartışmaya değer yeni fikirler ileri sürüyor.

Kitap 5 ayrı bölümden oluşmakta. Dikkati çeken yanı ise, eserin baştan sona sorulu-cevaplı şekilde bir sohbet ortamında yazılmış olması. Çok ilginç "Hah, işte tam istediğim soru buydu" diyebileceğimiz zengin ve güncel sorularla örülen karşılıklı konuşma, en karmaşık problemleri bile cesurca ele almakta, Fransa ve CGT deneyiminden kalkarak dünya sendika hareketinin sorunlarına yanıtlar aramakta. Bunlar, işçi sınıfının yakın dostlarıyla ilişkileri, sendika-parti ilişkileri, sendikanın sınıfsal ve kitlesel içerikleri, sendikal demokrasinin vazgeçilmezliği, bilimsel teknik devrimin sendikal yaşama getirdiği yenilikler vb. temel olgular.

Krasucki, işçi hareketinin ve CGT'nin bunalımda olduğunu ileri sürenlere karşı bakın ne diyor: "CGT, bunalımda olmak bir yana, büyük bir atılım ve kesintisiz bir ayak uydurma sürecindedir. Güçlükler olmuyor mu? Bu başka bir şey. Kendimizi, emek dünyasında olup bitenlerle uyum içinde hissediyoruz.

"Çağdaş sendikacılık? Boylu boyunca tüm kitapta bundan söz ettik. İlk sayfadan beri yalnızca ondan bahsettim. Çağdaş sendikacılık, sermaye sahiplerinin ve hükümetlerin niyetleri konusunda kendini aldatmayan ve tüm ücretlilere bu kıyımın sürdürülmesini olanaksız kılmak için öncelikle kocaman bir HAYIR haykırışı patlatın diyen sendikacılıktır. Ama bu hayır, başka bir şey için EVET demektir. Yalnızca daha sonra ortaya çıkacak başka bir şeye değil, daha şimdiden, yapabildiğimiz her yerde başka bir şeye evet olacaktır.

"Çağdaş sendika, saflarında, üyeleri arasında demokrasinin olduğu sendikadır. Savaşımlar içinde demokrasinin sendikasıdır. Sözünde duran ve işler kötü gittiğinde bile dikine duran sendikadır...

"Çağdaş sendikacılık tıpkı gençlik gibidir. Yaşamak istiyor ve kaderini bu çöküşe bağlaması için hiçbir nedeni yok. Evet, başka bir şeyi hayal edebiliyor. Mahkûm olmuş bir sınıfla birlikte olmaya razı değil. Her zaman genç olan bir güce, emek dünyasına, etkin olanların, yaratanların dünyasına dayanıyor."

Kitabı okurken Fransız işçi sınıfı ile birlikte gururlanacak öte yandan da Türkiye işçi sınıfının önündeki görevlerin, sendikal görevlerin ne denli zor olduğunu düşünmekten de kendinizi alamayacaksınız. ■

Bahman Nirumand, İRAN - Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında, Çev.: Kemal Kurt, Belge Yayınları, İstanbul, 1988, 272 s.

Bahman Nirumand, yüksek öğrenimini Almanya'da yapmış bir İranlı bilim adamı. 1960 yılında ülkesine döndüğünde Tahran Üniversitesi'nde edebiyat doçenti oldu. Bu arada siyasal çalışmalarını da sürdüren Nirumand, 1965 yılında SAVAK'ın elinden Almanya'ya kaçarak kurtuldu. 1965-1979 yılları arasında yazarlık - gazetecilik yapan Nirumand, ülke dışında Şah'a karşı mücadelede önemli rol oynadı. Şah rejiminin devrilmesinden birkaç hafta önce İran'a döndü.

"İran-Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında", Bahman Nirumand'ın ülkesini yeniden terketmek zorunda kaldığı 1981 yılının ikinci yarısına kadar İran'da yaşadıklarının hikayesi.

İran'da İslam Devrimi'nden sonra Ulusal Demokratik Cephe'nin kurulmasına katkıda bulunan Nirumand, bir yandan kendi siyasal çalışmalarını anlatırken bir yandan da devrimin bir İslam Devrimi'ne dönüşmesinin öyküsünü anlatıyor.

Olaylara eleştirel, özeleştirel bir yaklaşımla bakan Nirumand, şunları söylüyor:

"Evet, Humeyni yeryüzünde cenneti vaat etti bize. Demokrasi gelecek, kimse fikirleri ve siyasal görüşleri yüzünden tutuklanamayacak, işkence yapılmayacak, hapishaneler kapatılacak, kadınlara eşit haklar tanınacak, giyim serbest olacak, dedi.

"Biz solcular ise ılımlılardan daha da büyük yanlışlar yaptık. Biz dedik ki, bir yandan gelenekselliği simgeleyen, diğer yandan da böyle güzel şeyler vaat eden bu karizmatik önder olmadan Şahı deviremeyiz. İkincisi, mollaların devleti yönetecek durumda olduklarına inanmıyorduk. Üçüncüsü de, gerçekten pek çok solcu başta Humeyni olmak üzere, çoğu mollaların radikal tutumlarını beğeniyordu... Biz solcular, İslamı yeni bir güç olarak görmekten yoksunduk. İran üzerine analizlerimizin, Şili veya Vietnam üzerine yapılan analizlerden farkı yoktu. Ayrıca demokrasi anlayışımız da yetersizdi. Giysileri yüzünden sokaklarda kadınlara sataşmalar başlayınca, 'yan çelişkiler' diye ciddiye almadık bunları. Biz, ana çelişkiyi, yani emperyalizmle savaşı ön planda tutuyorduk. Demokrasi olmadan emperyalizmle savaşılamayacağını anlayamamıştık. Kadın hakları, sendikal haklar için verilen kavga, emperyalizmle savaşın ta kendisidir..."

Yazar, Humeyni ve yandaşlarının vaadlerinin nasıl boş olduğunu, demokrasi mücadelesinde din adamlarıyla işbirliğinin olanaksızlığını, mollaların ve onların silahlı militanlarının tüyler ürpertici uygulamalarını sergileyerek anlatıyor.

1979 yılının başından 1981 yılının Temmuzuna kadar, İran Devrimi'nin iki buçuk yılı hakkında derli toplu bilgi edinmek isteyenler için ilginç bir kitap... ■